

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

SKUTEČNOST A SEN
REALITY AND DREAM

Kristýna Kuthanová

Zápasnická 881/4, 102 00 Praha 10
3. ročník, Učitelství pro střední školy, N PG-VV
prezenční studium

Vedoucí diplomové práce:
MgA. Michal Sedlák

červen 2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně za použití uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 11. 6. 2012

.....

Ráda bych poděkovala MgA. Michalu Sedlákoví, vedoucímu mé diplomové práce, za vstřícnost a podnětné nápady. Děkuji také učitelkám Gymnázia Voděradská paní PaedDr. Janě Jirušové, paní Mgr. Zdeňce Lebedové a paní Mgr. Elišce Jágrové za profesionální přístup a poskytnutí příležitosti působit na škole. Dále děkuji své rodině a přátelům za podporu.

Kuthanová, K.: *Skutečnost a sen*. [Diplomová práce] Praha 2012 – Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, katedra výtvarné výchovy, 80 s., (Přílohy viz CD: výtvarná příloha; dokumentace didaktického projektu na Gymnáziu Voděradská)

Anotace

Diplomová práce má charakter výtvarného projektu, ve kterém se zabývá tématem skutečnosti a snu a konkretizuje jej do užší oblasti osobního zájmu. V teoretické části práce řeší na základě poznatků z odborné literatury pojem sen jako vzpomínku ve vztahu k určitému místu. Ověřuje možnosti užití tématu v gymnaziálním prostředí didaktickým projektem, který je vytvořen v souvislosti s konkrétním pojetím tématu práce. Ve vlastní výtvarné části práce navazuje na poznatky teoretické části a zabývá se procesem rozpomínání na osobní vzpomínku. Cílem práce bylo zabývat se tématem z osobního pohledu a zkoumat vztahy pojmů vzpomínky, snu, skutečnosti a místa.

Klíčová slova: skutečnost, sen, vzpomínka, genius loci, vztah k místu, výtvarná výchova, didaktický projekt

Kuthanová, K.: Reality and dream. [final thesis] Prague 2012 – Charles University in Prague, Faculty of Education, Art Education Department, 80 p., (Attachments on CD: art work; documentation of didactic project at Grammar School Voděradská)

Summary

The dissertation has a character of fine art project, in which pursued a subject of reality and dream and making it more specific to the narrower field of personal interest. In theoretical part the study deals with the idea of dream as a personal recollection bounded to the specific place, from the knowledge of field literature. The work verify possibilities to use the topic in a high school area as a didactical project, which is made in connection with the topic of this study. In the art part, the work using knowledges from the theoretical part and follow up the process of recollecting as a personal experience. The main target of this work is to deal with the topic from the personal point of view and explore the relations between recollection, dream, reality and space.

Keywords: *reality, dream, memory, genius loci, attitude to place, art, education, didactic project*

Kuthanová, K.: *Skutečnost a sen*. [Diplomová práce] Praha 2012 – Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, katedra výtvarné výchovy, 80 s., (Přílohy viz CD: výtvarná příloha; dokumentace didaktického projektu na Gymnáziu Voděradská)

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na téma skutečnosti a snu z osobního pohledu. Práce má charakter výtvarného projektu. Zabývá se procesem rozpomínání na osobní vzpomínku ke konkrétnímu místu, kterou chápe jako sen. Snaží se postihnout zkoumané vazby pojmů vzpomínky, snu, skutečnosti a místa. Tato teorie se opírá o poznatky z odborné literatury, především filosofie Henriho Bergsona.

Didaktický projekt ověřuje možnosti užití tématu skutečnosti a snu v gymnaziálním prostředí. Zakládá se na řadě výtvarných námětů, které se váží na teoretická východiska práce.

Výtvarná práce se snaží zhmotnit vzpomínku a zachytit proces rozpomínání. Jako výtvarný prostředek využívá animaci k dosažení zachycení procesu rozpomínání. Uvádí vazby na výtvarnou kulturu.

Cílem práce bylo zabývat se tématem z osobního pohledu a zkoumat vztahy pojmů vzpomínky, snu, skutečnosti a místa.

Klíčová slova: skutečnost, sen, vzpomínka, genius loci, vztah k místu, výtvarná výchova, didaktický projekt

Kuthanová, K.: Reality and dream. [final thesis] Prague 2012 – Charles University in Prague, Faculty of Education, Art Education Department, 80 p., (Attachments on CD: art work; documentation of didactic project at Grammar School Voděradská)

Abstract

The dissertation is concerned with the reality and dream subjects, from the personal point of view. The work has a character of fine art project. It deals with a process of personal memory recollection, which understanding as a dream. It try to affect relations between notions of recollection, dream, reality and space. The work is grounded in field literature knowledges, mainly in philosophy of Henry Bergson.

The work verify possibilities to use the topic in a high school area as a didactical project. It is based on group of fine art topics and these are bounded to the theoretical ground of the study.

The creative work try to to materialize some recollections as well as catch the process of recollections. To catch the process of this recollecting, using the animation as a fine art medium. It also presents relations for fine art culture.

The main target of the work is to deal with the topic from the personal point of view and explore the relations between notions of recollection, dream, reality ad space.

Keywords: *reality, dream, memory, genius loci, attitude to place, art, education, didactic project*

Obsah

ÚVOD	8
1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRO TÉMA SKUTEČNOST A SEN	9
1.1. NÁVAZNOST NA POJETÍ TÉMATU BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	10
1.1.1. Vzpomínka na strom s obručí	10
1.2. NYNĚJŠÍ POJETÍ TÉMATU	11
1.2.1. Představení místa – včera a dnes	13
1.2.2. Východiska Bergsonovy filosofie	16
1.2.3. Místo s pumpou a jeho prostředí	24
2. OVĚŘENÍ MOŽNOSTÍ DIDAKTICKÉHO PROJEKTU – GYMNÁZIUM VODĚRADSKÁ	28
2.1. KONCEPCE DIDAKTICKÉHO PROJEKTU	29
2.2. PROSTŘEDÍ GYMNÁZIA VODĚRADSKÁ	30
2.3. VÝTVARNÝ DIDAKTICKÝ PROJEKT <i>SKUTEČNOST A SEN</i>	32
2.3.1. Protipóly? Skutečnost a sen v příběhu	32
2.3.2. Otisky vzpomínky (vzpomínka jako sen – zpřítomňující se do skutečnosti)	38
2.3.3. Ne/skutečné místo	48
2.3.4. Iluzorní svět?	51
2.3.5. Příběh nevědomí	55
2.4. CELKOVÉ ZHODNOCENÍ PRAXE NA GYMNÁZIUM VODĚRADSKÁ	57
3. VLASTNÍ VÝTVARNÉ POJETÍ	59
3.1. UCHOPENÍ TÉMATU	60
3.1.1. Pátrání po vzpomínkách mezi obyvateli/chataři osady Hradec	62
3.1.2. Rozhovory	63
3.2. ZHMOVNĚNÍ VZPOMÍNKY NA MÍSTO S PUMPOU A CHATOU	68
3.3. VAZBY NA VÝTVARNOU KULTURU	71
3.3.1. Surreálno a nalezený objekt	71
3.3.2. Příběh místa – dokumentovaná vzpomínka	73

3.3.3. Vymazávání a vrstvení vzpomínek	73
ZÁVĚR.....	75
Seznam literatury	76
Elektronické zdroje.....	76
Seznam vyobrazení v textu.....	78
Seznam příloh.....	79

Úvod

V diplomové práci navazuji svými myšlenkami na svou bakalářskou práci, ve které jsem téma skutečnost a sen konkretizovala do osobního pohledu. Zabývala jsem se svou vzpomínkou na událost z dětství, která se váže ke konkrétnímu místu. Při hře na louce mi omylem uvízla na stromě obruč, která později zarostla v koruně stromu a je zde dodnes. K místu jsem si touto událostí vytvořila blízký vztah. Stalo se místem s mým příběhem a pravidelně ho navštěvuji a pozoruji jeho proměny. Východiskem pro mou bakalářskou práci bylo zkoumání vztahů k místu v proměnách času a to jak mých, tak i mé rodiny, která byla dávné události přítomna. Zajímala mne proměnlivost vzpomínky, která se v průběhu času mění. Pojala jsem sen jako lidské přání, které jsem si chtěla uskutečnit. Výtvarně jsem téma zpracovala ve formě videa, které zdůrazňuje mé hlavní myšlenky práce – vyjadřuje plynutí času, v jehož průběhu se mění jak samotné místo, tak vzpomínky lidí. Vracím se v něm k události z dětství a uskutečňuji svůj sen.

Ve své diplomové práci pokračuji ve vymezeném tématu. Opět pracuji s určitým místem, ke kterému mě pojí vzpomínky z dětství. Je jím místo v krajině, kde se dříve nacházel pozemek s chatou, která byla zbourána a zůstala na něm stát pouze pumpa. Navštěvuji ho v průběhu svého života a pozoruji pomalu se ztrácející pumpu v lese. Pojí mě k němu především vzpomínky z dětství, z nichž se mi některé jeví velmi matně a na které se snažím rozpomenout. Vzpomínka a její proměnlivost je pro mě hlavním podnětem v práci. Zabývám se vzpomínkou a procesem rozpomínání. Vycházím z teoretického zkoumání filosofických myšlenek Henriho Bergsona, který vzpomínku připodobňuje snu.

Využití možností tématu skutečnosti a snu ve výtvarné výchově ověřuji v praxi na Gymnáziu Voděradská vytvořením didaktické řady pěti výtvarných námětů. Obsahy námětů se vztahují k myšlenkám, které řeším ve své teoretické a výtvarné části práce. Pracuji s variabilitou pojmů skutečnost a sen. Dále ve výtvarných námětech řeším otázky osobních vzpomínek, procesu rozpomínání; vztahu k místu; příběhu místa; vnímání časovosti; iluzi ve vztahu ke světu kolem nás; surrealismu.

Ve vlastní výtvarné práci vycházím z poznatků teoretické části, zaobírám se pamětí ve vztahu ke vzpomínkám, a aplikuji je na mou konkrétní vzpomínku na místo, které se v průběhu času změnilo. K místu se vztahuji z širšího pohledu, a v rámci rozhovorů zkoumám i vzpomínky dalších lidí, kteří mají k místu nějaký vztah. Snažím se tak poskládat vzpomínky dohromady a doplnit příběh mé dávné vzpomínky na místo s chatou. Výtvarně zpracovávám proces vzpomínání, zhmotňuji vzpomínku, která se již ve chvíli uskutečnění stává snem.

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRO TÉMA SKUTEČNOST A SEN

1.1. NÁVAZNOST NA POJETÍ TÉMATU BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

1.1.1. Vzpomínka na strom s obručí

V bakalářské práci jsem se vztahovala k pojetí tématu Skutečnosti a snu z osobního pohledu. Pojmy *skutečnost* a *sen* jsem určila ve vztahu k osobní vzpomínce na událost z dětství, která se váže ke konkrétnímu místu. Pojem *sen* pro mě představoval lidské přání. Chtěla jsem *uskutečnit sen*, který jsem měla v mládí. V své práci jsem pojem *sen* vymezila takto: ...*Není to sen, za kterým by se člověk cílevědomě hnál a chtěl si ho splnit způsobem, že si jej koupí. Ani že by ho snil večer před spaním, aby se mu lépe usínalo a co lépe, aby se mu o něm zdálo. Jeho hodnota spočívá právě v osobním vztahu k určité události a následně i vztahu k místu. V mém konkrétním případě se tento druh snu váže na zážitek z dětství.*¹

Vztahovala jsem se ke vzpomínce na zážitek z dětství, kdy jsem si s rodinou vyrazila odpoledne do nedalekého pražského parku a hrála jsem si na louce s obručí. Běhala jsem po louce, chvíli se točila v obruči, chvíli ji vyhazovala k nebi. Obruč jsem také půjčila rodičům. Když ji dostal otec, vyhazoval obruč tak vysoko, až se v jedné chvíli zasekla v koruně stromu a nešla shodit zpátky na zem. Dodnes je ve stromě schovaná, zarostlá větvemi, a jen zasvěcení či bystří lidé ji v koruně stromu mohou spatřit (Obr. 1; 2). Místo s obručí od té doby navštěvuji a vždy ji hledám v koruně stromu. Kontroluji, jestli na stromě stále je. Místo se pro mě stalo *místem s mým příběhem*.

Obr. 1; 2 – místo se stromem, ve kterém je skryta obruč (autorská fotografie)

¹ KUTHANOVÁ, K.: *Skutečnost a sen*. Praha, 2009 (Dále: KUTHANOVÁ/2009). Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, s. 13–14

V teoretické části práce jsem se na základě odborné literatury věnovala tématu časovosti, kdy jsem zkoumala proměny místa s obručí v čase. Změny v průběhu času jsem pak srovnávala i s lidským životem, který se také vyvíjí. Dále jsem se tématem času a změny zabývala ve vztahu ke vzpomínkám na událost. Řešila jsem problém paměti a vzpomínání v rámci běhu času, kdy člověk zapomíná na detaily dávných událostí. Při nutném rozpomínání jsou pak jeho vzpomínky zkreslené a mohou je ovlivňovat různé podněty zvenčí.

Ve výtvarné části práce jsem se snažila uskutečnit si znovu dětské přání/sen točit se v obruči (Obr. 3; 4; 5). Snažila jsem se vzpomínku oživit. Znovu ji uskutečnit činem, při kterém jsem vyvolávala pomocí rozhovorů s rodinou jejich osobní vzpomínky na událost. Nahrané výpovědi rodiny jsem použila ve výtvarné práci jako zvukový podklad k videu. Vrátila jsem se na louku se stromem a obručí a točila se zde v nové obruči připomínajíc si dávnou událost.²

Obr. 3–5 – realizace výtvarné části bakalářské práce (foto©Heřman)

1.2. NYNĚJŠÍ POJETÍ TÉMATU

V diplomové práci jsem se rozhodla pokračovat v již vymezeném tématu *skutečnosti* a *smu*, které jsem rozvíjela v předchozí práci, ale s obměnou některých východisek. Opět budu pracovat s místem, které mě fascinuje od mého útlého dětství, ale již se k němu neváže přímá osobní vzpomínka, která by do něho nějak zasahovala – fyzicky ho proměnila - jako událost s vyhozením obruče na strom. Místo je vetknuto i do vzpomínek ostatních lidí. Vzpomínky na místo se tedy liší v závislosti na vztahu konkrétních lidí k místu.

² Výtvarná práce je dále popsána v: KUTHANOVÁ/2009, s. 25–35

Nebudu tedy zkoumat jednu jedinou vzpomínku, ale budu se zabírat větším množstvím různých vzpomínek. Nechám se fascinovat *procesem rozpomínání*. Budu skládat útržky vzpomínek dohromady a vytvářet tak imaginární *skutečnost*, nebo jen *sen*? Veškeré rozpomínání se bude zakládat na mé velmi rozostřené vzpomínce z dětství, která je mou nejstarší vzpomínkou na místo, jehož proměny vnímám v plynutí času. Jedná se o přírodní prostředí (stejně jako v práci bakalářské), které se ale nachází mimo prostředí města. Nachází se v krajině mého dětství, do které se stále vracím a ke které mě vážou rodinné kořeny.

Východiskem je pro mne vzpomínka znamenající *skutečnost* i *sen*, protože s těmito dvěma pojmy velice úzce souvisí. Dalo by se říci, že se s nimi prolíná. Někdy je více *snem*, někdy více *skutečností*. K vysvětlení spojitosti těchto jevů dojdou při rozboru fungování procesu vyvolávání vzpomínek ve skutečnosti a ve snu.

Jak jsem naznačila v předchozích řádcích, pro své další osobní pátrání ve své paměti i v paměti jiných lidí jsem si vybrala přírodní místo ležící v krajině, ke které mě pojí rodinné vazby a kterou obdivuji. Budu se zabírat pamětí ve vztahu ke *vzpomínkám*. Budu hovořit o vzpomínkách, které jsou uloženy v paměti různě daleko a mají různé významy. Aby bylo možno zcela pochopit záměr mé práce, zaměřím se na vysvětlení charakteru *vzpomínání* ve filosofické rovině na základě myšlenek Henriho Bergsona a v neposlední řadě také na objasnění náležitostí přírodního místa a jeho prostředí, které vysvětluje Christian Norberger Schulz ve své knize *Genius Loci*. Oba autoři svými myšlenkami potvrzují principy fenomenologie.

Ze všeho nejdříve však vyobrazím konkrétní místo mého zájmu, abychom si mohli představit, k jakému místu, krajině a vzpomínkám vlastně tíhnu, proč jsem si vybrala právě je, co mě na něm fascinuje a jak si představuji práci se vzpomínkami, které se k němu vztahují.

Důležitými součástmi této práce je moje výtvarné a didaktické zpracování tématu Skutečnosti a snu. Prioritně se vztahuje k rovině, kterou pojmám v celé své práci – ke vzpomínkám a vztahu ke konkrétnímu místu.

Výtvarné náměty tohoto tématu jsem v praxi aplikovala na Gymnáziu Voděradská.³ Svou praxi na gymnáziu a zpracování didaktického projektu s reflexí detailně popíšu v didaktické části práce. Třetí částí práce bude mé osobní výtvarné zpracování tématu.

---

³ Část praxe jsem na Gymnáziu Voděradská absolvovala pod vedením PaedDr. Jany Jirušové v rámci povinné praxe při studiu v navazujícím magisterském programu na KVV. Další část praxe jsem odučila již jako zaměstnankyně, kdy jsem v únoru a březnu 2012 zastupovala za dlouhodobě nemocnou učitelku Elišku Jágrovou.

1.2.1. Představení místa – včera a dnes

Místo, které jsem si vybrala pro tuto práci, se nachází ve středočeském kraji v Posázaví. Konkrétně spadá do osady Hradec v obci Stříbrná Skalice. Z tohoto kraje pochází můj dědeček. V sedmdesátých letech dvacátého století postavili mí prarodiče (rodiče mého otce) v Hradci v chatařské osadě rekreační chatu. Bydleli v Praze-Strašnicích a chataření bylo v té době v rozkvětu. Tím, že chatu postavili právě v Hradci, byli blízko rodině z dědečkovy strany, jejíž část zde stále žije. Na chatě jsem trávila téměř veškerý volný čas svého dětství, jak o víkendech, tak o prázdninách.

Moje první vzpomínky na místo, o kterém zde budu pojednávat, mají ve své podstatě velice banální charakter. Je to obyčejná vzpomínka z dětství. A přece je pro mne něčím výjimečná. Vzpomínám si, jak jsme při cestě na nákup do vísky Hradec chodívali okolo chaty, která byla v zatáčce u silnice. Pobíhaly u ní spousty dětí a dospělých lidí. Vzpomínám si, že měli radost, smáli se. Zaráželo mě, že bylo na zahradě na můj vkus hodně dětí a trochu jsem se tomu divila. Ráda jsem pozorovala, co dělají.

Ve snaze popsat onu výjimečnost vzpomínky mě napadá vysvětlení mé fascinace: chata byla velice blízko silnice, téměř u vozovky a byla „odhalena“ všem, kteří okolo procházeli či projížděli autem. Proto jsem ji vždycky zaznamenala pohledem, když jsem okolo šla na procházku nebo nakoupit do krámku s babičkou či s rodiči. V té době jsem byla ještě malá holčička a všechno se mi zdálo větší než ve skutečnosti.

Další vzpomínka se váže k situaci, kdy jsem opět šla okolo místa s chatou, ale k mému překvapení zde chata už nestála. Nebylo tam nic než osamocená pumpa. Život se vytratil, místo „ztichlo“ a začalo postupně pomalu zarůstat. Od této chvíle mi začalo být více a více sympatické i s osamělou pumpou, která odkazovala na dřívější pobyt lidí. Přišlo mi na něm něco tajemného. Možná proto, že jsem nevěděla, proč byla chata zbouraná, co se stalo s lidmi, kteří ji obývali, a najednou tu zůstala jen pumpa jako pozůstatek lidského působení. Vzpomínky pokračují obdobím, kdy jsme místo začali občas navštěvovat s bratrem, když jsme se tudy vraceli z nákupu. Říkali jsme si vždycky: „*Pudem si tu zmrzlinu sníst k pumpě*“. A vyšlapanou pěšinou ve vzrostlé trávě jsme došli k pumpě, sedli si na její betonový okraj, jedli zmrzlinu a dívali se po okolí. V té době byly zasazeny na místo bývalé zahrady mladé smrčky a pomalu rostly a sílily.

Novější vzpomínky se opakují tématem návštěvy místa, kontrolou výšky mladých smrčků a usednutím k pumpě, obvykle s nějakým pamlskem z krámku. Společně s bratrem nebo kamarádkou, která k nám občas jezdila na chatu. V té době mně mohlo být kolem dvanácti, třinácti let.

Místo s pumpou bylo vyhřáté od slunce a ze západní a severozápadní strany bylo chráněné již vzrostlým lesem. Z východní a jižní strany byl výhled do kraje, na Hradec a okolní pole. Když člověk seděl na pumpě, měl přehled, co se v širém okolí děje, a za hlavou měl les jako hradbu. Pumpa byla naším odpočinkovým místem. Často jsme se na něm zastavovali proto, abychom zbrzdili čas návratu na chatu, kde nás čekala práce na zahradě.

Po čase začaly vysázené smrky dosahovat takové výšky a hustoty, že už bylo poměrně těžké se jimi prodrat a na místo s pumpou se podívat. S bratrem jsme tuto trnitou cestu občas podstoupili. Při cestě se člověk až trochu bál stromů, které se na něj tlačí, jakoby ho nechtěly pustit dál. Jakoby začaly pumpu hlídat, střežit ji jako poklad. Po několika letech stromy vyrostly a ještě více zhoustly a cesta k pumpě se tak úplně zneprůchodnila. Před rokem jsem se tam opět chtěla podívat, zkusit se prodrat k pumpě, ale lesík byl kompaktní a téměř strašidelný. Odradil mou zvědavost.

Jak jsem již psala, toto místo patří k „mým“ místům, které mě fascinují. Mají pro mne osobního ducha místa, který mě zajímá, je pro mne zahalen tajemstvím a mám touhu místo poznávat. Když jsem v únoru tohoto roku přišla na nápad zabývat se tímto místem ve své diplomové práci, vyrazila jsem bez váhání do Hradce (Obr. 6; 7). Vybavena fotoaparátem jsem byla odhodlána pokořit zarostlou pěšinu a k pumpě se dostat. Místo jsem dlouho neviděla, o to větší fascinace mě napadala. Jaké překvapení na mě čekalo, když jsem zjistila, že lesníci prořezali v rámci kultivace mladého lesa spodní větve mladých smrků a tím zprůchodnili cestu k pumpě. Okolo lesíku vede boční cesta, uhýbající ze silnice k chatám, které stojí asi padesát metrů od tohoto místa. Šla jsem na boční cestu a zkoumala průhledy lesíku, ze kterých vykukovala stará pumpa. Průhledy nyní tvoří dlouhé koridory, které odkrývají tajemství lesa – pumpu, jejíž patina se začíná podobat barvám okolní přírody.

Obr. 6; 7 – prostředí okolo místa s pumpou (autorská fotografie)

Jakoby najednou na místě vzniklo nové lesní stavení, které pro změnu nepostavil člověk, ale příroda (Obr. 8). Člověk tomu jen dopomohl vysázením stromů a ošetřováním lesa. Vešla jsem dovnitř a cítila vůni čerstvě prořezaných stromů a uzavřenost lesa, bylo zde ticho. Připadala jsem si jako v tajemném velkém bunkru, do kterého z cesty nikdo nevidí, ale zevnitř mohu pozorovat dění na silnici (Obr. 9). Charakter místa se proměnil. Jeho tajuplnost pro mě stoupla.

Obr. 8 – místo s pumpou; Obr. 9 – průhledy na silnici skrze stromy (autorská fotografie)

Místo s bývalou chatou a dnes s osamělou pumpou vnímám v průběhu času. Chodila jsem se na něj dívat a kladla jsem si otázky, co se asi s chatou stalo? Jak vnímají místo zdejší lidé? Nezajímají se o něj? Jsem jen já takový snílek, který je fascinován jeho tajemstvím? Vědí vůbec, jak to zde nyní vypadá?

Místo vidím ze svého vnitřního pohledu a sleduji jeho proměnu v čase. Podobně sleduji i místo s obručí, které jsem rozpracovávala v bakalářské práci, kde jsem citovala Bergsonova slova v pojednání ke vztahu k místu: „...*jestliže se vrátím na konci dosti dlouhého času k dojmu, který jsem zažíval během prvních let, žasnu nad zvláštní změnou nevysvětlitelnou a zejména nevyslovitelnou, která se v něm stala. Zdá se, že tyto objekty, nepřetržitě mnou vnímané a třibící se ustavičně v mém duchu dospěly konečně k tomu, že vypůjčily si cosi z mé vědomé existence: jako já žily a jako já zestárly.*“ A dále pokračuje: „*Není to čirá iluze; neboť kdyby dnešní dojem byl absolutně identickým se včerejším, jaký rozdíl by mohl býti mezi vnímáním a opětným poznáním (rekognicí), mezi osvojením a vzpomínkou?*“⁴ Dále se zde zmiňuji o faktu, že lidé nemají příliš potřebu zabývat se svým vnitřním individuálním životem a pozastavovat se nad osobním vztahem vnitřního a vnějšího světa. Vnější svět spíše berou z hlediska praktického významu.

⁴ BERGSON, H.: *Čas a svoboda. O bezprostředních datech vědomí*. Filosofie. Praha 1994, s. 123 v KUHTANOVÁ/2009, s. 20

Tento fakt se budu snažit ve své práci také podchytit, protože se budu ptát i mě neznámých lidí na jejich vzpomínky k místu s pumpou. Ve výtvarné práci budu mapovat své vzpomínky i vzpomínky obyvatel, kteří se na místo s pumpou přímo dívají ze svého obydlí či rekreační chaty. Budu si jimi moci doplnit vlastní dětské vzpomínky a poskládat příběh místa. Tento příběh se bude blížit skutečnosti, ale bude ovlivněn velmi matnými, snovými vzpomínkami, které budou onu skutečnost zkreslovat a nořit ji do snu. Vznikne tak pomezí *skutečnosti* a *snů*, které je vlastně v životě běžné. Vzpomínky se budu snažit zachytit v jejich prchavosti. Zpřítomnit je z mlžné minulosti a výtvarně ztvárnit jejich roztržitost, tékavost a proměnlivost.

1.2.2. Východiska Bergsonovy filosofie

V práci budu vycházet z některých filosofických problémů, které ve svých pracích řeší Henri Bergson. Je mi sympatický svým pojetím koncepce vnímání a vztahování se člověka ke svému vnitřnímu a vnějšmu světu. Moje koncepce všech částí diplomové práce se zakládá na jeho filosofických úvahách, se kterými se ztotožňuji. Bergsonových filosofických témat jsem se již logicky dotkla ve své bakalářské práci, kde jsem se věnovala pojetí *času* a *vědomí* člověka ve vztahu k místu.

Bergsonovy filosofické úvahy se vztahují k lidské osobnosti a jejímu vnímání okolního světa. Jeho filosofie je kritikou vědeckého přístupu ke skutečnosti.⁵ Bergson je přesvědčen, že lidské vnímání světa se nedá dělit jen na příčiny a důsledky, ale je v něm obsaženo více. Každý vnímaný okamžik v sobě totiž zahrnuje i emoce, zabarvení, vzpomínku z předchozího okamžiku a znamení okamžiku budoucího. Jakmile začne člověk používat věci tak, aby sloužily jeho životu⁶, začíná fáze poznání. Věda podle Bergsona zachází s proudem vědomí necitlivě. Rozkládá jej na samostatné akty a převádí na kvantitu, takže náš vědomý život ztrácí svůj základní charakter. Tento charakter určuje plynutí našeho duševního života. Z toho Bergson usuzuje, že věda není schopna pochopit život, jeho jedinečnost a trvání.⁷

Podle Bergsona nejde skutečnost dělit na části, protože je vždy ve vnímání obsažena část minulosti a část budoucnosti. Tento způsob pojmání času je typický právě pro

---

⁵ Vědecký pohled na skutečnost tvrdí, že se události v lidském životě odehrávají postupně a dají se dělit na příčiny a důsledky. Vědecky je tedy můžeme zkoumat a odhadovat to, co se bude dít v budoucnosti.

⁶ Členit své okolí na jednotlivé segmenty.

⁷ PETŘÍČEK, M.: *Úvod do (současné) filosofie*. Herrmann & Synové. Praha 1997 (Dále: PETŘÍČEK/1997), s. 38. Dále Petříček doplňuje skutečnost, že mnozí z takto uvažujících filosofů tíhli nějakým způsobem k uměleckému vyjadřování. Sám Bergson získal Nobelovu cenu za literaturu a to psal pouze filosofická pojednání. Jeho texty byly však hodnoceny pro svou uměleckou kvalitu. Můžu připomenout, že téma času se často objevuje v literatuře 20. století (V. Woolfová, Th. Mann, J. Joyce ad.). Podobnou návaznost na umění měl později směr existencialismu.

fenomenologii.⁸ Otázky času se snaží vymezit Miroslav Petříček, který píše, že čas se dá chápat jako způsob bytí věčnosti. Můžeme ho dělit na *čas objektivní* (kvantitativní) a *čas osobní* (kvalitativní). *Objektivní čas* můžeme pojít s prostorem, který nám dovoluje ho měřit. Úplně jiný je však *čas osobní*, který není vůbec rovnoměrný. Jednou máme pocit, že se táhne, jindy zase letí jako blesk. Do kvalitativního osobního času vkládá čas jako příznivý okamžik, který se vyskytuje jen jako příhodná chvíle k nějakému skutku, *jež jakoby se již prolamuje jinam, mimo čas*.⁹ Tyto časy existují v našem životě souběžně a někdy si více uvědomujeme čas objektivní, jindy čas osobní. V osobním čase vidí Bergson lidské trvání, které souvisí s osobním vývojem, změnou. Tento čas je pro něj *skutečným časem*.¹⁰ Váže se k němu právě vnitřní prožívání člověka a samozřejmě vzpomínání.

Princip vzpomínání samozřejmě s časem souvisí. Nejprve si tedy pokusme čas vůbec vymezit. Čas se nám zdánlivě rozpadá do tří fází: do přítomnosti, která mizí do minulosti a budoucnosti. Minulost si dokážeme zachovat v paměti, víme o ní, proto o ní můžeme mluvit a vzpomínat na ni. Zpřítomňovat minulost. Minulost je pro nás jakoby vždy *přítomná minulost*. Budoucnost spatřujeme jako něco, co přichází, co předpokládáme. Jsou to naše tužby, očekávání, proto ji můžeme vysvětlit také jako *přítomnou budoucnost* – váže se k naší přítomnosti.¹¹ A přítomnost? Tu nemůžeme nikdy dosáhnout, protože ulpívá v minulosti, nebo spěje k budoucnosti, takže ještě není. Jelikož čas plyne, přítomnost jako taková neexistuje. Bergson nazývá přítomnost (přítomnou skutečnost), která zasahuje jak do naší minulosti, tak do budoucnosti *žitou přítomností*. Zaujímá nějaké trvání.

Vysvětleme si toto dění na příkladu mého vyprávění příběhu o místě, kde stávala chata, druhému člověku. Budu mluvit a vyřčená slova budou přecházet do minulosti, na kterou v rámci dialogu i vzpomínám a zároveň tíhnou i k budoucnosti, protože se rozhovor do budoucnosti ubírá. *Žitá přítomnost* spočívá v kombinovaném systému počítků a pohybů.

---

⁸ Předmětem fenomenologie jako takové jsou jevy. Zakladatel fenomenologie byl Edmund Husserl. Fenomenologie chce zkoumat věci tak, jak se nám ukazují – jeví. Naše vědomí se zaměřuje na svět kolem sebe, předměty se mu ukazují, jsou obsaženy v našich prožitcích. Tyto prožitky můžeme zkoumat pomocí reflexe. Husserl tuto oblast zkoumání nazývá transcendentálním. Naše prožitky jsou součástí proudu vědomí a měly bychom se ho snažit pochopit. Pokud nepochopíme, bude zkoumání prožitků neúplné. Pokud mluvíme o proudu, myslíme tím pomíjení, běh času. Proto se fenomenologie také zabývá časem. PETŘÍČEK/1997, s. 34–35. Jindřich Chalupický se nad fenomenologií zamýšlí ve svých úvahách a tvrdí, že pokud začneme nazírat na proud našeho vědomí, ocitneme se v absolutnu. Vznikne *monádický mikrokosmos*, ve kterém není rozdíl mezi myšlením a bytím. V absolutnu vnímáme, přejeme si, vzpomínáme, nejrůznějšími způsoby se vztahujeme k jsoucnu a zároveň se nám svět utváří v myšlenky, vzpomínky, přání a vše ostatní, co se objevuje v proudu našeho vědomí. Fenomenologická filosofie se snaží pochopit svět v jeho tělesné konkrétnosti a zároveň v jeho čistotě. V tom, jak svět existuje sám o sobě, ale zároveň přiznává, že neexistuje sám bez sebe a že by tu nebyl, kdyby tu nebylo to, odkud vzniká. „*Chce si zpřítomnit toto vníkaní, ale zůstát zároveň v přítomnosti světa, který tu je a jaký tu je.*“ CHALUPECKÝ, J.: *Cestou necestou*. H&H. Praha 1999, s. 84–86

⁹ PETŘÍČEK/1997, s. 40

¹⁰ Téma vnitřního času jsem blíže definovala v: KUTHANOVÁ/2009, s. 18

¹¹ PETŘÍČEK/1997, s. 36

Spočívá ve vědomí, které má člověk o svém těle.¹² „*To, co ve skutečnosti vnímáme, je určité rozpětí trvání, jež se skládá ze dvou částí: z naší bezprostřední minulosti a z naší blízké budoucnosti,*“¹³ píše Bergson.

Pojem času, který je pro Bergsona centrální, nazývá *trváním*. Mé trvání v životě reflektuji např. svou intuicí, pomocí které mohu odhalovat posloupnost svých duševních stavů, z nichž každý se váže k tomu, co přichází, a k tomu, co předcházelo.¹⁴ Co je tedy principem *časovosti*, co umožňuje člověku sledování a orientaci v tomto *trvání*? Je to lidská *paměť*. Jak už jsem se zmínila výše, *paměť* v mé práci sehrává důležitou roli, protože její doménou je zapamatovávání a uchovávání událostí. Může se tedy vztahovat k minulosti a zpřítomňovat *vzpomínky*.

Paměť a vzpomínání

V předchozích řádcích jsem se věnovala malému rozboru časovosti – trvání a nyní k těmto pojmům přidávám *paměť*, protože ta znamená uchovávání a shromažďování minulosti v přítomnosti. Zpřítomňuje tedy jak minulost, tak budoucnost. Bergson se zmiňuje o fungování paměti takto: „*Neslouží k uchovávání minulosti, ale k jejímu zastření a potom k tomu, aby z minulosti prosvítla ta část, která je užitečná v praktickém životě. ... Mozek omezuje horizont ducha tím, že z něj vydvihuje to, co lze navenek projevit pohybem, a začleňuje jej tak do motorického rámce.*“¹⁵ Naše tělo tedy odpovídá na přijímané vzruchy konkrétními pohyby. Když myslíme, sami k sobě promlouváme. Když si tedy budu chtít vzpomenout na mou nejranější vzpomínku na chatu u cesty, soustředím se pouze na jednu vzpomínku, kterou si chci vybavit. Zjeví se mi (ač třeba velmi matně) a tím se zastaví další tok mého myšlení, protože je paměť soustředěna na tuto konkrétní událost. Tento akt *rozpomínání* nám v přítomnosti dovoluje znovu uchopit minulost. Paměť při rozpomínání vytváří úsilí, kdy procházíme několika rovinami vědomí. Postup pro vyvolání jednoduché vzpomínky je velice složitý proces. Ztěžuje se tím víc, čím víc si chceme vybavit velmi neurčitou vzpomínku. Podobnost tedy vidím v rozpomínání na velice dávno vzpomínku z dětství, kdy na místě ještě stávala chata a obývali ji lidé. Bergson proces vysvětluje: „*Úsilí paměti vytváří určité schéma, které je buď jednoduché, nebo alespoň soustředěné do jednoho*

---

¹² BERGSON, H.: *Hmota a paměť*. OIKOYMENH. Praha 2003 (Dále: BERGSON/2003), s. 104

¹³ BERGSON, H.: *Duchovní energie*. Vyšehrad. Praha 2002 (Dále: BERGSON/2002), s. 13

¹⁴ Všechny tyto stavy se samozřejmě prolínají. Neexistují odděleny. Schopnost intuice můžeme konkrétně vysvětlit na příkladu četby románu, kdy se jako čtenář dokážu vcítit do hlavního hrdiny příběhu. Kromě vnímání textu, kdy si představuji popsané prostředí, se nějakým způsobem snažím pochopit postavu. Pokud ji pochopím, porozumím celému literárnímu dílu. Dokážu pak předpokládat, co bude postava dělat, jak bude jednat, a v tuto chvíli mohu mluvit o intuici.

¹⁵ BERGSON/2002, s. 82

*obrazu s odlišnými prvky, které jsou na sobě více méně závislé.*¹⁶ Když tedy vyvíjíme úsilí na rozpomenutí, může se takový proces jevit jako sestup od nejvyššího k nejnižšímu – sestup z hory do podhůří – k obrazům, které mají být vyvolány. Je to sestup od schématu k obrazům, které se postupně vyjevují. *„Úsilí vzpomínky spočívá v proměně schematické představy, jejíž prvky se vzájemně pronikají v obraznou představu, jejíž části jsou kladeny vedle sebe.”*¹⁷

Naše vědomí se přesune z přítomnosti do minulosti, a pak do konkrétní části této minulosti. Dobíráme se do hloubi života uvnitř obrazu ve vzpomínce. Tento postup popisuje Bergson jako tápání, které je podobné procesu zaostřování fotoaparátu. Člověk držící v ruce fotoaparát vybírá cíl, který chce vyfotografovat. Vybraný cíl nejprve ve fotoaparátu vidí rozostřeně a až postupně na něj zaostřuje, až do úplného zaostření cíle. Vyfotí jej. Vybavování vzpomínky se děje podobným způsobem. Tím, že se naše vědomí posouvá do minulosti (vybírá z ní určitý cíl), se připravuje na přijetí vzpomínky. Postupuje od schématické představy, která se postupně mění v představu obraznou. Vybavuje se postupně zamlžená, rozostřená vzpomínka z imaginárního stavu do stavu živého (aktuálního). Vybavuje se a vykresluje – začíná se podobat vnímání. *„Nakonec nadejde chvíle, kdy se takto okleštěná vzpomínka natolik úspěšně vloží do přítomného vnímání, že není jasné, kde končí vnímání a kde začíná vzpomínka. Právě v tom okamžiku se paměť místo toho, aby svévolně nechávala vyplouvat a mizet své představy, přizpůsobí konkrétnímu příběhu tělesných pohybů. ... Minulé obrazy, zrekonstruované do nejmenších podrobností až po jejich citové zabarvení, jsou obrazy snové.”*¹⁸ Nastane prolnutí vzpomínky s viděnou skutečností. Pokud se budu nacházet na místě, kde je dnes jen pumpa a mladý les a budu vzpomínat na dávnou událost z dětství, kdy jsem vídala chatu s lidmi na zahradě, může se mi vzpomínka promítnout do právě viděné skutečnosti a vyplnit tak mezery. Stejně tak si doplním svou vzpomínku viděnou skutečností – upřesním si, kde byla chata, protože v realitě vidím pozůstatky základů stavení atd.

Při postupu rozpomínání se prvotnímu schématu konečná představa ale nemusí podobat, nebo vzpomínky splynou s vnímanou skutečností. Vyvolávaný pohyb vzpomínání obraz změní či ho zcela zničí. Proč se to tak děje? Proč si nemůžeme vybavit dávnou vzpomínku do podrobností? Postavení vzpomínky jí určuje skutečnost, že je svými imaginárními kořeny stále poutána k minulosti, tudíž se nikdy nemůže jasně vyjevit a zpřítomnit do svých detailů. Nemůže se odtrhnout od minulosti. Proto nese stále svou imaginárnost i při snaze člověka ji aktualizovat – zpřítomnit.¹⁹

---

¹⁶ BERGSON/2002, s. 222

¹⁷ BERGSON/2002, tamtéž

¹⁸ BERGSON/2003, s. 79

¹⁹ BERGSON/2003, s. 101

Rozpomenutí na dávnou vzpomínku

Princip rozpomínání na jakékoliv vzpomínky jsem nastínila výše. Moje dávná vzpomínka z dětství, na kterou se rozpomínám, patří k takovým vzpomínkám, které Bergson nazývá *spontánními*. Jsou to vzpomínky, které si pamatujeme jen velmi matně a k jejich rozjasnění může dojít i ve spánku při snění.

Spontánní vzpomínka se objevuje v náhlých záblescích. Pokud se na ni soustředíme a snažíme se rozpomenout na její obraz, o to rychleji se vytratí. Tyto vzpomínky jsou jako sen. Téměř bychom tento stav mohli porovnat se stavem, kdy se snažíme si vzpomenout na sen, co se nám zdál, když jsme spali, a příliš se nám to nedaří. Chceme tyto vzpomínky uskutečnit.²⁰ Naši minulost máme uloženou v osobních obrazech – vzpomínkách, které zkreslují všechny její události. Zkreslení spatřujeme jak v barevnosti a kontrastu obrazu, tak i v umístění v čase.

Tento typ vzpomínek je velmi pomíjivý a zjevuje se jen náhodou. Jen pokud se dostaneme do kontaktu s konkrétním obrazem, který jej vyvolá, nebo se zhmotní na základě volného projevu mysli. Ale i takovéto matné vzpomínky mají možnost vmísit se do přítomného vnímání.

Setkání se skutečným předmětem dávné vzpomínky

Pokud něco vidím poprvé (v mém případě je to pozemek s chatou), zapamatuji si popis a charakter místa. Vidím-li věc poněkoličatě, vybaví se mi zároveň vzpomínky na danou věc viděnou v minulosti a dokreslí tak současnou situaci. Vzpomínka a aktuální vnímání splynou v jedno. Zaměřím-li na rozpomínání svou pozornost, zintenzivním tím vnímání a mohu být schopna zvýraznit detaily vzpomínky. Naše vědomí vysílá k vnímané skutečnosti staré obrazy – vzpomínky podobného druhu. Pokud máme problém s připomenutím všech detailů vzpomínky, je vyslán signál k hlubším oblastem paměti, dokud se konkrétní známé detaily nepromítnou. I když tento proces může být někdy velmi náročný a nemusí se zdařit, můžeme se pokoušet opakovat vzpomínání na konkrétní vzpomínku dokola a tím posilovat paměť, která pak kvalitněji obnovuje a zjasňuje doplňující vzpomínky.²¹ Vzpomínky jsou zkrátka ozvěnou obrazu předmětu, který vidíme. Vidím obraz a zhmotní se mi i vzpomínka na stejný obraz (místo). Za touto vzpomínkou jsou však schované další, které se tématu týkají nebo se mu jen podobají, a jsou připraveny na uskutečnění. V podstatě zde velmi pracuje lidská fantazie, která nás může snadno oklamat.

---

²⁰ O podobnosti vzpomínek ve snu a skutečnosti se budu v práci dále podrobněji zabývat.

²¹ BERGSON/2003, s. 74-76

Intenzita přítomného vnímání ovlivňuje orientaci našeho ducha. Vnímání se proměňuje v závislosti na tom, jaký stupeň napětí náš duch přijme. Tím se nám zjeví větší či menší množství obrazů – vzpomínek. Naše osobní vzpomínky, které jsou v paměti přesně zakotveny a jejichž řada by měla vyjadřovat běh naší minulé existence, tvoří poslední a nejširší rámec naší paměti.

*„Domníváme se, že naše činnost je vyzvána k zásahu přesně v okamžiku, kdy se naše vnímání automaticky rozloží do napodobovacích pohybů: dostaneme tak náčrt, jehož jednotlivé detaily a barvy znovu vytvoříme tím, že na něj promítneme více či méně vzdálené vzpomínky.“*²² Bergson vysvětluje, že pozorné vnímání funguje jako obvod v tom smyslu, když nám vnější předmět s rostoucím napětím naší paměti odhaluje skrytější části sebe sama. Intenzivní vnímání předmětu podporuje vyjevení i vzdálenější vzpomínek.²³

Vidím-li místo s pumpou a vzpomínám na to, jak to zde vypadalo dříve, vyvíjím intelektuální úsilí a zaměřuji svou paměť na konkrétní část mé minulosti. Objevuje se mi mlžná vzpomínka z dětství: vidím chatu s dospělými lidmi a s dětmi běžajícími po zahradě. Tato vzpomínka vykresluje viděnou skutečnost, kdy mohu spatřit pumpu jako poslední zjevný artefakt minulosti. Rozpoznávám, kde chata stávala a zasazuji na její místo mlžný obraz, protože v půdě nalézám zbytky základů stavení. Horší je to s prostorem okolo chaty – v zahradě – ve vzpomínce. Ve skutečnosti je všude vzrostlý mladý les. Prolíná se mi tedy vidění prostorné zahrádky s běžajícími osobami s nynějším obrazem zaplněného lesního prostoru. Sny – vzpomínky se vměšují do mé viděné skutečnosti. Proč nazývám sny vzpomínkami, se budu snažit vysvětlit v následujících řádcích.

Vzpomínky, sen a skutečnost

Stav, kdy se nám naše zapomenuté vzpomínky vybavují zcela přesně, je ve spánku. Představit si to můžeme na příkladu, kdy ve snu komponujeme hudební skladby s jasnou znalostí not, ale ve skutečnosti důkladné hudební vzdělání nemáme. Nebo se nám ve snu vybavují do nejmenších detailů vzpomínky na místa, která jsme ve skutečném životě zahlédli jen na fotografii.

Bergson píše, že naše sny jsou vypracovány skoro stejným způsobem jako vidění skutečného světa. Vidíme-li určitý předmět, tak je to jen velmi málo v porovnání s tím, co k tomuto vjemu přidá naše paměť. Autor uvádí příklad na čtení textu – například novin. Když čteme titulky novin či novinové články, myslíme si, že vnímáme všechna písmena napsaná na

---

²² BERGSON/2003, s. 74–76

²³ BERGSON/2003, s. 87

novinovém papíře. Ve skutečnosti tomu tak není. Doopravdy vnímáme ze slova nebo věty jen několik stěžejních písmen či charakteristických znaků a zbylá písmena si paměť dotvoří. V podstatě paměť uhádne zbytek nepřečtených písmen. Podívejme se ještě na výsledky pokusů, při kterém byl tento jev testován.²⁴ Lidem byly předloženy nápisy jako: „Vstup přísně zakázán“. Záměrně byla v nápisu vynechána některá písmena. Nápisy visely v pološeré místnosti, tudíž je pozorovatel / čtenář nemohl důkladně přečíst. Lidé text přečetli samozřejmě hned, aniž by si všimli, že v textu jsou některá písmena vynechána. Jejich nevědomá paměť vyhledala výpověď, počátkem jejíž realizace byly, a promítla vzpomínku navenek v jakési halucinační podobě. Spíš než nápis samotný, uvidí čtenář právě tuto vzpomínku. Tento princip míchání vzpomínek a viděné skutečnosti odpovídá stavu rozpomínání, který jsem popisovala výše. Vidím-li reálně les s pumpou a vzpomínám na to, jak to tam dříve vypadalo, prolíná se mi vzpomínka se skutečností. Tím, že je vzpomínka nepřesná, zamlžená, má ve své podobě charakter snu, protože je ještě dotvářena mou fantazií. Připomenuté vzpomínky jsou vlastně *neskutečné* a tím, že si je připomeneme, těží ze svého částečného uskutečnění.

V současné době je pro mě pumpa pouhou „skicou“ - předmětem, který vidím nyní, v současnosti – a je výzvou pro vzpomínku na celou skutečnost, kdy byla pumpa součástí zahrady s chatou. Tato myšlenka se mi zjeví ve chvíli, kdy mě podnítí viděný předmět odkazující ke vzpomínce. Do této doby je skryta hluboko v mé paměti.

Vzpomínky a sen – je to jinak než ve skutečnosti?

*„Není důvod se domnívat, že vzpomínky uložené v hloubi paměti zůstávají na svém místě netečně a indiferentní. Jsou zde v očekávání, jsou takřka pozorné.“*²⁵ Takto je nám představen popis *vnímání* v pravém slova smyslu a stejně je to i ve *snu*. Vzpomínky se připojují do dojmů z věcí. Spolupracují tak se skutečnými dojmy smyslových orgánů. Pomocí skutečného dojmu z žitého života se zhmotňují.²⁶ Duch člověka v bdělém stavu a i ve spánku přiřazuje počítku vzpomínku, kterou vyvolává. Ve snu je počátek překryt vzpomínkou²⁷. Sen z velké části tedy tvoří vzpomínky.

Když spíme, sen dává přednost nevýznamným vzpomínkám. Sen nepřizpůsobuje přesně počátek vzpomínky, ale vše ponechává hře – takže se budou k témuž počítku připojovat

---

²⁴ Pokusy Goldschiedera a Muellera. BERGSON/2002, s. 133

²⁵ BERGSON/2002, s. 135

²⁶ BERGSON/2002, s. 136

²⁷ Když spíme, může za oknem na ulici plakat dítě. Křičí uááá uááá, a právě v tomto momentu se nám sen přemění do situace, kdy na nás lidé ve snu křičí a nadávají nám. A takto se může sen neustále měnit, rozvíjet, přeskakovat.

vzpomínky velmi rozdílné. Sen si tedy na rozdíl od bdělého stavu ve stavu nevědomém pohrává se vzpomínkami velice volně, vše závisí na fantazii. Proto se ve snu mohou hnát vzpomínky velkou rychlostí. Nejsou vázány na skutečnosti. V bdělém stavu se totiž vzpomínka váže na zakoušené události stejně dlouhým trváním. Pokud bychom se zaměřili na vysvětlení snů – snové fantazie nejdou vysvětlit o nic snadněji než fantazie, které se odehrávají ve stavu bdělém. Ve snu se navrácí takové vzpomínky, kterých jsme si v bdělém stavu nejméně všimli.²⁸

Co tedy tvoří sen? Kromě fyziologických jevů, které na nás ve snu také působí a určují snové příběhy²⁹, tvoří sen vzpomínky. Jsou to vzpomínky na skutečnosti, které jsme v životě zahlédli či zažili a jsou pro nás různě důležité. Některé jsou přesnější, některé jsou tak nicotné, že bychom na ně v bdělém stavu neměli důvod vzpomínat. Ve snu se dotváří fantazií, která si s nimi nezávazně pohrává. Míchá je dohromady bez jakékoliv logiky. Proto si často své sny po probuzení nedokážeme racionálně vysvětlit. I přesto, že jsme si ze snu zapamatovali některé prvky, které odkazují na vzpomínky, které jsme zažili nebo viděli. Sen dává vzpomínkám naprostou volnost. Skutečnost je omezuje a vyvolává jen ty, které se váží k viděnému obrazu či k tématu, na kterém mysl ulpívá.

Když jsem začala zpracovávat tento text a ve velké míře přemýšlela nad místem s pumpou, zaznamenala jsem, že se mi začala pumpa zjevovat ve snu na neobvyklých místech. Pumpa jako taková se ve snu přesunula blíže k naší chatě a stála na kopečku u jedné ze zahrad. Šla jsem ve snu kolem s nějakým člověkem a říkala mu: „Dívej, to je ta pumpa. Ale co dělá tady, sem nepatří.“ Místo, na které moje paměť v současné době nejvíce soustředí, se mi zjevuje ve snech jako vzpomínka, která se ale dle libosti přesunula blíže k chatě, kde nyní pracuji na diplomové práci. Blíže ke mně samotné.

Podobně se mi stalo, že se mi zdál sen, ve kterém jsem si vlastně vysvětlovala Bergsonovy myšlenky různých vzpomínek, které se míchají ve snu. Zapamatovala jsem si poslední obraz snu, ve kterém jsem věděla, že spím, a reagovala na obrazy, které se mi ukazují. Ve snu jsem se zamýšlela nad jedním místem s budovou, které se mi občas zjevuje opakovaně, a já se ho bojím. Šly jsme s jednou mou známou kolem místa a já jsem jí ho ukazovala. Obcházely jsme ho a já jsem osobě vyprávěla, že právě jdeme okolo místa, o kterém se mi zdávají špatné sny. Přitom se mi zřetelně zjevovaly v mysli obrazy – vzpomínky na tyto sny, kdy se nacházím uvnitř budovy v jednotlivých místnostech. Obě jsme přikyvovaly, protože osoba místo také znala. Říkala ale, že se jí o místě nezdá, že ho zná opravdu z minulosti, z dětství.

---

²⁸ BERGSON/2002, s. 144–146

²⁹ O vlivech působících na spícího člověka a tvořících jeho snění se Bergson rozepisuje v kapitole Sen na s. 134 v: BERGSON/2002

Stav snu se dal porovnat se skutečností, kdy člověk jde okolo místa, vypráví o něm, a vybavují se mu na toto místo různé vzpomínky. V podstatě jsem se zamýšlela a vzpomínala ve snu a ještě jsem si tuto situaci zapamatovala do svého probuzení. Sen byl skutečností, ve které se zjevovaly různé časové roviny – vzpomínky. Fantazie do snu nezapomněla zapojit situaci, kdy se skutečně zabývám v diplomové práci místem, na které vzpomínám z dětství.

1.2.3. Místo s pumpou a jeho prostředí

Co si představujeme pod pojmem místo?

Vždy, když si představíme nějakou událost, váže se k nějakému místu. Místem nazýváme nějaké konkrétní prostředí. Místo je součástí existence. Pod slovem *místo* si tedy představujeme konkrétní věci, které určují charakter prostředí, jež je podstatou místa. Norberger Schulz vysvětluje: „Obecně řečeno, místo je dáno jakožto určitý charakter či „atmosféra“. Místo je proto kvalitativním, „celostním“ jevem, který nemůžeme redukovat na žádnou z jeho vlastností – jako jsou např. jeho prostorové vztahy – aniž bychom při tom neztráceli ze zřetel jeho konkrétní povahu.“⁶⁰ Místo tedy vnímáme nejen z prostorových hledisek, ale důležitým prvkem je jeho charakter – jak na nás místo působí. Každé místo je tedy konkrétní se svou jedinečnou identitou. Na světě bychom mohli rozeznat nespočet odlišných míst závislých na různých kulturních tradicích a podmínkách prostředí.

Jako se Bergson zabýval *žítou přítomností*, východiskem k fenomenologii *místa* je pro Norbergera-Schulze *žité prostředí*. Některé podstatné fenomény našeho světa a základní vlastnosti místa Norberger-Schulz vidí v pojmech *vnějšku* a *vnitřku*. *Vnějšek* spatřuje v rozlehlosti krajiny – *přírodního* prostředí, do kterého vstupuje člověk a vytváří *umělá* uzavřená místa. *Umělé* a *přírodní* složky jsou Schluzovým východiskem pro fenomenologii prostředí.³¹

Místo tedy není jen pouhá poloha, ale *místo* má vždy svou *identitu*, která vyplývá z místních podmínek. Tuto identitu můžeme nazvat *duchem místa*. Pro Václava Cíla je „*duch místa*“ *důvodem, který neumíme pojmenovat, ale kvůli kterému se vracíme*. Dále píše: „*Pojem genius loci může působit magicky a prchavě, ale ve skutečnosti je jednou z nejsilnějších esencí celé krajiny.*“³² Člověk se

³⁰ NORBERGER-SCHULZ, CH.: *Genius loci – Krajina, místo, architektura*. Dokořán. Praha 2010, s. 8 (Dále: NORBERGER-SCHULZ/2010)

³¹ Norberger-Schulz vysvětluje některé podstatné fenomény našeho světa a základní vlastnosti místa na příkladu básně George Trakla – *Zimní večer*. (s. 8). Norberger-Schulz užívá pro vysvětlení Traklovy básně i z toho důvodu, že ji prvně použil Heidegger k výkladu bytostného určení jazyka. Umění má schopnost konkretizovat určité prostředí.

³² CÍLEK, V.: *Makom – Kniha míst*. Dokořán, Praha. 2004, s. 10

identifikuje se svým prostředím, které zná. Na druhé straně se můžeme identifikovat se zcela neznámým místem v prostředí, kterým jen procházíme.

Můj vztah k místu je ovlivněn vztahem k okolní krajině, kterou navštěvuji od útlého mládí. Jelikož znám i příběh místa, vztahuji se k němu v jiné rovině, než by k němu přistupoval člověk, který místo a okolní prostředí nezná.

Norberger-Schulz vysvětluje, že důležitým aspektem při tvorbě vztahu ke konkrétnímu místu je pro člověka jeho zkušenost z dětství. Tento proces popisuje takto: *„Dítě vyrůstá v zeleně, hnědě nebo bíle zbarvených místech; běhá a hraje si v písku, v blíně, mezi kameny či v mechu, pod jasným nebo zamračeným nebem, sbírá tvrdé a měkké předměty a dotýká se jich; slyší zvuky, jakými je třeba ševelení listů určitého druhu stromu ve větru; a zakouší teplo a zimu. Dítě se tak obeznámuje se svým prostředím a vypracovává si percepční schémata, která předurčují všechny další zážitky.“*³³

Člověk na těchto schématech buduje svou osobní identitu. Je proto důležité, aby prostředí ve kterém žijeme obsahovalo místa, se kterými se identifikujeme. Pokud toto nastane, můžeme říci, že člověk bydlí. Proto ve svém životě máme spoustu míst, se kterými se takto identifikujeme. Ať už je to náš domov a jeho okolí, oblíbená místa našich procházek, a nebo místa, na které vzpomínáme z dětství.

Václav Cílek pro sebe vytvořil seznam jakýchsi „Poutníkových pravidel“, které sestavil z dojmů míst, jež navštívil. Obsahují zamyšlení nad seznamováním se s určitým místem. V pravidle o návratu popisuje: *„Tak jako existuje láska na první pohled mezi lidmi, tak existuje mezi člověkem a místem. Většinou je však nutné se vracet, pozorovat a sžívat se. ... Je nutné sem přicházet za různých denních dob.“*³⁴ Průběžné seznamování s místy, která nás něčím přitahují, se vlastně jeví jako intuitivní.

Místo s pumpou

Vraťme se ke konkrétnímu místu v lesíku u silnice v osadě Hradec. Toto místo jsem si pro zpracování vybrala, protože k němu mám jistý vztah. Leží v mé oblíbené krajině, ve které se pohybuji od svého narození a stále se do ní vracím. Kdybych měla vyjmenovat oblíbená místa v prostředí Hradce, zmínila bych ho mezi prvními. Pro obyvatele a chataře z okolí je to místo, kde stávala chata, která byla zbourána, a nyní je tam mladý les. Jen obyčejné místo, ničím výjimečné. Já však toto místo vnímám téměř pohádkově. Vztahuji se k němu napříč svými matnými vzpomínkami z dětství, kdy jsem vnímala místo s obyvateli a chatou, později

³³ NORBERGER-SCHULZ/2010 s. 21

³⁴ CÍLEK, V.: *Krajiny vnitřní a vnější – Texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč ležeme na rozhlednu*. Dokořán. Praha 2005, s. 213, 215

místo, ze kterého zmizela chata a zbyla jen pumpa na mýtině. Ostřejší – mladší – vzpomínky se vážou na situace, kdy jsem pumpu navštěvovala, odpočívala na ní a sledovala průběžně malé stromy, které místo postupně zarůstaly. Díky vzrostlejšímu lesu se pro mě místo kolem pumpy proměnilo v tajuplné místo. Pampa už nebyla jeho dominantou – obklopil ji les a ona si v něm vyhradila pouze okrouhlé volné místo, kterým se mohla dívat do nebe. Připadala jsem si tam jako v pohádkovém lese, kde je něco divného – je tam pampa. Prostředí jsem začala vnímat jako lesík, který schovává pumpu, dávný odkaz pobytu lidí.

Od zmizení chaty je to víc než deset let, ale jako by na místě stále přetrvával duch lidského působení. Není na první pohled znatelný, protože zbylé artefakty po lidském sídle jsou schované lesním porostem. Navštěvovala jsem místo s pumpou, ale do dnešní doby jsem nevěděla, že bývalý pozemek skrývá ještě základy stavení. Narazila jsem na ně zjara tohoto roku, kdy jsem po delší době místo navštívila a procházela se tu. Díky nálezů základů, které byly po zimě dobře vidět, jsem si začala představovat, jak byla asi chata velká a kudy se mohlo vycházet z hlavních dveří. Začala jsem si představovat obraz chaty a zahrady. Vzdálenosti pumpy od stavby. Vnímala jsem skutečné rozměry prostoru a vnášela do mého aktuálního vidění místa obraz dětské vzpomínky s chatou a jejími obyvateli.

Proč mám ale tak silný vztah k tak obyčejnému místu, které jiní lidé neberou vůbec v potaz? K místu jsem se vztahovala již v raném dětství, kdy se odehrála „záhada“ a zmizela chata, zůstala jen pampa. Tím, že jsem místo s osamocenou pumpou začala navštěvovat, začala jsem tím více vnímat jeho proměny v čase. Moje fantazie pracovala a představovala jsem si, co se asi mohlo stát, jak se asi cítí ta osamocená pampa, která se ztrácí v lese. Vnímání místa jsem zasadila do dětské hry. Tímto jsem si místo oblíbila a v pozdějším věku jsem jej navštěvovala ze zvědavosti, jak se proměňovalo. V letošním roce jsem se na místo po delší odmlce opět vypravila a zjistila, že se změnilo. Stromy, které byly v minulých letech husté a nedalo se jimi projít, byly prořezané a odhalovaly pohledy k pumpě. Jakoby zde les vytvořil nové obydlí pumpě a pampa se svou barvou přizpůsobila okolní krajině.

Nyní na mě místo působí tajemným dojmem. Svou roli hraje i to, v jaké krajině se toto místo nachází. Když zde býval pozemek s chatou, nabízel se obyvatelům pohled do širokého kraje. Byl odtud výhled do vesnice i do dále, protože se od silnice rozprostírají dlouhá pole. Západním pohledem se krajina pozvolně vlní do kopců. Jižním pohledem od pumpy je horizont uzavřen blízkým kopcem s hospodářským stavením. To se změnilo, když les povyrostl a houštiny okolo cesty zatemnily výhled. Když dnes člověk sedí na pumpě, nabízí se mu úplně jiný pohled a pocit. Může si připadat jako tajný pozorovatel, který sleduje blízké okolí průzory mezi stromy a malými škvírami v křoví u cesty. Nyní je místo zahaleno

podrostem, takže k němu z cesty není vidět. V průběhu změny v čase se proměnil charakter místa. Je více uzavřené, schované a tajemnější. Kdyby člověk lesík navštívil, asi by byl překvapen, že skrývá osamocenou pumpu.

Dnes se vztahuji i k okolní krajině jinak, než když jsem byla v dětských letech. Přemýšlím nad místem s pumpou ve vztahu k zdejší krajině a zasazuji si ho do ní. Dokážu na něj pohlížet s odstupem a komplexně, jako na celý ráz krajiny okolo Strábrné Skalice.

2. OVĚŘENÍ MOŽNOSTÍ DIDAKTICKÉHO PROJEKTU

GYMNÁZIUM VODĚRADSKÁ

V didaktické části práce představím možnosti užití tématu *Skutečnosti a snu* ve výtvarné výchově. Připravila jsem didaktický projekt, který obsahuje tematickou řadu výtvarných námětů, které se váží svými koncepty k mému celkovému pojetí práce. Náměty jsem realizovala se studenty na Gymnáziu Voděradská v Praze 10.

Na gymnáziu jsem absolvovala první část své praxe z výtvarné výchovy v rámci KVV v navazujícím magisterském studiu. Vedla mě kolegyně PaedDr. Jana Jirušová, která na gymnáziu učí dlouhá léta. Díky dobrým vztahům se na mě začátkem roku 2012 obrátila s prosbou, zda bych mohla ve škole dočasně učit čtyři hodiny týdně výtvarnou výchovu za nemocnou kolegyni Mgr. Elišku Jágrovou. Nabídku jsem přijala a učila na škole v měsících únoru a březnu, než se kolegyně Jágrová zotavila z nemoci.

Ve své diplomové práci jsem zužitkovala poznatky z mé výtvarné praxe z roku 2010, kdy jsem se se školou seznámila. Zároveň předkládám práce z tohoto školního roku, kdy jsem měla možnost blíže poznat prostředí gymnázia, studenty i učitele. Čtyři náměty z výtvarné řady jsem ověřila tento rok s mými „vypůjčenými“ studenty sexty (SB.4) a kvarty (KA.4). Pátý výtvarný námět jsem ověřila před dvěma lety na praxi se studenty primy (PA.1).

2.1. KONCEPCE DIDAKTICKÉHO PROJEKTU

Výtvarné náměty jsem pro studenty navrhovala v duchu mé koncepce tématu v návaznosti na myšlenky mé teoretické a výtvarné práce. Didaktický projekt se snaží ukázat využití možností tématu *Skutečnosti a snu*. Hlavními východisky tématu jsou:

- Osobní vzpomínka jako sen (zpřítomňování snu – vzpomínky do reality)
- Vztah k místu

Uvedená hlavní dvě východiska jsou na sobě závislá a odvíjí se od nich další vlákna pojmů. V práci zkoumám osobní vzpomínky na konkrétní událost ve vztahu k časovosti člověka. Nechávám se fascinovat procesem rozpomínání. Skládáním dávných vzpomínek dohromady vytváříme staronovou skutečnost, nebo jen sen? Můžeme si odpovědět asi takto: někdy je zpřítomněná vzpomínka více snem, jindy skutečností. Vzpomínání ovlivňuje naši fantazii, která je v bdělém stavu člověka korigována myslí. V nevědomém stavu – ve spánku - pracuje fantazie bez omezení. Zahrávám si se surreálnem. Připouštím stírání skutečnosti a snu,

protože sen může být obsažen v realitě a realita ve snu se objevuje v podobě prožitých vzpomínek.

V práci se zabývám vzpomínkami ve vztahu k určitému přírodnímu místu. Každá vzpomínka se váže k nějakému prostředí. Mě zajímá místo s pumpou, kde stávala chata. Na místo mám mnoho vzpomínek, které jej mapují v proměnách času. Dnes místo v lese nevypadá tak, jak si ho pamatuji z dětství. Proces rozpomínání je zde spojen s proměnou místa v čase. Důležitý je tedy pojem proměny – změny. A to jak z pohledu vnímání člověka, tak fyzické změny místa v průběhu času. Jedná se o určitý příběh místa, který člověk reflektuje.

Tímto se dostávám k dalším koncepcím pro výtvarné náměty, které rozšiřují má hlavní východiska:

- proces rozpomínání
- vnímání časovosti
- příběh místa - změna
- stírání hranic mezi snem a skutečností
- iluze ve vztahu ke světu kolem nás
- surrealismus

Tyto koncepce mi pomohly nalézt cestu k tvorbě výtvarných námětů tak, aby korespondovaly s myšlenkami mé teoretické a výtvarné práce.

Jsem si vědoma toho, že zamýšlení se nad zmiňovanými tématy je nesnadné. Proto jsem se pokusila výtvarné náměty přizpůsobit studentům, pro které byly určeny, a snažila se studenty námětem zaujmout. Jak se mi realizace podařila, popíšu v reflexích v následujících rozborech jednotlivých námětů.

2.2. PROSTŘEDÍ GYMNÁZIA VODĚRADSKÁ

Na začátku své učitelské praxe mohu potvrdit, že můj vstup mezi studenty v roli učitelky nebyl nijak demotivující. Naopak. Měla jsem štěstí, že jsem se dostala na gymnázium, kde je výtvarná výchova díky mnohaleté práci učitelek na výborné úrovni. Výtvarná výchova se zde učí jak po praktické, tak po teoretické stránce. Tvůrčí činnosti je zde věnováno 60 % času

a 40 % času je určeno výuce teorie dějin umění.³⁵ Kolegyně se starají o zásoby velkého množství výukových materiálů a pomůcek, které jsou studentům ve škole k dispozici. V hodinách jsou využívány dvě odborné učebny, z nichž jedna je vybavena kompletní digitální technikou a interaktivní tabulí. V budově gymnázia se nachází keramická dílna, která zajišťuje rozšíření tvůrčích činností. Hojně je využito i prostor školy pro výstavy studentských prací.

Skvělý dojem na mě neudělalo jen výborné vybavení školy, ale především studenti a milý a vstřícný přístup učitelek, které jsem poznala. Zpočátku jsem se obávala, jak budu studenty přijata, jak zvládnu vejít mezi děti a jestli je budu umět zaujmout. Asi jako každý student či studentka pedagogické fakulty, kteří poprvé zkouší prakticky učit. Teorie učená na fakultách je zcela něco jiného než praxe. Tímto tvrzením jsme byli vždy „varováni“. Častěji se setkáváme s negativními reflexemi studentek a studentů výtvarné výchovy, kteří hospitují na hodinách výtvarné výchovy v rámci svých praxí. Jejich představa výtvarné výchovy se liší od pojetí hodiny učitele či učitelky, které pozorují.³⁶ Za velkou pomoc při své praxi považují podporu a rady PaedDr. Jany Jirušové, která mou první praxi vedla.

Na praxi jsem učila primy, sexty a tento rok jsem učila sextu a kvartu.³⁷ Práci s těmito studenty hodnotím jako velmi podnětnou. Studenti byli vnímaví, aktivní, inteligentní a „hodní“ - pokud se hodí použít tohoto slova v dobrém slova smyslu. Měla jsem jen štěstí? Myslím, že ne. Po rozhovorech s kolegyněmi na gymnáziu jsem byla seznámena s tím, že jsou všichni studenti – až na několik málo výjimek – bezproblémoví, inteligentní, komunikativní a dobře se s nimi pracuje. Letos jsem pracovala se studenty primy, kvarty a sexty. Každé skupině studentů jsem daný výtvarný námět přizpůsobila vzhledem k jejich vývojovým zvláštěnostem. Reflexi práce s jednotlivými třídami studentů budu dále uvádět u rozpracování jednotlivých výtvarných námětů.

---

³⁵ Přesný rozpis hodinových dotací pro VV na Gymnáziu Voděradská dostupné na: <http://www.gymvod.cz/predmet-vytvarna-vychova/>

³⁶ Podobné reflexe studentů představuje Marie Fulková ve své knize *Diskurs umění a vzdělávání* v kapitole *Ideál a realita - Ateliér ve škole*. FULKOVÁ, M.: *Diskurs umění a vzdělávání*. H&H. Praha 2008, s. 86–92

³⁷ Věkové rozpětí studentů od primy po sextu je od 11. roku do 17. roku.

2.3. VÝTVARNÝ DIDAKTICKÝ PROJEKT *SKUTEČNOST A SEN*

2.3.1. Protipóly? Skutečnost a sen v příběhu

třída SB.4, počet studentů ve třídě 10, čas vyučovací jednotky 4 hodiny po 45 minutách

Námětem *Protipóly? Skutečnost a sen v příběhu* jsem se zabývala letos v únoru se třídou sexty. Zahajovala jsem jím zástup na gymnáziu Voděradská. Námět jsem pojala jako nastínění možností výkladů pojmů *skutečnosti* a *snu*. Zajímalo mě, jak lze vlastnosti *skutečnosti* a *snu* výtvarně vystihnout ve fotografickém médiu.

Pro zkonkretizování výtvarného úkolu jsem využila literární ukázky z díla Ladislava Klímy – *Slavná Nemesis*. Specifické vlastnosti pojmů měli studenti vetknout do výtvarného zpracování příběhu, kterým měli na úryvek textu navázat.³⁸

³⁸ KLÍMA, L.: *Slavná Nemesis*. Volvox Globator. Praha 1991. Ukázka z novely *Slavná Nemesis*, s. 15–124. Ukázku jsem si vybrala proto, že se jedná o příběh, který je popisován na pomezí reality a snu, a kde se tyto dva světy téměř prolínají. Ukázka textu:

Když Sider po prvé projížděl alpským městečkem Cortonou, učinil naň velebný kraj koldokol dojem tak mocný a tak zvláštní, že na nejbližší stanici vystoupil z vlaku a vrátil se tam. A tři dny, které tam pak pobyl, byly nejkouzelnější z celého jeho života. Dosud nepoznaný, poetický lesk prozračoval bez přetržení jeho duši, proti vůli tryskaly z ní stále a stále mohutné, nezáhadnější pocity, nejasné sice, ale právě tím nesmírně dráždivé. Často se mu zdálo, že jižijí musí se mu jádro těchto tušení vyloupnout, - ale v tom okamžiku odlétly mu vždy bleskem do dalek nedosažitelných. Byl opojen celým světem, jsoucnost byla mu milenkou, z nítra tryskaly písně, i v nocích objímaly jej magické sny. A přece bylo ve všem tom cosi temné a mocně děsivého; v nejhlubší bloubi měl jistotu, že pode vši tou září zjeje nejstrašnější propast. Bylo to zervní okolí, které z něho vše to vyluzovalo? Nemohl si dát odpověď. Pohledy na ohromné, ledovci zjasněné hory koldokol, na stezky po nich se plazící, na jednotlivé domy městečka rozřehovaly sice v něm zářivé blesky nestvůrných pocitů; ale vždy se musil tápat: není to nakonec především jen mé světlem přetékající nitro, které vrhá své paprsky na tyto předměty, aby pak reflexy jejich, jako dary zdánlivě cizí, opět vssálo do svého mateřského vřelůna? Vše zervní připadalo mu tak mysticky známým, ale musil si říci: což není hlubíně duše známo vše, vše? jest něco, co by nebylo jejím majetkem od věčnosti? jak jinak mohla by vůbec vidět, slyšet? Není všechno vidění jen slétáním se do duše nazpět všech těch tajemných ptáků, kteří její věčné hnízdo kdysi opustili?

Jen proto, že to bylo nutno, opouštěl čarodějné místo... a jakmile mu s očí zmizelo, zmizel i záhadný lesk duše, zcela rázem, a ustoupil neobyčejné skleslosti a zmučenosti. Ale i zde byl nucen položit si otázku: není to pouhou náhodou, že právě v této chvíli dostavil se nutný duševní odliv? snad i jistá hluboká autosugesce je v tom, ale nic nadpřirozeného, zářivého co mne tak láká. - Uminil si, že se v Cortoně usídli trvale, jakmile mu to bude možno. - Po roce, ovládaném matnými a přece tak slastnými vzpomínkami na ony tři dny, mohl rozhodnutí své uskutečnit. Byl květen a Sider osmadvacetiletý, jemné, tajemné, krásné, mužné tváře, ale pod její silou svíjelo se cosi nalomeného, bluboce neblabého, co vidoucí duši mluvilo o předurčení k strašnému osudu. Byl zámožný a zcela neodvislý. Nebe bylo zachmuřené, hory téměř neviditelné, když do Cortony přijel, otupělý dlouhou jízdou i rozčilený očekáváním.

Těmto okolnostem dlouho později připisoval, že nejen loňská nálada ani u něho nezatukala, ale že i následující dny byl v rozpoložení, nad něž si nebylo možno představit horšího. Zklamání, nejedivější hnus. Bývá to vždy tak, jdeme-li vstříc čemukoli s přílišným očekáváním; ale Siderovi se zdálo, že velikost jeho rozčarování není naprosto v žádném poměru k jeho nadějím, třeba byly dost velké... Celý květen byl ohavný, skoro stále jen mraky, deště, sněhy, vichry, bláto, zima. A když slunce zasvítlo, jako by přišlo osvětlením jen zvýšit osklivost kraje. Jak mrtvé bylo vše, hory jak bezduché! Jen jako mrtvé upomínky na mrtvý život šklebily se tu, jako výčitky pro něco navždy promeškaného: Siderovi bylo tu stále víc nevolno, strach jakýsi vkrádal se mu v duši, a zdálo se, že kvapem zapouští v ní nerytírné kořeny.. Dvě věci zvláště to byly, které v něj stále vlévaly mystický děs. "Jelení Hlava"; hora bezprostředně nad městečkem strmící, 2500 m nad ním, 3 500 m nad mořem, - z jejíhož rozlehlého temene vyčnívalo ještě, jako řížky, několik štíhlých, kuželovitých skalních masivů. A prastarý, skoro černý, jednopatrový domek, stojící na konci uličky, která ústila v těsnou rokli; přímo nad ním visela vysoká skála. Odevždy choval Sider ve své fantasii zvláštní obraz ženy. Neurčitý, kmitavý a přece silný, slibující mu divné rozjasnění a probíhání duši tajnými slastmi. Často vidal ji ve snu, ale obrazy ty si odporovaly, ač, pročitnuv, nepochyboval nikdy, že to byla - Ona.

Koncepty pro tento výtvarný námět byly hlavní pojmy *skutečnosti* a *snu*. Dále se námět zabývá otázkou stírání hranic mezi snem a realitou, a vnímáním světa kolem nás jako iluze. Proto ho vystihují další pojmy: *fantazie, mysl, protiklady, vazby, příběh, člověk, Já a společnost*.

Studenty jsem **motivovala** na začátku hodiny prostřednictvím diskuse, kdy jsme rozebírali pojmy *skutečnost* a *sen*. Využili jsme k tomu asociační metody, kdy studenti nezávazně říkali, co je k pojmům napadá. Pod pojmem *Skutečnost* studenti viděli *to, co vidíme kolem sebe, smrt, únik, Já*. Pod *Snem* spatřovali *přání* a to, že *nemůžu umřít*. V obou případech můžeme sledovat společné téma konečnosti (smrt), a to jak v bdělém (můžu zemřít), tak ve snovém stavu (nemůžu zemřít). Studenti tedy přemýšleli o pojetí *skutečnosti* jako o každodenní realitě našeho života, a *snu*, jako o nevědomém stavu ve spánku, kdy reálný svět opouštíme. Zároveň *snu* přiřkli význam lidského přání.

Dále jsem studentům předložila inspirativní text a sdělila jim **zadání** výtvarného úkolu: *Rozdělte se na dvě skupiny. Jedna skupina bude představovat pojem Skutečnost a druhá Sen. Rozdám vám texty, na kterých je úryvek z nejmenovaného literárního díla, který nemá jasný konec. Všem rozdám stejné texty. Vaším úkolem bude přečíst text a promyslet v rámci vaší skupiny, jak by se dal příběh rozvést a dokončit. Skupina, která zastupuje Skutečnost, se pokusí vymyslet a dokončit příběh v rámci charakteristických vlastností Skutečnosti, o kterých jsme debatovali na začátku naší hodiny, a které vy svému příběhu přiřadíte (Realita?, Život bez nadsázky? Je skutečnost přece jen snová?). Ve skupině, která zastupuje pojem Sen se snažte o to samé – vystihněte ve vašem dokončení příběhu charakteristiku tohoto pojmu (Stav nevědomí – snění? Fantazie?).*

Ve skupinách se snažte domluvit na koncepci vašeho pojetí Skutečnosti a Snu – jaké charakteristiky si pro tyto pojmy vyberete a jak je představíte. Váš příběh a jeho uzavření ztvárníte maximálně v deseti obrazech. Budete pracovat s fotoaparátem. Výstupem výtvarné práce vzniknou fotografické ilustrace, ze kterých bude příběh poskládán. Budete pracovat sami se sebou a s možnostmi prostředí a věcí okolo sebe (lidská postava, třída – věci ve třídě, chodba).

Nejprve se ve skupině zamyslete, jak byste příběh chtěli pojmut, domluvte se na osnově příběhu, načrtněte si nápady, obrazy, strukturu, konzultujte mezi sebou, ptejte se mě a nezapomínejte se držet koncepce vaší skupiny (skutečnost, sen).

Budete-li mít příběh a nápad zpracování připraven, můžete začít pracovat. Máte k dispozici dva fotoaparáty. Svůj příběh budete fotit zde ve škole a doma si pak připravíte jeho prezentaci, kterou si na závěr společně promítneme a vaše příběhy si představíme. Prohlédneme si, jak moc se od sebe vzniklé filmy liší nebo v čem se podobají.

Výtvarný problém námětu představuje uchopení problému významovosti pojmů (skutečnost, sen), jeho začlenění do smyšleného příběhu, který studenti navážou na ukázkový

text a zpracují do fotografického příběhu. Cílem je vytvořit koncept příběhu (skutečnost, sen) a vyjádřit ho pomocí fotografických ilustrací, ve kterých budou účastníky sami tvůrci skupiny. Dále se v úkolu pracuje s fantazií studentů, jejich schopností mezi sebou komunikovat, zjednodušit své myšlenky a nápady do deseti obrazů a vytvořit ucelené dílo.

Vzdělávací cíl úkolu spatřuji ve schopnosti studentů svébytně uchopit výtvarný námět na základě předchozí diskuse a četby textu, ve schopnosti zhmotnit své představy v konkrétní dílo. Dále také uvědomění si složitosti skupinové práce, kdy se studenti musí shodnout na společné myšlence. Samotná tvorba příběhu omezená maximálně deseti fotografiemi nutí studenty pečlivě volit scény příběhu. Originalita pojetí studentské práce se odvíjí od toho, jak dokážou efektivně využít možnosti třídy, věcí a osob k realizaci své práce.

Technika, se které studenti pracovali, byla fotografická ilustrace (komiksové pojetí). Využili možnosti prostředí školní třídy, věcí, chodby, lidí – sami sebe.

Skupina, která měla na starosti zpracování „snového“ příběhu, využila k práci prostředí chodby i školní třídy. „Skutečná“ skupina si vystačila s prací ve třídě a s různými věcmi, které byly po ruce.

Studenti při práci sledovali různé názory a nápady svých spolužáků. To se projevilo již v první fázi přípravy struktury příběhu, kdy ho studenti se zaujetím vymýšleli. **Přidanou hodnotu** tohoto výtvarného úkolu vidím ve vzájemné komunikaci a nalezení shody mezi spolužáky. Bylo zjevné, že ve skupinách vznikla radost z tvůrčí práce, kterou dal tým dohromady.

Práce se studenty probíhala bez jakýchkoli překážek. Byla jsem překvapená, protože to byla moje první hodina s třídou. Předpokládala jsem, že budu muset úkol více vysvětlovat. Po zadání úkolu se studenti podle vlastní volby rozdělili do dvou skupin a přečetli si texty. Při mých otázkách, jak se jim text četl, a jestli je příběh Sidera zaujal, reagovali mírně rozpačitě. Dělal jim problém literárního stylu Ladislava Klímy, který pro ně znamenal zastaralost a kostrbatost textu. Pocitům z textu přiřazovali pojmy jako *šílený*, *divný*. Ve skupinách pracovali velice soustředěně, a když jsem jim nabízela, aby si dali přestávku, odmítli a pracovali dál. První hodina se nesla v duchu diskuse, četby textu a příprav skupin na koncepcích příběhů. Ve druhé hodině příběhy fotili.

Práce skupiny Skutečnost

Skupinu tvořilo pět chlapců, kteří se do tvorby vrhli s velkou energií. Úkol vymysleli a zrealizovali během prvních dvou hodin výtvarné výchovy. Úpravy a prezentaci svého příběhu si připravili doma. Ve své práci obsáhli mnoho významů pojmu skutečnost.

Příběh postavili do „reálného“ rámce okamžiku života muže, který propadá alkoholismu a gamblerství. Touží po ženě, za kterou se chce vydat, ale *nedokáže svůj sen uskutečnit*. Jeho neřesti ho zničí dřív, než se za dívkou vydá. Objevuje se zde využití pojmu snu jako lidského přání.

Svůj příběh nazvali *Příběh Sidera* a prezentovali ho jedenácti ilustračními fotografiemi, které jsou v dokumentárním stylu. Jednotlivé fotografie studenti doplnili krátkými texty, které vysvětlují děj. Příběh Sidera je fotografickým komiksem mapujícím životní nezdary mladého muže. Skupina zakomponovala do příběhu prvky úpadku společnosti, které podle nich dobře vyjadřují podstatu *skutečnosti*. Prezentaci studenti doplnili i o hudební složku. Využili ukázkou populární skladby *Lux Aeterna* hudebního skladatele Clinta Mansella, který ji složil pro film *Requiem za sen*.³⁹ Měla dodat jejich příběhu na dramatictosti.

---

³⁹ Ukázka skladby v provedení souboru Kronos Quartet dostupná na:
<http://www.youtube.com/watch?v=mQHYDXpfuHM>

Výběr hudební ukázky dodává fotografickému komiksu naléhavý výraz. Příběh tak intenzivněji působí na city diváka. Souvislosti můžeme spatřovat i ve výběru skladby *Lux Aeterna*, která byla zkomponována pro film *Requiem za sen*. Film pojednává o lidských závislostech a o úteku člověka před realitou do snů. Bližší informace o filmu dostupné na: <http://www.csfd.cz/film/14317-requiem-za-sen/>

Obr. 10–20 – Příběh Sidera, studentská práce (soubor fotografií)⁴⁰

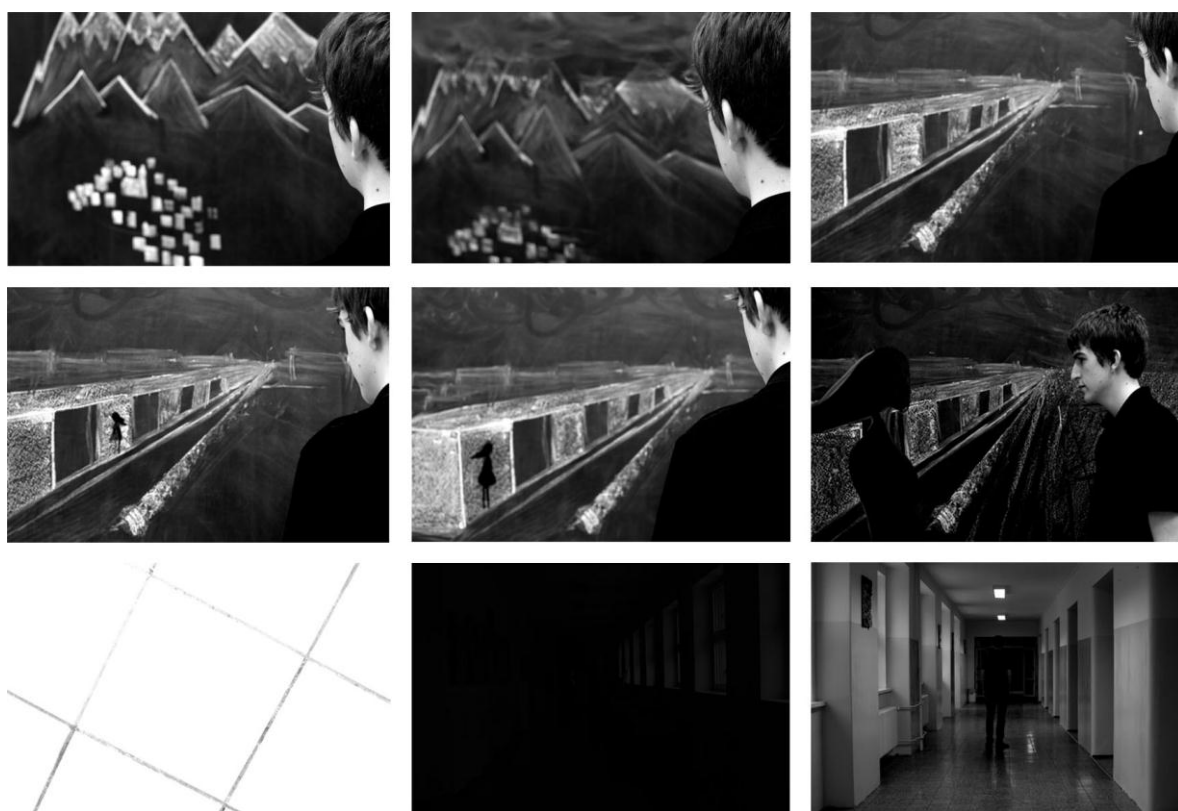
Popisy k jednotlivým scénám vyobrazených na fotografiích (Obr. 10–20) 1–11, Příběh Sidera:

- 1 – Sider měl jedné noci lechtivý sen o své milované dívce.
- 2 – Ráno, když se probudil, musel stále myslet na jeho sen. Smutně koukal do nevlídné krajiny a v hlavě se mu honily myšlenky, jak je sám a opuštěný.
- 3 – Zabalil si všechny věci a rozhodl se, že Rakousko opustí a pojedě za svou vyvolenou.
- 4 – Aby Sider peněz na cestu měl, prodal svůj dům kupci na nádraží, na kterém se s ním už loučili jeho přátelé.
- 5 – Vlak měl však zpoždění, a jelikož byl Sider starý gambler, rozhodl se zajít do svého milovaného casina.
- 6 – Zasednul ke stolu a začal hrát poker. Zprvu to vypadalo, že mu dnes karty padají, pak ale přišla hra ve které vsadil Sider vše.
- 7 – Bohužel, protibráci však měli v této hře více štěstí a Sider všechny svoje peníze probral.
- 8 – Sider byl úplně na dně, a tak se rozhodl svůj problém vyřešit alkoholem.
- 9 – Alkohol je špatná věc a Sidera přivedla na myšlenku, že by bylo lepší svůj život ukončit.
- 10 – A tak Sider svůj nepřilíh dlouhý život ukončil. Oběsil se v místní opuštěné továrně.
- 11 – Sidera za necelý týden našli a pobířili u místního kostela, jeho hrob zde leží zaprášený dodnes.

⁴⁰ Prezence studentské práce je součástí přílohy diplomové práce na CD, viz seznam s. 79–80

Práce skupiny Sen

Skupinu tvořilo také pět studentů (čtyři dívky a jeden chlapec). Na přípravě a tvorbě příběhu pracovali s velkým nasazením, podobně jako druhá skupina. Více ale rozmyšleli vizuální podobu scén, kterými budou příběh ilustrovat. Jejich práce se prodloužila ještě do dalších dvou hodin výtvarné výchovy. Využili prostor školní chodby a tabuli ve třídě, na kterou kreslili prostředí jejich příběhu. Obraz měnili, umazávali a dokreslovali. Tabule představovala dálky – sen, na který se Sider dívá. Fotografie pojali spíše jako volnou ilustraci příběhu bez konkrétního popisu. Fotografickou prací se jim podařilo vyvolat snový dojem tím, že všechny fotografie převedli do černobílého obrazu. Scény fotili především v detailech (Obr. 21–29).

Obr. 21–29, *Sen*, Studentská práce (soubor fotografií)⁴¹

Reflexe

Studentům se podařilo příběhy mladého Sidera originálně zpracovat. Neměli problém s pochopením úkolu, ani s jeho realizací. Jak se při závěrečné prezentaci ukázalo, každý z příběhů reprezentoval svůj pojem.

Studenti skupiny Skutečnost představili příběh Sidera dokumentárními fotografiemi, které doplnili o popisy. Divákovi jasně ukázali skutečnost, jak neblaze Sider dopadl. Jaká je ale

⁴¹ Prezentace studentské práce je součástí přílohy diplomové práce na CD, viz seznam s. 79–80

skutečnost? Jak jsme Příběh Sidera vnímali? Smáli jsme se. Fotografický komiks jsme vnímali jako grotesku. Tolik tragičnosti najednou (těžká životní situace, nástrahy velkoměsta, dramatická hudba) se změnilo ve velikou legraci. Studenti vytvořili tragikomedii.

Pojetí příběhu Sidera „snové“ skupiny bylo zcela odlišné. Zde se studentům podařilo udržet příběh ve vážné, temné, snové rovině. Sám divák si do viděných obrazů doplnil, co se asi se Siderem mohlo stát. „Snové“ skupině se ve fotografiích podařilo popřít zdání, že je příběh focen ve školním prostředí. Proto nám příběh „skutečné“ skupiny připadal tak komický. Prostor školní třídy bylo zjevné a nesouznělo s prvky tragičnosti.

Protipóly skutečnosti a snu se nám v závěrečné prezentaci zjevily v pojetí témat. Komická forma příběhu vs. tajemná podoba příběhu druhého. Skutečné životní události – oproti fantazii člověka.

Se třídou sexty se velmi dobře pracovalo. Bylo to dáno tím, že mezi spolužáky panovaly velmi dobré vztahy. Studenti neměli problém mezi sebou komunikovat a naslouchat si. Byli zvyklí poctivě pracovat.⁴² Pro mě, jako začínající učitelku, byla radost pracovat s tak nekonfliktní třídou.

2.3.2. Otisky vzpomínky (vzpomínka jako sen – zpřítomňující se do skutečnosti)

---

třída SB.4, počet studentů ve třídě 12, čas vyučovací jednotky 10 hodin po 45 minutách

Druhý výtvarný námět didaktického projektu *Skutečnost a sen* jsem zpracovala opět pro studenty sexty. Námět je svým pojetím nejbližší mému teoretickému a výtvarnému zaměření práce. Jedná se o zpřítomnění vzpomínky z dětství, která se váže k nějakému konkrétnímu místu. Místo ve vzpomínce je ale odlišné od dnešního skutečného pohledu na místo. Ve vzpomínce jsou některé prvky místa zkresleny dětskou fantazií. Dnešní pohled na toto místo nevyvolává stejný obraz vzpomínky. Může zdát obyčejné, normální. **Koncepty** námětu jsou: Já, paměť, vzpomínka, rozpomínání, vztah ke konkrétnímu místu, obraz, sen/fantazie, realita

Výtvarným problémem v úkolu bylo zachytit proces rozpomenutí na dávno dětskou vzpomínku pomocí kresby a tiskem. Pokusit se znázornit své představy do konkrétní plošné kresebné podoby (přechod od imaginární představy do konkrétní plošné skutečnosti). Zajímal nás nelehký proces zachycení prchavé vzpomínky, která se nám často jeví rozostřeně, bez

---

⁴² Informace o studentech jsem získávala z rozhovorů s kolegyněmi a kolegy z výtvarného a hudebního oboru.

viditelných detailů. Nebo v ní naopak zachytíme pouze dominantní detaily místa a vše ostatní je matné. Podobně můžeme pracovat kresbou uhlem, kdy využíváme struktury uhlí, můžeme vytvářet stínové přechody světlých a tmavých ploch. Tisk nám dovoluje zpracovat ostré kontrasty. Různé materiály použité v tiskové matici nám umožňují zachytit odlišnosti struktur v obraze.

Úkol jsem rozdělila do několika fází. První fází bylo zachycení vzpomínky kresbou. Výsledná kresba tvořila předlohu pro zhotovení tiskové matrice z koláže z různých materiálů. Hotové grafiky měly vzpomínku přibližovat abstraktním obrazům a zvýraznit její prchavost a roztěkanost. Třetí rovinou námětu bylo nalezení reálné fotografie místa, na které studenti vzpomínají.

Tyto tři výstupy dohromady vytvářely celek pohledů na místo – kresba vzpomínky (zobrazení dominantních detailů vzpomínky), tisk vzpomínky (potlačení konkrétnosti vzpomínky, přiblížení k pohybu prchavosti – abstraktnost), reálná fotografie místa (konfrontace představy/vzpomínky se skutečností).

Přidanou hodnotu výtvarného námětu spatřuji v procesu výtvarné hry, při které si studenti tvoří představy o proměnách vnímání světa v procesu mládí a dospívání. Uvědomění si složitosti procesu převedení myšlenek-vzpomínek do konkrétní kresebné podoby.

Vzdělávací cíle spočívají v dovednostech studentů najít způsob pro výtvarné vyjádření svých představ a schopnosti převést je na plochy papíru. Studenti nalézají možnosti kresby uhlem. V dalších fázích úkolu svou kresebnou předlohu zjednodušují v rámci zákonitostí pro předlohu pro grafické zpracování. Zkouší si celý proces ručního tisku z výšky technikou tisku koláže z různých materiálů.

Studenti si měli nejprve rozpomenout na místo z dětství. Obraz vzpomínky se měl lišit od obrazu místa v současném stavu. K pokusu výtvarně zpracovat tento zážitek je **motivovala** vzpomínka z dětství.

Na námětu jsme pracovali celkem deset vyučovacích hodin. Jednotlivé fáze úkolu na sebe navazovaly v týdenních dvou-hodinách výtvarné výchovy. Při první hodině jsem studenty se **zadáním** úkolu seznámila takto: *Zkusme se zabývat vzpomínkou. Na první pohled obyčejnou, banální vzpomínkou, kterou máme z dětství. Když bychom se na ni měli zaměřit pozorněji, měla by naše vzpomínka odkazovat na místo – nějaké prostředí, které známe dodnes a v dětství se nám jevílo úplně jinak než v dnešní realitě. Když si na něj vzpomene, vidíme zkreslený obraz a na místě je něco zvláštního, nějaké prvky místa jsou více dominantní než jiné, a pokud bychom místo navštívili ve skutečnosti, moc bychom se nepodivili, připadalo by nám vcelku normální. Mám na mysli místo, které je*

zahaleno do dětského vidění světa. Naší dávnou vzpomínkou je zřeklené a tak trochu vysněné. Napadají vás nějaké takové vzpomínky? Jde nám o viděný obraz místa, který si vzpomínkou vybavíme a který se ve vzpomínce liší od současného vidění místa. Hledáme rozdíl zobrazení ve vzpomínce a v reálném místě. Jde to vůbec?

Studenti měli ze začátku trochu problém úkol pochopit. Dala jsem jim proto příklad se svou vlastní vzpomínkou z dětství a úkol vysvětlila na něm.

Pokud si nemůžete ještě na žádnou vzpomínout, pokusím se vám podobnou vzpomínku představit na své vlastní vzpomínce z dětství. Myslím na vzpomínku, kdy jsem byla velice malá holka a jezdila jsem k babičce, která bydlí v činžovním domě, který má před sebou menší trávník se vzrostlými stromy a za touto „předzahrádkou“ je chodník. Činžovní domy s trávníky a stromy tvoří dlouhou linii, která se táhne po celé délce ulice. Ta je celkem široká a rušná. Jezdí zde auta a tramvaje. Ve vzpomínce vidím tuto cestu jako nesmírně velikou, dlouhou a tmavou. Stromy jsou tak vysoké, že skoro nemohu dohlédnout jejich vrcholů a dokonale cloní budovy, které jsou za nimi. Vidím jen malé úzké průchody k domovním dveřím. Stojím u auta a k průchodům vede velice dlouhá cesta. Když jdu k babičce dnes, prostředí na ulici před jejím domem mi nepřijde takové, jaké ho vidím ve vzpomínce. Je pravda, že stromy jsou vzrostlé, a proto ulice působí temnějším dojmem, ale vzdálenosti jsou docela krátké.

Podařilo se mi ve vás vyvolat vzpomínku na nějaké takové prostředí? Pokud ne, ještě přemýšlejte. Jde nám především o odlišnosti v obraze vzpomínky a skutečnosti. My si tuto vybranou vzpomínku zkusíme zobrazit. Zkusíme vytvořit proces rozpomenutí, který vyjádříme dvěma výtvarnými způsoby. Nejprve si vzpomínku zkusíme načrtnout, nakreslit si ji na papír. Proces to bude velice složitý, protože takovou vzpomínku nelze snadno vyobrazit. Výsledný obraz můžeme porovnat s obrazem v naší mysli. Myslíte, že to bude fungovat? Zkusíme otisknout naše vzpomínky. Soustředíme se na nějakou dominantu vzpomínky a tu se pokuste více znázornit v naší kresbě (v mé vzpomínce by to byly dominantní vysoké stromy a temná barva, která zahaluje obraz vzpomínky.) Pokud vzpomínku vidíte matně, bez větších detailů, zkuste se soustředit na kontrasty a barvy obrazu, na stíny a světla, a zakreslete je do vaší kresby. Zkuste si i několik kreseb, kdyby se vám první nepovedla.

Tu kresbu, se kterou budete nejvíce spokojeni, zkusíte následně graficky zjednodušit na opravdu nejpodstatnější detaily, protože nám poslouží jako vzor k naší druhé výtvarné akci. K vyrobění tiskové matrice pro tisk z koláče. Tím se dobereme k opravdovému otisku vzpomínek, kdy naši rozpomenutou, nakreslenou a následně zjednodušenou vzpomínku převedeme do tiskové matrice, kterou otiskneme, a vznikne nám schematizovaná, nepřesná vzpomínka – obraz. Zachytíme tím její proměnlivost a nekonkrétnost.

Technika, jež nám k tomuto poslouží, bude tisk z koláče, při kterém využijeme všech možných materiálů (papír všeho druhu, struktur a všelijak upravený – zvrásněný, roztrhaný, zmuchlaný; plast všeho druhu, špejle, houbičky, textil s různými strukturami, provázek). Různou strukturou materiálů, které budeme

moci do matrice použít, můžeme vyzdvihnout charakter naší vzpomínky (kontrasty, stíny, světla, linie, šmouhy ...). Bude to předposlední fáze našich otisků vzpomínek.

Poslední fází pro vás bude úkol najít fotografii konkrétního místa vaší vzpomínky. Budeme tak moci porovnat, jak vypadá místo ve skutečnosti a jak se liší od našich fantazijních představ, které ovlivňují vzpomínky. Pokud fotografii s místem nemůžete najít, nedá se nic dělat.

Budeme tedy postupovat od snahy kresebně znázornit vzpomínku, následně ji oprostít od detailů, až po vytvoření tiskové matrice z rozličných materiálů. Matrici otiskneme a získáme ještě nekonkrétnější obraz. Výsledné dílo budeme moci porovnat s naší soukromou vzpomínkou v paměti, s kresebně vypracovanou vzpomínkou a s místem, které vidíme dnes ve skutečnosti bez jakýchkoli fantazijních příkrášlení (pokud se nám podaří sehnat fotografii místa).

Než studenti začali vytvářet kresby, diskutovali jsme o vzpomínkách a mluvili o detailech, které se jim zdály být odlišné od dnešní skutečnosti. V první fázi výtvarného úkolu studenti využívali **techniky** kresby uhlím. V druhé fázi se věnovali tvorbě autorské grafiky technikou tisku z koláže z různých materiálů. Před samotnou tvorbou grafických matric jsem studenty seznámila se základními technikami užitě grafiky a jako vazbu na **výtvarnou kulturu** jim předvedla vybraná díla umělců: Bohuslava Reynka, Josefa Čapka, Josefa Váchala, Františka Kupky, Edvarda Muncha, Hanse Hartunga, Vladimíra Boudníka – explosionismus.⁴³

Jediným větším problémem při tisku byla absence knihařského lisu. Studenti museli z matric tisknout ručně za pomoci lžic, naběraček a podobných pomůcek. Ovlivnilo to kvalitu výsledných tisků, které byly někdy příliš přebarvené.

Studentům se úkol podařilo svébytně uchopit. Dětské vzpomínky se často týkaly spíše negativních zážitků, kterým se dnes smějeme (tmavý strašidelný les s nejasným koncem cesty; temná cesta do školy; výtah páternoster; stíny stromů na cestě atd.). Takové vzpomínky jsou více zapamatovatelné.

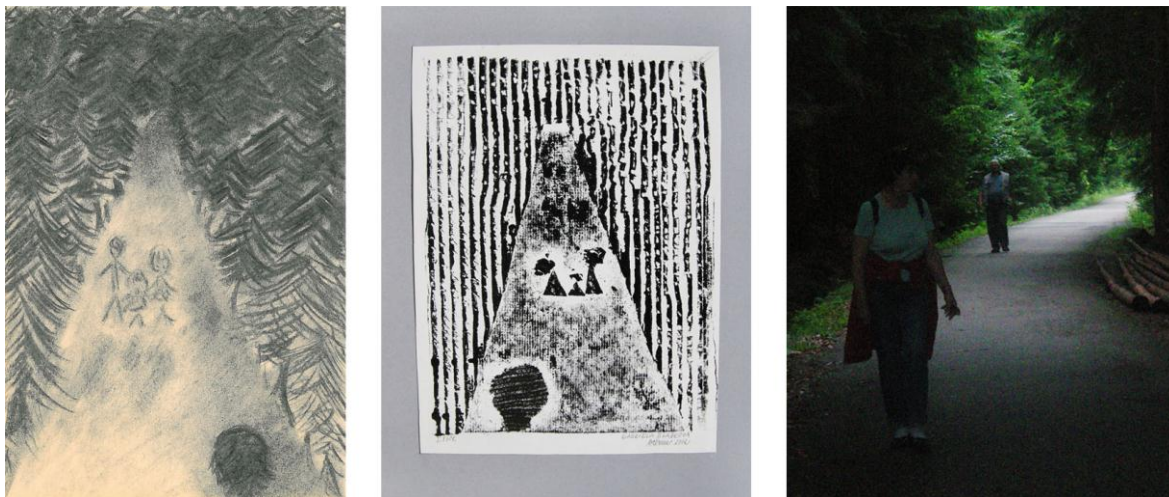
Představím zde několik vybraných výtvarných prací v řadě: kresba, tisk, fotografie místa (pokud je)/tisková matrice.

---

⁴³ Obrazová prezentace pro studenty je součástí přílohy diplomové práce na CD, viz seznam s. 79–80

Práce studentů – vzpomínky na přírodní místa

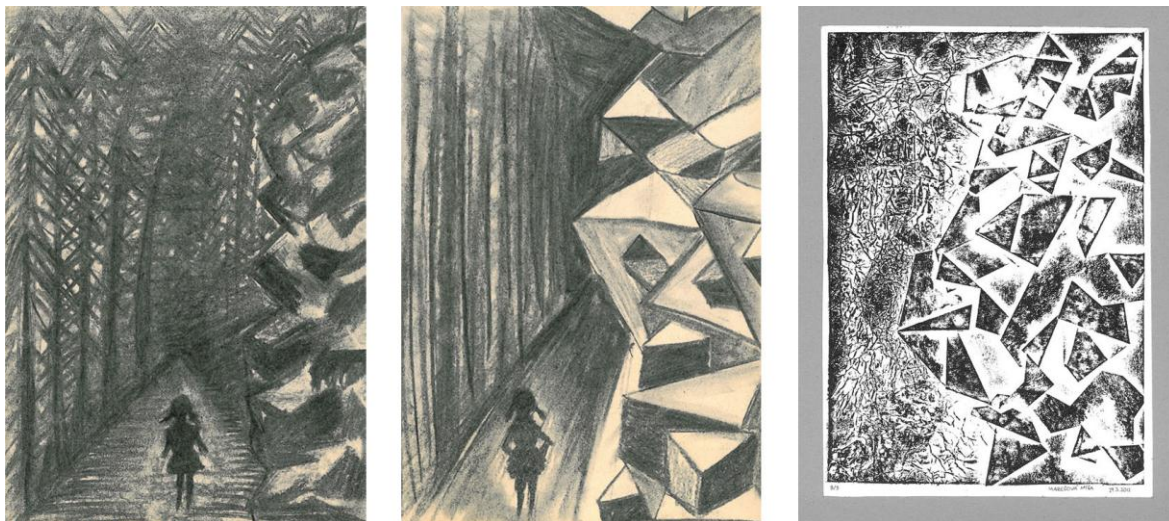
Temná lesní cesta

Obr. 30–32; Otisky vzpomínky, *Temná lesní cesta*: výtvarná řada prací (kresba, grafika, fotografie místa)

Studentka vzpomínala na lesní cestu nacházející se v okolí chaty, kam jezdili od mládí s rodinou. Popisovala, že vždy, když šli na procházku lesem, se jí zdálo, že cesta nemá konce. Jakoby les obklopoval a svíral celou cestu. Hleděli vpřed do temnoty lesa (Obr. 30; 31). Bála se, že za nimi v lese někdo číhá. Studentka našla i konkrétní fotografii, na které můžeme porovnat podobnosti s dívčinou vzpomínkou (Obr. 32). Les je opravdu velmi hustý a nepropouští skoro žádné světlo. Vzpomínka se zdá být těsně spjata s realitou. Dnes se ale vytratil strach ze tmy a z vymyšlených záškodníků. Jako materiál pro tiskovou matici studentce posloužily především nastříhané jemné netkané kuchyňské textilie. Strukturu lesa studentka nápaditě vytvořila z vlnité lepenky.

Temná lesní cesta se skálou

Obr. 33–35; Otisky vzpomínky, *Temná lesní cesta se skálou*: výtvarná řada prací (kresba, stylizovaná kresba, tisk)

Studentka měla podobnou vzpomínku jako její spolužačka. Také se jako malá bála dlouhé lesní cesty, která zdánlivě neměla konce. Dominantním prvkem v této vzpomínce byla skála, která se podle slov studentky tlačila do cesty – jako by ji chtěla převálcovat. V ukázce studentčiny práce jsem užila příklady prvotní kresby vzpomínky (Obr. 33). Dále stylizovanou kresbu (Obr. 34), která zjednodušila tvary obrazu, aby posloužila jako předloha pro pozdější grafické zpracování (Obr. 35). Pro zhotovení tiskové matrice studentka zvolila pouze papíry. Obraz skály tvoří papíry poskládané do geometrických tvarů. Temné pozadí je vytvořeno strukturou zmuchlaného jemného papíru.

Cesta s pískovištěm

Obr. 36; 37; Otisky vzpomínky, *Cesta s pískovištěm*: výtvarná řada prací (kresba, tisk)

Student vzpomínal na místo, kam chodil jako malý na pískoviště. K pískovišti vedla dlouhá cesta, kterou ve své kresbě určil jako dominantní prvek vzpomínky (Obr. 36). Na okolí si přesně nepamatuje, proto ho v kresbě zahalil do stínu, ze kterého vystupují jen obrysy domu a stromů. Na tiskovou matrici použil odstřížky látek a vlnitou lepenku. Otisk vzpomínky se odpoutal od konkrétnosti a tvoří abstraktní obraz (Obr. 37). Studentovi se podařilo v tisku potlačit okolní prostředí vzpomínky. Užité látky vytvořily jemný tisk. Výrazná tmavá struktura tvořená otiskem vlnité lepenky zobrazuje cestu – stěžejní prvek vzpomínky.

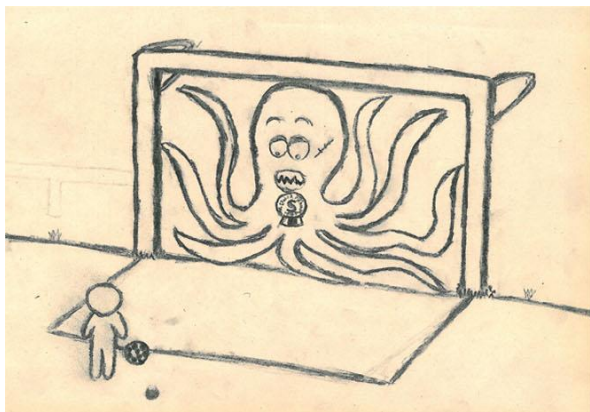
Stín na cestě

Obr. 38–40; Otisky vzpomínky, *Stín na cestě*: výtvarná řada prací (kresba, tisková matrice, tisk)

Tato vzpomínka studenta v mládí strašila. Vzpomíná v ní na cestu, u které stály stromy. Nejvyšší z nich na cestu vrhal temný stín, který připomínal studentovi lidskou postavu. Student pečlivě rozmyšlel kresbu vzpomínky (obr. 38). Podařilo se mu v ní vystihnout její rozostřenost, prchavost. V ukázce jsem použila obraz tiskové matrice (obr. 39), ve které student pracoval s látkou, špejlemi, linoleem a s rozdroleným provázkem, ze kterého tvořil strukturu cesty a stromu. Chtěl dosáhnout dojmu jemnosti cesty s ostrým otiskem stínu připomínajícím postavu (obr. 40).

Chobotnice brankářem

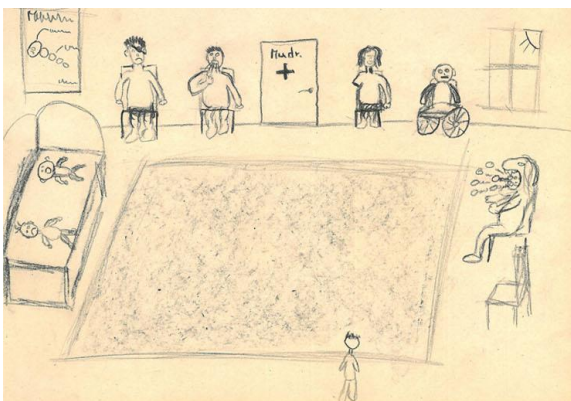

Obr. 41–42; Otisky vzpomínky, *Chobotnice brankářem*: výtvarná řada prací (kresba, tisk)

Student se jako malý bál brankáře, kterého transformoval do představy chobotnice. Když chytal míč, měl ruce na všech stranách branky. Student svou kresbu stylizoval do komiksové formy, kde stojí vyděšený tvář v tvář chobotnici – brankáři (Obr. 41; 42).

Práce studentů – vzpomínky na interiéry budov

Ordinace dětského lékaře

Obr. 43; 44; Otisky vzpomínky, *Ordinace dětského lékaře*: výtvarná řada prací (kresba, tisk)

Student vzpomínal na návštěvy dětského lékaře, kdy se nesmírně bál osob, které čekaly před ordinací. Byli nemocní a student se bál, že ho nakazí. Jejich špatný zdravotní stav svou fantazií ještě zvýraznil a vznikaly tak představy nebezpečných zombie. Také vyprávěl, jak si všímal při dlouhém čekání na doktora věcí v čekárně (plakáty s bakteriemi, brečící děti, židle postavené podél stěn) (Obr. 43). Tiskem obraz vzpomínky zjednodušil na obrysy postav lidí,

dveře do ordinace a plakáty bakterií. Kdybychom neznali podstatu vzpomínky, tisk by nám možná připomněl zbloudilé lidské duše (Obr. 44).

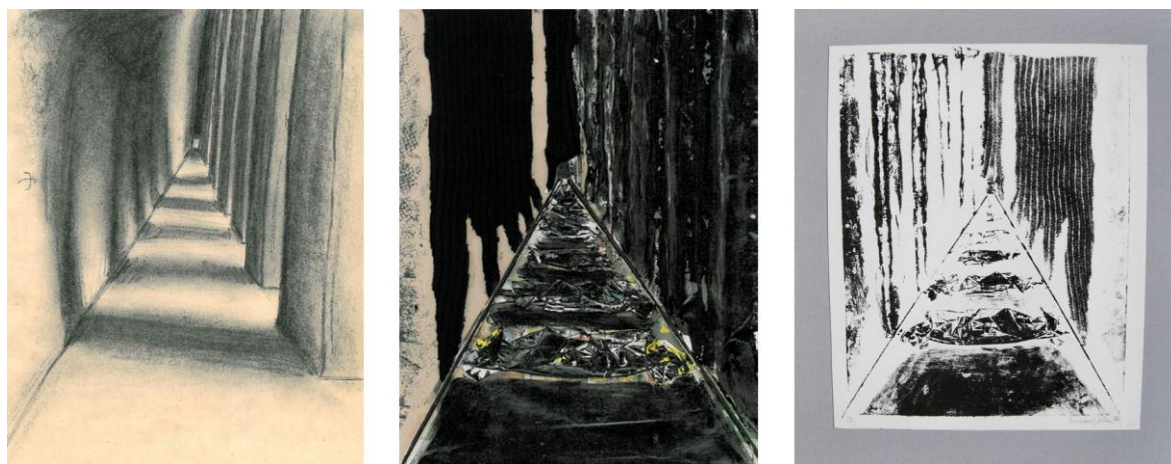
Chodba k výtahu páternoster

Obr. 45–47; Otisky vzpomínky, *Chodba k výtahu páternoster*: výtvarná řada prací (kresba, tisk, fotografie skutečnosti)

Student vzpomínal na návštěvy u maminky v práci, kdy musel projít dlouhou chodbou k výtahu páternoster. Myslel si, že dole, kam výtah zajíždí, sídlí čert. Pokud tam náhodou s výtahem zajede, uvaří si ho čert v kotli (Obr. 45; 46). Student své výtvarné práce doplnil ilustrační fotografií chodby (obr. 47).

Sklepní chodba

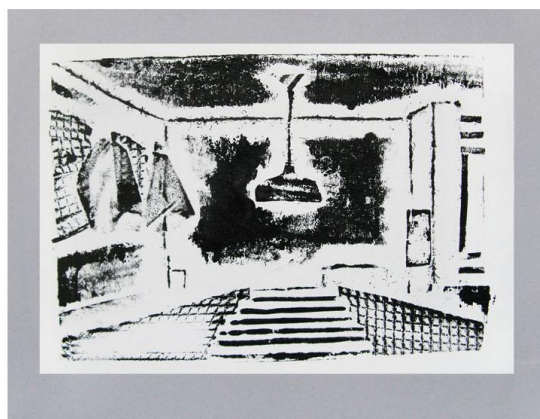
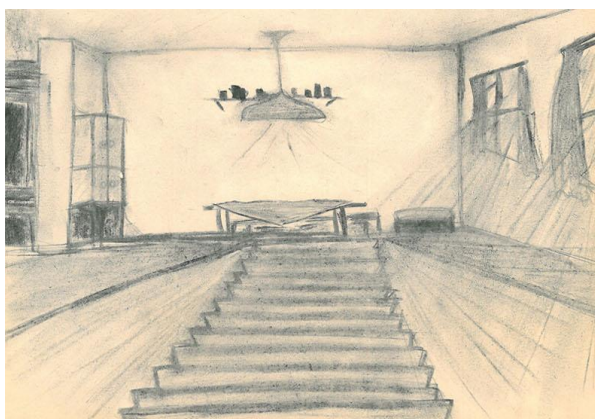

Obr. 48–50; Otisky vzpomínky, *Sklepní chodba*: výtvarná řada prací (kresba, tisková matrice, tisk)

Studentka se v mládí bála sklepní chodby. Sklep její rodiny byl téměř na konci. Ze sklepních kójí proudilo světlo malými okny a vytvářelo na protější stěně dlouhé děsivé stíny. Studentka chtěla ve své práci zdůraznit kontrast světla a stínů (obr. 48; 50).

V ukázce předkládám také tiskovou matici (obr. 49), ve které studentka použila ke znázornění ubíhajícího prostoru špejle. Ke zvýraznění stínů užila zmuchlaný papír a nastříhanou látku.

Pohled do půdního pokoje

Obr. 51; 52: Otisky vzpomínky, *Pohled do půdního pokoje*: výtvarná řada prací (kresba, tisk)

Studentka vzpomíná na malý půdní pokoj, do kterého se vystupovalo po strmých schodech. Když byla malá, schody se jí zdály být mnohem delší, než ve skutečnosti jsou. Ve své práci (obr. 51; 52) se jí podařilo zdůraznit prostor pokojíku a jeho základní prvky, kterým dominuje výrazný lustr.

Reflexe

Myšlenka *otisknutí vzpomínek* se jeví jako nejbližší k mému pojetí teoretické a výtvarné práce, proto jsem věnovala tomuto výtvarnému námětu největší prostor z celkového ověření námětů mého didaktického projektu.

Výtvarný námět *Otisky vzpomínek* jsme se studenty zpracovávali v pěti po sobě navazujících dvouhodinových učebních jednotkách. S výsledkem naší práce jsem velmi spokojena. Zjistili jsme, jaké jsou naše nejčastější dětské vzpomínky na zvláštní místa. Dělí se na přírodní a umělá místa a často v nich jako děti spatřujeme nějaké nebezpečí⁴⁴. I dnes se nám tato zdánlivě normální místa mohou zdát něčím zajímavá. Jde však o jiný obraz skutečnosti.

⁴⁴ Pamatujeme si hlavně na *dlouhé cesty, které nekončí; na tmavé prostředí; vysoké stromy; strašidelné stíny; fantastické bytosti* atd.

Procesem rozpomínání a otisknutí konkrétní vzpomínky si studenti vyzkoušeli těžký proces, při kterém zhmotnili vzpomínku. Zpřítomňovali ji pomocí kresby a grafiky.

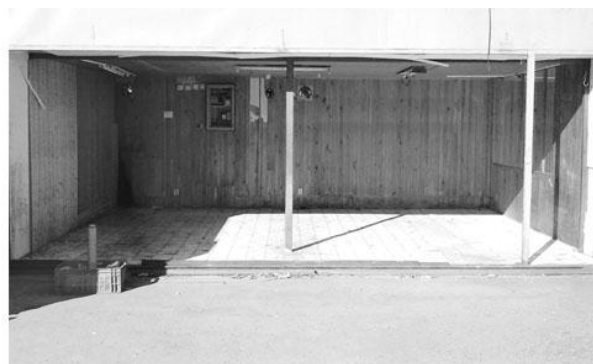
Jelikož jsem již studenty sexty znala, věřila jsem, že si se zadáním úkolu dobře poradí. V neposlední řadě pro nás byl námět přínosný tím, že jsme si vyzkoušeli celý proces zhotovení uměleckých grafik. Jediný problém vidím v absenci tiskařského lisu. Tisky studenti museli tisknout ručně a bylo to pro ně náročné.

2.3.3. Ne/skutečné místo

---

třída KA.4, počet studentů ve třídě 12 (1. polovina třídy), čas vyučovací jednotky 2 hodiny po 45 minutách

Pro vytvoření výtvarného **námětu** Ne/skutečné místo mě inspirovala osobní zkušenost s jedním zvláštním místem. Jednoho dne jsem šla po velkém pražském sídlišti a procházela okolo nízkých budov, které sloužily jako stánky asijských prodejců. Byly to spíš polootevřené buňky, které jsou v přední části pokryty igelity a zbožím. Procházela jsem okolo řady těchto stánků, jeden z nich byl zrušen a zůstala z něho pouhá konstrukce. Objekt se nabízel divákům. Prázdný a odcizený. Kdyby bylo místo vytržené z kontextu ostatních budov a prostředí, bylo by vcelku neidentifikovatelné. Člověk by do něho mohl promítat své představy o původu a účelu objektu. Dodaným kontextem se představy o původu a účelu budovy změnily.

Obr. 53 – celý pohled na prázdný prostor stánku (fotografie); Obr. 54 – reprodukce fotografie určená pro práci studentů (kopie fotografie)

S obchodem jsem neměla přímou zkušenost, neznala jsem jeho pravý příběh (vzpomínku), který by ho vyplňoval. Vytvořila jsem pro studenty výtvarný úkol – vymyslet příběh pro tento prázdný prostor, který by ho naplnil.

Místo jsem vyfotografovala (Obr. 53) a vytvořila námět výtvarného úkolu. Zajímá mě, co si o místě studenti kvarty myslí. Kam by ho umístili? Jaký příběh by mu vymysleli? Jak by se jejich příběhy / fantazie lišily od skutečnosti? *Skutečnost a sen* jsou tu prezentovány koncepty vztahu k místu (tentokrát jde o vytvoření vztahu k neosobnímu, neznámému místu). Dalšími pojmy jsou neskutečnost, odcizení, veřejný prostor, prázdno, já, společnost, kultura.

Jako **motivaci** pro práci studentů jsem zkusila využít pouze ukázkou prázdného místa, které jsem ještě více ořízla (na samotnou budovu) a převedla do černobílé verze.

Výtvarný úkol jsem studentům **zadala** takto: *Zde vám ukáží fotografii prostoru, který je prázdný. Dívejte se. U této fotografie nelze přesně určit, jaký prostor nám představuje. Fotografie jsem schválně převedla do černobílé podoby, aby vás barvy prostředí nerušily. Obraz jsem nepatrně ořízla a zbyl nám jen prázdný prostor. Patrně pozůstatek po „čemsí“. Vaším úkolem bude rozdělit se do dvojic a ve svém týmu společně vymyslet, co mohl či může prostor představovat. Kde se může nacházet, kdo by v něm mohl bydlet, nebo jestli ho vůbec někdo obývá / obýval; navštěvuje / navštěvoval. Zkrátka zpracovat osud tohoto prostoru jak kresebně, tak literárně. Rozdám vám okopírované kopie prostoru (Obr. 54), do kterého můžete svůj příběh zakreslit (nebo využijte prázdné papíry a nakreslete příběh na ně). Ke své kresbě přidejte i krátký text, kterým vysvětlíte, jaký osud zasáhl tento prostor. Na závěr hodiny si vaše příběhy představíme a probereme si, jakými typy příběhů jste prostor vyplnili. Úplně na závěr vám odhalím tajemství, čím je skutečný prostor.*

Výtvarným problémem je pro studenty schopnost podnítit svou fantazii jak ve formě výtvarné – kresebné, tak literární. **Přidaná hodnota** výtvarného námětu se projevuje tím, že studenti čerpají nápady ze svých zkušeností, sociálních interakcí v našem prostředí. Tyto zkušenosti různě kombinují s fantazií a vytvářejí více či méně skutečné příběhy. Konzultují své nápady jak v rámci dvojice, tak v závěrečné diskusi nad hotovými díly. Porovnávají své vzniklé příběhy se skutečností, která jim je na závěr hodiny předložena. Zjišťují, jak moc nás ovlivňuje okolní svět a naše fantazie.

Vzdělávacím cílem je studentova schopnost reflektovat své názory a dovednost prezentace před ostatními spolužáky. Studenti si uvědomují vliv kulturního prostředí na své vyjadřování – nejen výtvarné.

Studenti měli možnost pracovat **technikou** kresby uhlím/rudkou/tuší (zákres do reprodukce fotografie / samostatná kresba na papír formátu A3). Doporučovala jsem studentům kresbu tuší v případě, kdyby chtěli zakreslovat své nápady přímo do fotografické reprodukce. Tuš by vynikla i na černobílém tisku. Setkala jsem se ale s odmítavým postojem

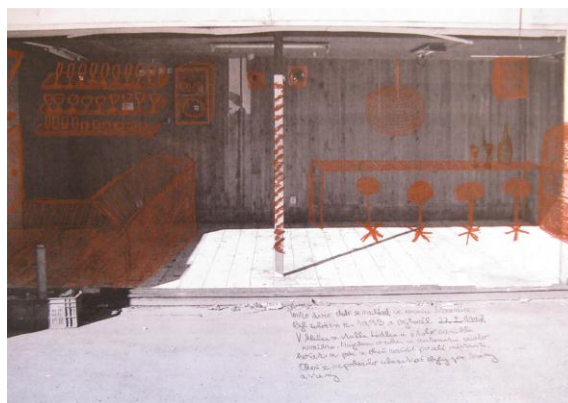
vůči kresbě tuší⁴⁵ a studenti volili k práci rudku. Ve skupině si většinou úkol rozdělili. Nejprve se dohodli na konceptu příběhu a pak jeden ze dvojice psal příběh a druhý kreslil.

Výsledné příběhy reprezentovaly běžné zkušenosti, které přejímáme z prostředí, ve kterém žijeme. Studenti vymýšleli tato místa: ubytovnu pro nemajetné občany, dům pro nepřizpůsobivé občany⁴⁶, disco club, vyhořelou hasičskou stanicí, tajemný starý dům s divnými obyvateli.

V prázdném prostoru nacházeli příběhy pro lidi na okraji společnosti, v lepším případě do něho umístili bar či hasičskou stanicí. Při závěrečné diskusi studenti potvrdili, že byli hlavně ovlivněni příběhy, které denně slyší televizních zprávách, od rodičů či od kamarádů. Tyto příběhy se jich osobně netýkají – stejně jako prázdné místo – proto do něho dosazovali tyto historky.

Když jsem závěrem hodiny ukázala studentům pravou tvář opuštěného místa, nestačili se divit. Nevěřili, že by místo mohlo být tak „obyčejné“. Obyčejné ale bylo jen do té chvíle, než ho studenti vyplnili svým smyšleným příběhem. Ověřili jsme si, že lidská fantazie vyplňuje všechno možné a díky ní ztrácí místa na obyčejnosti.

Ukázka tvorby studentů

Obr. 55 – *Ubytovna pro nemajetné občany*, studentská práce (kresba rudkou); Obr. 56 – *Disco club*, studentská práce (kresba rudkou)

Přepis textu studenta (Obr. 55): *Dva bezdomovci se chtějí na Vánoce ukrýt před chladem v místní ubytovně, kde se chlad udržuje více než venku. Protože jim je velká zima, zvolí místo umrznutí důstojnou sebevraždy – oběšení a vystřelení mozku z hlavy.*

⁴⁵ Odmítavý postoj k práci s tuší měli studenti proto, že se v předchozích několika týdnech se s kolegyněmi věnovali perokresbě krajiny, která je prý nebavila.

⁴⁶ Studenti nepřizpůsobivými občany mysleli Romy a nemajetnými občany mínili lidi bez domova.

Přepis textu studentek (Obr. 56): *Tento disco club se nacházel ve vesnici Stránčice. Byl založen roku 1993 a vyhořel 27. 2. 1997. V klubu se strhla bádka a vznikla rvačka. Najednou v rohu u automatu začalo hořet a pak se oheň rozšířil po celé místnosti. Oheň se nepodařilo uhasit. Zbyly jen trámy a stěny.*

Reflexe

V hodině jsem musela ve třídě více dohlížet na udržení pracovní morálky, protože někteří studenti byli nesoustředění. Zpětně zjišťuji, že forma úkolu nebyla vyhovující pro pozdní vyučovací hodiny. Studenti byli unaveni z celodenní práce a vymýšlení příběhu v literární i výtvarné podobě pro ně bylo náročným úkolem.

Problém vidím i v technice zpracování úkolu, kterou jsem zvolila. Na fotografickou reprodukci se nedalo rudkami dobře kreslit – kresba zanikala v tmavých stínech tisku. Pro budoucí využití námětu navrhuji změnu techniky na koláž. Studenti by vytvářeli kolážový příběh do nakopírovaného obrazu prostoru. Reprodukce by zůstala černobílá. Na šedém pozadí by vznikaly barevné – smyšlené příběhy studentů.

Technika koláže by se dala ještě lépe předvést na výtvarné kultuře, kterou provází téma street artu (možnosti výtvarné práce ve veřejném prostoru – jeho proměna zásahem umělce), dále pop artu.

2.3.4. Iluzorní svět?

---

třída KA.4, počet studentů ve třídě 13 (2. polovina třídy), čas vyučovací jednotky 2 hodiny po 45 minutách

Námět Ne/skutečné místo jsem zpracovávala s třídou kvarty⁴⁷. Podnět k tvorbě tohoto námětu mi dala díla Gregoryho Crewdsona, která jsou inspirativní svou tajemnou atmosférou. Balancují na pomezí reality a snu.

Koncepty pro tento námět jsou iluze, skutečnost, sen, surrealismus, svět, já, společnost, odcizení, tajemství, inscenovaná fotografie, prostředí, film, hra, scéničnost.

Motivačním materiálem pro studenty byla prezentace ukázek fotografií Gregoryho Crewdsona. Diskutovali jsme nad pojetím jeho tvorby. Studenti došli k závěru, že na fotografiích není něco v pořádku. Pokračovali jsme přehlídkou tvůrců, kteří Crewdsona ovlivňují – Edward Hopper (*ukázka reprodukcí obrazů, výklad, hledání souvislostí mezi jeho obrazy*

---

⁴⁷ Třída kvarty je na gymnáziu dělena na hodiny výtvarné výchovy na poloviny. Jednou za čtrnáct dní má jedna skupina výtvarnou výchovu.

a fotografiemi Crewdsona), Alfred Hitchcock (*ukázka z filmu Psycho*⁴⁸), David Lynch (*ukázka z filmu Rabbits*⁴⁹). Hledali jsme souvislosti mezi těmito umělci. Diskutovali jsme se studenty nad tématy *iluze, iluzorní svět*. Iluzi popisovali jako *divnost, neskutečnost, trik*. Na otázku: *Myslíte, že představené filmy jsou něčím podobné s tvorbou Crewdsona? Čím? Kdo ovlivňuje nás ?* - Studenti shledali podobnost v divné atmosféře příběhů, ve *strašidelnosti*. Na otázku vlivu se shodli na působení vnějšího okolí (kamarádi, rodiče, média - televize, časopisy, prostředí, ve kterém žijeme).

Výtvarným problémem úkolu bylo pokusit se přetavit své představy a fantazii do konkrétně inscenovaného prostorového obrazu, dokázat uvažovat o obsahu a o vnitřním sdělení uměleckého díla, rozlišovat různé podoby tohoto sdělení (fotografie, obraz, film). Dále bylo nutné pracovat s divadelními prvky v inscenované fotografii. **Přidanou hodnotu** k výtvarnému zpracování úkolu tvoří skutečnost, že studenti dokážou uplatnit v tvorbě zkušenosti ze svého běžného života. Kombinují je se svou fantazií a snaží se společně se spolužáky vytvořit jednotné dílo. Uvědomují si souvislosti mezi uměleckou tvorbou a vlivem jiných proudů umění a myšlení naší společnosti.

Výtvarný úkol si klade tyto **vzdělávací cíle**: Studenti by si při tvorbě úkolu měli uvědomovat vlivy společenské situace na výtvarné vyjadřování umělců napříč generacemi. I oni se snaží tyto vlivy prostředí vyjevit ve svém společném díle. Blíže poznávají principy inscenované fotografie. Měli by se snažit rozvíjet schopnosti komunikace ve skupině spolužáků a pracovat tak, aby všichni došli k stanovenému cíli. Jak se nám podařilo tyto cíle naplnit, zhodnotím v závěrečné reflexi.

V první části výtvarného úkolu studenti pracovali s interaktivní tabulí a **technikou** koláže. V druhé části úkolu se pokusili o vytvoření inscenované fotografie – vytvořit živý obraz.

Zadání úkolu znělo: *Jak jsme si již pověděli, Gregory Crewdson inscenuje fotografické obrazy, které se odehrávají na pomezí skutečnosti a filmu. Crewdson má rád hollywoodské filmy a často si do svých fotografií vypůjčuje filmové herce. Scénu obrazu tvoří velmi pečlivě a dlouho poté ji vyfotografuje. Jeho záliba ve filmech se odráží v jeho fotografiích, kde nám situace ve fotografii může připomenout scénu z filmu – pozastavenou, právě vyfocenou a zakončenou. Jeho fotografie jsou vyvolány na velké formáty a odpovídají zhruba velikosti obrazu naší tabule, na kterou vám fotky promítám. Crewdson užívá inscenaci ve fotografii tak, aby byla vnímána jako dokumentární fotografie. Na fotografiích můžeme sledovat záhadné momenty a reálně-nereálné výjevy (příklad na fotografických ukázkách).*⁵⁰

⁴⁸ Dostupné na: <http://www.youtube.com/watch?v=bT7a8Gv9qdA>

⁴⁹ Dostupné na: <http://www.youtube.com/watch?v=5jSBVo59j9U>

⁵⁰ Crewdson staví strategii svých výjevů nejen na vzbách na filmy, společenskou situaci či na literaturu, ale

Vrat'me se k jedné Crewdsonově fotografii – Chlapci s rukou v odpadu (Obr. 57). Zkusíme si ji blíže popsat a rozluštit, co má asi kluk za lubem. (Popište obraz, kompozici. Co je zde zarážející?) ...

Studenti správně uvedli, že chlapcova ruka je nepřirozeně barevná. Vypadá, jako by patřila jinému tělu. Necháпали, proč ji strká do odtokového kanálu. Ukázala jsem jim ještě detail podivného zobrazení – že odpadová roura leží vedle chlapce na koupelnovém koberečku. Studenti polemizovali nad tím, že chlapec si asi vyměnil svou ruku za odpadovou rouru.

Připravila jsem pro vás malou bru s naší interaktivní tabulí. Prostředí koupelny jsem vyčistila od některých věcí, které jsem vystříhla, a vy nyní budete mít za úkol s nimi vytvořit novou scénu v obraze. Máte k dispozici chlapce, ruku, skříňky, světlo, mycí prostředek, toaletní papír. Pouze tyto omezené věci. Zkuste je do prostředí nově umístit tak, aby vytvořily nový význam a aby si výjev zachoval svou záhadnost.

Obr. 57 – Gregory Crewdson, *Boy with hand in drain*, 2001–2002⁵¹; Obr. 58 – studentská změna kompozice obrazu Gregory Crewdson, *Boy with hand in drain*, 2001–2002 (fotografie)

Studenti vytvořili z tajemného obrazu komickou situaci. Chlapce umístili pod podlahu, kde se snaží skrze záchod utrhout kus toaletního papíru. V podstatě využili podobného schématu, kdy chlapec někde něco loví (Obr 58). Podařilo se jim v obraze s omezenými prvky vytvořit novou situaci. Nedrželi se zadání vytvořit „záhadnou“ situaci, ale vytvořili situaci „komickou“.

Nyní budeme pokračovat k druhé části úkolu. Zkusili jste si hýbat s věcmi a chlapcem prostřednictvím interaktivní tabule. Teď zkusíme něco podobného jako třída zinscenovat. Společně se

---

především na myšlenku toho, že To, co na nás působí tísnivě je To, co se nám podařilo vytěsnit z mysli. Čerpá tak ze studií Sigmunda Freuda. Sám jako malý chlapec sledoval a naslouchal tomu, co se dělo v ordinaci jeho otce otvory ve stropě (otec měl psychiatrickou praxi ve vlastním domě). Crewdsonovy názory formovaly zážitky z dětství. V jeho tvorbě se hlavně odrážejí příběhy z otcovy ordinace a studium Freudových textů.

VOJTĚCHOVSKÝ, M.; VOSTRÝ, J.: *Obraz a příběh – Scénická ve výtvarném a dramatickém umění*. AMU. edice DISK. Praha 2008, s. 118–128

⁵¹ Ukázka dostupná na: <http://jeremylopez1.wordpress.com/2012/02/15/gregory-crewdson-boy-with-hand-in-drain-2001-2002/>

pokusíte sebrát / zinscenovat obraz v prostředí třídy, jebož tématem bude: NE/SKUTEČNÁ TRÍDA. Zkuste využít podnětů, které jsme viděli v obrazových ukázkách (tajemno, neskutečno, fantastično, strnulost atd.). Máte k dispozici svou třídu (můžete posunout lavice, židle, využít role papíru, své osobní věci. Dále využijte sebe. Pokuste se sestavit obraz, do kterého vložíte něco znepokojivého ze školního prostředí. Až vytvoříte obraz, vyfotím Vás a fotky si promítneme. Na závěr zhodnotíme, jestli se nám podařilo vytvořit strašidelnou/divnou atmosféru v naší třídě.

Obr. 59–61; Ne/skutečná třída (inscenovaná fotografie inspirovaná díly Gregoryho Crewdsona)

Když měli studenti začít realizovat druhou fázi úkolu – snažit se dohodnout na společné scéně pro téma *Ne/skutečné třídy* – nedokázali se společně domluvit. Tvořili menší skupiny, ve kterých se bavili a nepracovali. Po zklidnění třídy se mi podařilo přesvědčit několik studentů, kteří měli nějaký nápad, aby ho zrealizovali.

Vznikly fotografie, ve kterých prostřední aktér pomocí kamaráda a role papíru opticky prodloužil své tělo a představoval strnulou „nadřícenost“ nad studenty. Studentky vedle „obra“ hrály role poslušných „oveček“, které „obr“ ovládá (Obr. 59–61).

Reflexe

Provedení úkolu se téměř nevydařilo. Přítěžující okolností byla odpolední nesoustředěnost a únava studentů při řešení úkolů obtížných na přemýšlení.⁵² Jen tři studenti se zúčastnili druhé fáze úkolu. Pro příští využití tématu bych změnila zadání úkolu v rozdělení třídy na více skupin. Každá skupina by tvořila svou inscenovanou fotografii na zadané téma. Vzniklo by více variant scénických fotografií a více námětů k diskusi.

⁵² Hodina se odehrála ve stejný čas, jako u druhé poloviny třídy, která pracovala na výtvarném námětu *Ne/skutečného místa*. s. 48–51

Při práci se třídou kvarty jsem se poučila v tom, že bych měla svá zadání více konkretizovat a opakovat studentům. Také se ukázalo, že zadávat studentům kvarty náročné úkoly na soustředění v pozdním odpolední je téměř nemyslitelné. Vzala jsem si z ponaučení a po dobu působení na gymnáziu jsem s nimi v dalších hodinách volila např. práci s koláží. Zadání pro ně mělo jasný charakter a pracovali se zaujetím.

2.3.5. Příběh nevědomí

---

třída PB.1, počet studentů ve třídě 14, čas vyučovací jednotky 2 hodiny po 45 minutách

Poslední uvedený výtvarný **námět** mého didaktického projektu jsem realizovala na gymnáziu v roce 2010 v rámci praxe KVV. Pracovala jsem se třídou primy, s níž jsem si vyzkoušela námět *Příběh nevědomí*. Studenty jsem seznámila se surrealismem a technikami surrealistické kresby a textu. **Koncepty** pro námět byly sen, surrealismus, automatický text, automatická kresba, nevědomí, volnost.

Výtvarný problém úkolu nacházím ve schopnosti soustředěné práce při volném psaní a kresbě. Ve využití fantazie při dotvoření obrazu a v dovednosti citlivě vybrat text a spojit ho s obrazem. **Přidaná hodnota** úkolu spočívá v umění soustředit se v daný okamžik natolik, že je student schopen vytrvalé práce s vlastním nevědomím. Výtvary vlastní fantazie dokážou studentům reflektovat s ostatními spolužáky.

Připravila jsem pro studenty prezentaci⁵³, která je měla seznámit se surrealismem (**výtvarná kultura**: André Breton, André Masson, Raoul Hausmann) a motivovat je k činnosti. Prezentace byla připravena speciálně pro interaktivní tabuli. Studenti se tak mohli aktivně zapojovat do mého výkladu. V první části, kdy jsem seděla u počítače a čmárala myší po prázdné ploše dokumentu a předváděla tak principy automatické kresby, viděli studenti projekci na tabuli. Poté byli vyzváni, aby k tabuli přišli a dokreslovali obrazy, které v mé zvěti čar našli. Podobně jsem ukázala studentům principy automatického textu, kdy jsem studenty upozornila, že začnu psát, nebudu se zastavovat a hledět na to, co jsem napsala. Budu psát v kuse celou minutu.

Názorné příklady provedené pomocí interaktivní tabule, krátké přednášky o vybraných surrealistických umělcích a vlastní vyzkoušení surrealistické tvorby vedly ke vzdělávacímu cíli, kdy studenti pochopili principy surrealismu.

Technika: Automatická kresba a automatický text. Studenti využili tužku, propisku, nůžky, lepidlo a papíry formátu A4 a A3.

---

⁵³ Prezentace je součástí přílohy diplomové práce na CD, viz seznam s. 79–80

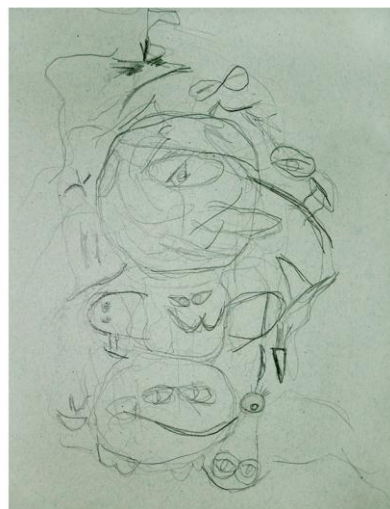
Výtvarný úkol jsem studentům **zadala** takto: *V prezentaci jsme si prohlédli ukázky tvorby A. Massona a řekli si, co znamená automatická kresba a automatický text. Příklad jsem se zde pokusila demonstrovat na tabuli. Sami jste viděli, co z obyčejné čmáranice může vzniknout. Nyní se pokusíte vy sami – každý z vás, o vlastní surrealistické dílo. Jelikož se surrealisté zajímali o sen člověka, představíme si, že naším tématem pro volné psaní – automatický text je slovo sen. Určitě se nám s ním spojí mnoho asociací. Je důležité, abyste se na tvorbu velice soustředili. Soustřeďte se sami na sebe a na slovo sen. Nemluvte se spolužáky a v tichosti začnete volně psát, co vám „hlava na papír snese“. Nezarážíjte se, když se vám bude zdát, že píšete nesmysly. Pište souvisle, nemusíte dbát háčeků ani čárek nad písmeny, ani další interpunkce. Budete psát věty celé 3 minuty. Včas vám řeknu, kdy bude potřeba skončit. studenti píší ... Stop. Dopište.*

Když studenti dopsali, začali se smát nad svými díly. Zeptala jsem se jich, zda nechtějí svou ukázkou přečíst ostatním spolužákům. Po prvotním ostychu se studenti pustili do přednášení svých textů a nakonec je přednesla úplně celá třída.⁵⁴

Nyní si vezmeme další papíry, větší A3, vezměte si k ruce tužku (obyčejnou tužku) a opět se soustřeďte sami na sebe a na to, že teď budete moci uvolnit svou ruku i mysl. Zavřete oči a začněte kreslit po ploše papíru. Volně, bez zábran. Až řeknu stop, přestanete kreslit a otevřete oči a podíváte se na svá budoucí surrealistická veledíla. ... děti kreslí ... Stop. Prohlédněte si své výtvořky, každý svůj vlastní. Nyní můžete začít vymýšlet, jak by se obrazy daly dopracovat. Rádi byste přikreslili jen malé části? Nebo se někde nabízí možnost do vašeho snového příběhu dotvořit něco monumentálního? ... studenti kreslí ...

Pozorně si znovu přečtete napsaný text a zamyslete se nad tím, jestli by se nějaká jeho část nehodila k vašemu nakreslenému dílu. Vymyslete pro vámi vybranou textovou část nebo jen slovo vhodné umístění. Vybranou část textu vystříhnete a nalepte na vybrané místo do kresby. Vznikne vám tak surrealistická koláž.

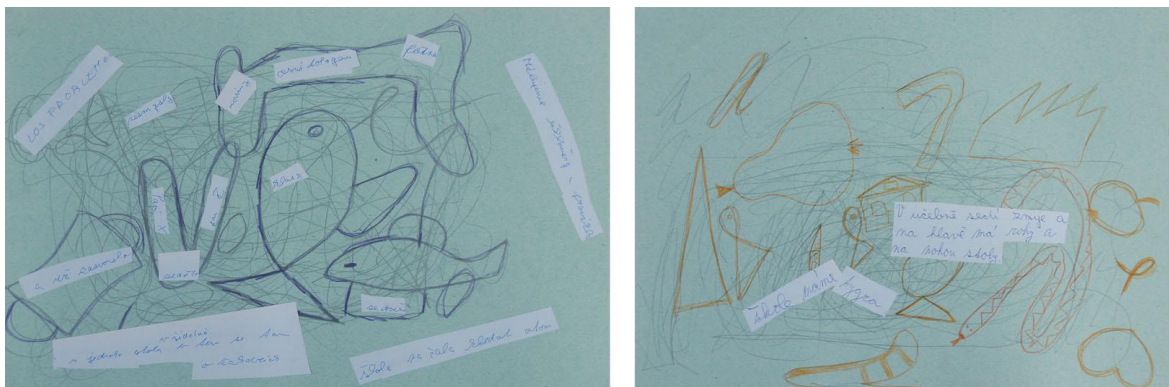
Naše babička přišla králově dupnout křeslo
do právo malýpocat. Což nastala
proble. Sparta niska na záhod a
uměla pro sílu malýpocat křeslo malý
nad jupfocasiu. Branka usale nypadeš
do struktú ale do stroje so pas
ve klauu se ytrabí eřfaretý lacoate.
Ve francie uměla tota a dale p'vichni
jedou ziltt kosev. V Bracki ale sílka
Volvo také do nastihau jít ostřihet
sekalou. Bolužel se kovářka polila
kukarem ...

Obr. 62 – ukázky automatického textu studentů; Obr. 63; 64 – ukázky automatické kresby studentů

⁵⁴Číst svůj text ostatním je dobrovolné. Studenti k tomu nebyli nuceni. Akceptuji samozřejmě fakt, že se jedná o velmi intimní záležitost, kdy člověk zaznamenává tok svých myšlenek aniž by je korigoval. A vzniklé dílo nemusí chtít zveřejňovat.

Obr. 65; 66 – ukázky automatické kresby studentských prací (kresba tužkou, fixou, propiskou, koláž)

Studenti bez problému pracovali na svých dílech, protože byli inspirováni přednáškou a věděli, co mají dělat. Kombinovali své úryvky textů s kresbou a bylo vidět, že je práce velice baví (Obr. 62–66).

2.4. CELKOVÉ ZHODNOCENÍ PRAXE NA GYMNÁZIUM VODĚRADSKÁ

Skutečnost a sen je velmi široké téma a nabízí mnoho variant nápadů a zpracování. Ve svém didaktickém projektu jsem se držela koncepce svého pojetí tématu. K výtvarné výpovědi studentů jsem se snažila dojít kombinací analytické a intuitivní cesty.⁵⁵ Pracovala jsem s vnitřním světem studentů, s jejich koncepty a prekoncepty.

Ve výtvarných úkolech se studenti snažili vyjadřovat své nálady, pocity, myšlenky, vzpomínky, postoje. Byli vedeni k využití své fantazie pro vytvoření výtvarných děl. Intuitivní cestu k výtvarné výpovědi jsme využili především v námětech *Příběh nevědomí*, *Otisky vzpomínky*, *Protipóly? Skutečnost a sen v příběhu* a částečně v námětu *Iluzorní svět*. Studenti byli motivováni navozením vlastních vzpomínek (námět *Otisky vzpomínek*), výtvarnou akcí – vlastním zážitkem (při zkoušce surrealistické kresby a textu, námět *Příběh nevědomí*), vytvářeli příběhy a hledali souvislosti mezi vlastním pohledem a pohledem umělce (námět *Iluzorní svět*, *Protipóly? Skutečnost a sen v příběhu*). Analytickou cestu k výtvarné výpovědi jsme využili v námětu *Ne/skutečné místo*, kdy studenti analyzovali různé strany skutečnosti a dotvářeli je svou fantazií.⁵⁶ Svou výtvarnou práci podpořili studenti i dalšími vyjadřovacími prostředky. Užívali pohybu, slov, textu.

⁵⁵ ROESELVÁ, V.: *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Pedf UK. Praha. 2003 (dále ROESELVÁ/2003), s. 43–47

⁵⁶ Analytická cesta k výtvarné výpovědi využívá racionálního přemýšlení, uvažování a vzpomínání a vybízí studenty ke spojování různých aspektů a následně jejich výtvarnému zpracování. ROESELVÁ/2003, s. 45

Jak už jsem uváděla v předchozích reflexích jednotlivých námětů, studenti se výtvarných úkolů zhostili statečně. Za zcela vydařenou považuji práci se třídou sexty⁵⁷. Se studenty se báječně pracovalo především pro jejich nadšení z výtvarné tvorby. Při reflexi námětů, které jsem zpracovávala se třídou kvarty, nacházím chyby, které vedly ke špatnému soustředění a zájmu studentů při zpracovávání úkolu. Nedostatky se týkají špatně zvolené techniky provedení úkolu v námětu *Ne/skutečné místo* a nesprávně vytvořeného postupu výtvarného úkolu námětu *Iluzorní svět*. K eliminaci těchto nedostatků jsem navrhla opatření, která jsem popsala u reflexí konkrétních námětů.⁵⁸ S prací se studenty primy jsem také spokojena. Podařilo se mi studenty zaujmout prezentací a podrobně vysvětlit záměr výtvarného úkolu.

S výstupy výtvarných námětů jsem spokojena. Nejvíce mě potěšila práce studentů sexty, se kterými jsem výtvarným úkolům věnovala nejvíce času. Bylo to dáno tím, že jsem se s třídou vídala každý týden a studenty stačila lépe poznat. Ve skupině, která docházela na výtvarnou výchovu, bylo třináct studentů.⁵⁹ V takto malém počtu se dobře tvořilo a komunikovalo.

Třída kvarty byla na hodiny výtvarné výchovy dělena na poloviny. Jednou týdně měla první polovina výtvarnou výchovu a druhá polovina třídy hudební výchovu. Takto se poloviny střídaly každý týden. Proto jsem se studenty vytvářela kratší výtvarné úkoly, aby se stačily zrealizovat v čase dvou vyučovacích hodin a studenti nemuseli čekat dalších čtrnáct dní na dokončení úkolu.

Za největší úspěch z realizovaných výtvarných námětů považuji *Otisky vzpomínky* a *Skutečnost a sen v příběhu*. *Otisky vzpomínky* se navíc nejvíce dotýkají mého pojetí teoretické a výtvarné práce. Při realizaci úkolu se studenty jsem měla možnost přemýšlet i nad svým výtvarným uchopením tématu *Skutečnost a sen*. K jeho konkretizaci dojdou v závěrečné výtvarné části práce.

Jsem ráda, že jsem se mohla na Gymnázium Voděradská v letošním roce vrátit jako učitelka, i když jen na pár měsíců. Znovu jsem si vyzkoušela učit a přesvědčila jsem se, že interakce se studenty a celým prostředím školy mi vyhovuje. Je to přeci jen lepší zkušenost než čtrnáctidenní praxe v rámci studia, kdy se člověk nestačí s prostředím, natož se studenty, lépe seznámit.

Jsem přesvědčena, že budu v budoucnu pokračovat v obohacování tématu *Skutečnost a sen* různými výtvarnými náměty. Rozšířím výtvarný projekt o další tematické řady, které téma obohatí o nové pohledy a návrhy výtvarného uchopení.

---

⁵⁷ Zpracované výtvarné náměty *Protipóly? Skutečnost a sen v příběhu* (s. 32–38) a *Otisky vzpomínky* (s. 38–48)

⁵⁸ Návrhy na eliminaci nedostatků ve výtvarném námětu *Ne/skutečné místo* (s. 48–51) a námětu *Iluzorní svět* (s. 51–55).

⁵⁹ V sextě je výtvarná výchova volitelným předmětem a je dotována dvěma hodinami týdně.

3. VLASTNÍ VÝTVARNÉ POJETÍ

3.1. UCHOPENÍ TÉMATU

Při zpracovávání teoretických východisek mého pojetí tématu a při pedagogickém působení na gymnáziu Voděradská jsem přemýšlela, jak konkrétně uchopit a zpracovat výtvarnou část. Jak zachytit proces rozpomínání na mou dávnou vzpomínku?

Vztahuji se k určitému přírodnímu místu a vzpomínám na dávné události podobně jako v práci bakalářské. V ní jsem se také zabývala vzpomínkou. Ta se pojila s událostí, která zanechala na místě stopu⁶⁰. Obruč v koruně stromu. Chtěla jsem uskutečnit své dětské přání, sejmut obruč z koruny stromu a znovu si s ní hrát. Když jsem přemýšlela, jak výtvarnou práci pojmout, tázala jsem se: *„Kdybych se na svoje místo vrátila s novou obručí a točila se v ní, pomohlo by mi to vrátit se skrz uplynulý čas ke vzpomínce na tehdejší událost, kdy se pro mě místo proměnilo v neobvyklý, soukromý prostor? Stal by se sen skutečností? Dokázala bych si tímto způsobem splnit sen z dětství?“*⁶¹

Vztahovala jsem se k místu v jeho časovosti. Chtěla jsem se na místo vrátit, vzpomínat na dávnou událost, a při tom se točit v nové obruči. Zaznamenat tak pohyb času. Zajímala jsem se také o vzpomínky mé rodiny, která se účastnila události v době, kdy na stromě obruč uvízla. Ptala jsem se: *„A jak se vůbec k místu vztahuje má rodina, která byla aktérem události, když na stromě obruč zůstala viset? Pamatují si členové rodiny, kde místo leží, o jaký příběh se jedná?“*⁶²

V bakalářské práci jsem jako řešení pro výtvarné zpracování zvolila videozáznam, na kterém jsem byla hlavním aktérem a točila se v obruči na místě u stromu, na kterém skutečná obruč visí. Video zaznamenalo stopu času, kdy přibližuji svůj dětský sen skutečnosti. Jako zvukový podklad k videu, který měl upřesňovat událost a vyjevit vzpomínky rodiny, jsem použila části audiozáznamů rozhovorů s rodinou.⁶³ Smyslem zvukového záznamu vloženého do videa bylo podpořit časovou rovinu z pohledu vzpomínání na událost a navést diváka, aby video pochopil.

Z nastíněných myšlenek bakalářské práce vycházím. Společný základ pro obě práce tvoří vzpomínka a vztah k určitému místu. V nynější práci se ale více zajímám o vzpomínku, kterou připodobňuji ke snu.⁶⁴ Ve výtvarné práci se chci věnovat problému rozpomínání. Zpřítomňování obrazu vzpomínky a jeho zhmotnění. Zabývat se proměnlivostí hlavní

---

⁶⁰ Podrobnější popis vzpomínky na s. 10–11

⁶¹ KUTHANOVÁ/2009, s. 26

⁶² KUTHANOVÁ/2009, tamtéž

⁶³ Rozhovory s rodinou v přepisu v KUTHANOVÁ/2009, s. 28–33

⁶⁴ Teoretická východiska popsána na s. 16–23

vzpomínky, kterou ovlivňují další vzpomínky. Zachytit proces zpřítomňování vzpomínky do skutečnosti. Proces zpřítomňování jejího obrazu.⁶⁵

Nyní se vztahuji k místu v lese, ve kterém je schovaná pumpa. Jak jsem již popisovala, místo navštěvuji a pamatuji si na něj především jako na místo s osamocenou pumpou. Mám však velmi starou vzpomínku, kde se mi ještě místo matně zobrazuje s chatou. Obraz se mi zjevuje velice rozostřeně, spíše černobíle. Nejasně vidím osoby na zahradě a chatu vpovzdálí. Snažím se rozpomenout na tuto vzpomínku, ale nedaří se mi to. Je to má jediná vzpomínka na místo s chatou. Další vzpomínky se vážou k místu s osiřelou pumpou, která pomalu zarůstá lesem.

Ve výtvarné práci bych se chtěla pokusit zhmotnit obraz mé dávné vzpomínky. Svou vzpomínku bych ráda podpořila i jinými vzpomínkami, protože si na místo pamatuje více lidí, kteří mohou znát jeho příběh. Není to jako mé místo v bakalářské práci, kde jsem řešila pouze soukromou vzpomínku mojí a mé rodiny. Zajímají mě proto i další vzpomínky lidí, kteří by mi mohli pomoci doplnit mé vlastní vzpomínky a osvětlit příběh místa.

Před samotnou výtvarnou prací navštívím některé obyvatele Hradce a udělám s nimi rozhovory ohledně vzpomínek na místo s pumpou, na dobu, kdy na místě stávala chata. Jejich vzpomínky obohatí moje, a pomůžou dotvořit příběh staré vzpomínky.

Výtvarnou práci jsem se rozhodla zpracovat pomocí videa podobně jako v bakalářské práci, ale s tím rozdílem, že budu fotograficky zachycovat kresbu mé vzpomínky. Vzniknou tak sekvenční snímky, které zpracuji do animace. Tento postup mi pomůže zaznamenat proces rozpomínání na detaily dávné vzpomínky s chatou, kterou si budu snažit při kresbě vybavit. Rozpohybovaný obraz bude zachycovat vynořování mých vzpomínek, které se mísí s fantazií a jinými vzpomínkami ovlivňujícími rozpomínání. Sen se bude plést se skutečností, protože reálné vzpomínky přitahují další typy vzdálených vzpomínek blížících se snům/fantaziím.

Zvukovou stopu k animaci dokreslím nahráním skutečného prostředí na místě s pumpou. Zvuk přírody na konkrétním místě bude dotvářet rodící se obraz vzpomínky na dobu, kdy na místě stávala chata. Zvukovou stopu ještě doplním o úryvky hovorů dotazovaných lidí, které při rozhovorech nahraji. Bude se jednat o popisy vzpomínky na chatu a její pozemek. Tyto úryvky řeči budou nenásilně objasňovat příběh animace.

---

⁶⁵ V bakalářské práci jsem se ve výtvarném uchopení také zabývala jakýmsi zpřítomněním vzpomínky, ale ta se odehrávala stále v mé mysli. Točila jsem se v obruči a myslela na dávnou událost z dětství. Zpracovávala jsem především význam časovosti, který jsem zachytila videozáznamem mého pohybu s obručí.

3.1.1. Pátrání po vzpomínkách mezi obyvateli/chataři osady Hradec

V rámci mého výtvarného projektu se snažím zhmotnit mou vzpomínku z dětství, kdy si matně vybavuji, že na místě, kde je dnes pumpa, stála chata. Tuto vzpomínku ovlivňují další vzpomínky, které mi zobrazují chvíle, kdy jsme místo navštěvovali s bratrem a jedli na pumpě zmrzlinu. Rozhodla jsem se podpořit mou velice rozostřenou vzpomínku tím, že se pokusím najít i jiné vzpomínky, které na místo pamatují, a které by mi mohly pomoci obraz vykreslit. Najít detaily, jež se v mé vzpomínce ztrácí. Vyplnit matnou vzpomínku příběhem místa.

Rozhodla jsem se zjistit, co se s místem stalo, a zda na jeho příběh lidé pamatují. Zajímalo mě, jaké mají vzpomínky na místo lidé, kteří na něj přímo hledí ze svých chat či domů.⁶⁶ Znájí příběh místa? Vědí, jak to na místě dnes vypadá? Navštěvují ho, nebo se o něj vůbec nezajímají?

V práci řeším svůj vztah k místu na základě vzpomínek odrážejících určité skutečnosti, které se v průběhu času s místem děly. Tyto vzpomínky chci doplnit o příběh místa, který mi není jasné znám. Sestavila jsem proto několik otázek pro místní obyvatele/chataře:

1. Máte nějaký vztah k místu v lese?⁶⁷
2. Vzpomínáte si na stavení a obyvatele místa? (Na co si pamatujete?)
3. Navštívila/navštívil jste někdy místo?⁶⁸
4. Na místo vidíte z vašeho pozemku, vnímáte nějak jeho proměnu v čase?

Protože se má práce týká zpřítomňování dávné vzpomínky, připravila jsem si pro dotazované malý výtvarný úkol. Poprosila jsem je, zda by se pokusili nakreslit jejich vzpomínku na místo, kdy na něm ještě stávala chata. Aby zkusili například nakreslit podobu chaty či pozemku. Zajímá mě totiž samotný akt rozpomínání, kdy se člověk snaží vzpomínku zhmotnit. V mém případě nakreslit.

---

⁶⁶ Místo mají stále na očích a nějakým způsobem se k němu vztahují. Vnímají jeho proměnu v čase, i když ho dnes cíleně nenavštěvují.

⁶⁷ Při návštěvě lidí jsem se vždy nejprve představila a pohovořila o mém záměru s místem, na které se jich budu ptát. Proto se otázka ptá přímo na konkrétní místo.

⁶⁸ Tuto otázku jsem kladla za předpokladu, že dotázaný znal historii místa – jeho příběh.

Obr. 67 – označená mapa s místem bývalé chaty a dotazovaných obydlí (upravená fotografie)

Vytipovala jsem si tři stavení, která jsem chtěla navštívit (obr. 67). Bylo docela složité přemluvit lidi, kteří odpočívali na svých zahradách, aby mi pomohli s mým projektem. U prvních dvou se mi to podařilo, a získala jsem cenné informace. Rodina ve třetím stavení mě odmítla.

3.1.2. Rozhovory

Všechny své rozhovory jsem nahrávala. Vybrané části z nich použiji jako zvukový podklad do mé výtvarné práce.

Rozhovor s mým bratrem

Když jsem se na jaře vydala k místu s pumpou a chtěla vyfotografovat nějaké snímky, doprovázel mě můj bratr. Využila jsem příležitosti a zeptala se ho na několik málo otázek. Bratr hraje roli v mých mladších vzpomínkách na místo, kdy na něm byla jen pumpa a malé stromky. Navštěvovali jsme ho společně cestou z krámků. Byla jsem zvědavá, na co si pamatuje a vedla s ním volný rozhovor:

Pamatuješ si na tohle místo?

„Já si pamatuju, jak sme tady seděli na té pumpě, a nic tady nebylo, že jo, tady byla jenom ta pumpa.“

A jak to tu vypadalo?

„No nic. Něco jako louka. Žádný stromčky moc. Možná nějaký malý bobíky.“

Zeptala jsem se bratra, jestli jsme sem chodili pravidelně. Myslela jsem, že ano.

„Myslím, že ne. Možná dvakrát sme tu byli. Ale jednou jako výrazně. Že sme nechtěli za babičkou na chatu. Schválně sme si došli pak ještě pro jednu zmrzku.“

A pamatuješ si, kde jsme tady sedávali?

„No normálně, tady takhle a koukali sme na silnici.“

Já si pamatuju pěšinku, která vedla k té pumpě, pamatuješ si jí taky?

„Ne, ne, to ne“.

Když jdeš okolo, vzpomeneš si na to místo?

„No to každopádně. Vždycky“

Byl ses tu někdy podívat? Někdy sám?

.. smích... „neměl jsem tendence ... Ale je pravda, že sem tu byl jednou s Katkou se projít, a pak sme šli nahoru do lesa na cestu.“

Pamatuješ si na tu chatu, když tady ještě stála?

„Ne. Ale jako matně si pamatuju, když tady ta chata stála.“ A jaká myslíš, že byla?

„Hnědá, dřevěná... dvoupatrová... fakt? ... Nevim, myslim, že jo. Nevim.“

Z rozhovoru vyplynulo, že si bratr pamatuje především vzpomínky na místo bez chaty. Když jsme si povídali o tom, kde jsme na pumpě sedávali, zkusili jsme zinscenovat náš posed z mládí a vyfotografovat se pomocí samospouště (obr. 68). Zkusili jsme si tím v daný okamžik vzpomínku zpřítomnit.

Bratr hovořil o tom, že si pamatuje chatu, která zde stávala. Nejsem si jistá, kolik mohlo bratrovi být, ale moje vzpomínka na chatu je hodně stará. Když chatu zbourali, mohlo být bratrovi kolem pěti let. Naše vzpomínky jsou bezděčně ovlivňovány vzpomínkami ostatních či naší čirou fantazií. Možná si bratr chatu opravdu pamatoval a nebo si to jen myslí. Možná jen tím, že jsem se ho zeptala na to, jak chata vypadala, vytvořil si dojem obrazu chaty, který nemusí být reálný.⁶⁹

Obr 68 – já a bratr, inscenace situace na pumpě (fotografie)

⁶⁹ Podrobněji se problému vytváření klamných dojmů z tvrzení věnuji ve své bakalářské práci: KUTHANOVÁ/2009, s. 17–18.

První rozhovor v chatě u lesa

Nejprve jsem šla zkusit štěstí do chaty, která je nejbližší místu s pumpou. Věřila jsem, že bych mohla narazit na starousedlíky, kteří by mi otázky mohli zodpovědět. Vyrušila jsem paní při odpolední siestě na zahrádce, ale vyšla mi vstříc. Vedla jsem s ní rozhovor:

Máte nějaký vztah k místu v lese?

„No jako dobrej vztah k tomu mám, protože ta chata tady vlastně ta chata byla stejně jako ta naše a s tím osazenstvem jsem se znala, takže jako vztah dobrej, ale nějakej příběh, to těžko. Původní majitelé, to byla paní Platková a její partner Manas a ty tam vlastně žili celou tu dobu. Pak v pozdější době tam přibyli mladý Šperlíkovi, který tam částečně byli, a to je to období, kdy tam bylo spoustu dětí a i psi.⁷⁰ Ti staří neměli děti, takže to převzal synovec.“

Zajdete se někdy na místo podívat?

„No tak dívat se tam nechodím, protože teď je to vlastně zalesněný, ale v podstatě než se to změnilo, než to ten pan Dlabal zalesnil, tak sme měli i jinak cestu. Najižděli sme těsně okolo toho plotu sem naboru a teprve později se udělala cesta tady. Co je tam les, to je tak zhruba dvacet let.“

Paní se ochotně zúčastnila i výtvarného úkolu, kdy se pokusila nakreslit vzpomínku, jak chata vypadala (Obr. 69). Kresbu popisovala: *„Jak oni měli tu střechu, to kdybych věděla.. Ta byla taková zvláštní. Mám pocit, že oni jí měli takhle nák na šikmo... No vidíte to... To já sem brožnej kreslíř.“*

Kresba zachycovala atypickou střechu chaty a bylo vidět, že to byl dominantní prvek vzpomínky. Dále pak veranda a schody k chatě.

Obr. 69 – vzpomínka na chatu, kresba první dotazované paní (uhel na papíře)

⁷⁰ Popisovala jsem paní svou vzpomínku na chatu se spoustou lidí.

Druhý rozhovor s manželským párem

V domě na kraji Hradce jsem se setkala s manželským párem, který byl také ochotný účastnit se mého projektu. Nejprve jsem vedla rozhovor s paní:

Máte nějaký vztah k místu v lese?

„No vztah bych řekla, že ani ne, jako. To se nedá říct vztah. Spíš vztah tady k tomu našemu. Vim, že to tam stávalo, ale pamatuju si teda, že tam stál modřín vysokoj někde v rohu. Tak to bylo vždycky zajímavé, když ty modřiny začaly – jako vyrůstat to malé jehličí potom na jaře, ale jako vztah určitě ne. Já sem tam snad ani – nevím, jestli sem tam někdy byla podívat.“

Takže jste se tam nebyla nikdy podívat?

„Myslím si, že vůbec, jako. Spíš jako že sme chodili okolo po silnici, ale nevzpomínám si, že bych byla vevnitř. A teď je to úplně jiný. ... Teď už to vůbec nevypadá, že by tam byla chata. ... Připomínám, že tam zůstala pumpa. „Tak to oni nesmějí zbourat. Barák zbourají a pumpa tam musí zůstat.“

Vzpomínáte si na obyvatele chaty?

„Ne. Já si pamatuju jenom, že pani chodila za babičkou, za manželovou babičkou na návštěvu, ale jinak vůbec. ... Nepamatuju si to. Opravdu jenom tak v hlavě – že to tam stálo. Ani vám neřeknu tvar té chaty.“

Na místo vidíte z vašeho pozemku, vnímáte nějak jeho proměnu v čase?

„Tak to jo, když to tam bylo zasázený a když byly stromčeky malinký, tak to jako jo. Za chvíli se to srovná, protože já si ještě pamatuju, když byl pokácenej tady ten, co už je vyšší, takže to si pamatuju, že pokáceli. Pak to tam bylo holý a teď už je to vlastně všechno zarostlý. Teď už kácí tam naboře. Ono postupně se to mění.“

Dostaly jsme se ještě k tématu, proč chatu zbourali:

„Ten pozemek byl určitě pronajatý, protože to patří panu Dlabalovi. Takže podle mě to měli pronajatý, a proto on si to zase osázel.“

Paní se účastnila výtvarného úkolu, ale nepamatovala si tvar chaty. Kresbu popisovala: *„Já vim, že tady byl někde ten modřín, že jo. Ten vim, že tam někde stál na kraji. Vim že tak prostě na rohu někde toho pozemku stál, ale jako ta chata... Jestli měla verandu – těžko říct. Vim že ta pumpa byla někde nalevo od té chaty, ale jestli měli jedno okno sem ... Já vám prostě nakreslim klasickéj domeček. Ale jako jinak vůbec. ... Na ten modřín jo, to si pamatuju, protože tady byly vrata zepředu, že jo. A ta chata byla až za tím modřínem. ... Tady byly vrata, jako od silnice, na kraji vysokánskej modřín a za tím byla ta chata. ... Možná, že kdybych tam byla, možná že by mi to zůstalo v paměti, ale já sem tam asi opravdu nebyla.“*

Paní tvrdila, že si vůbec nevzpomíná, jak pozemek s chatou vypadal. Že mi nakreslí obyčejný domeček. Domeček sice obyčejný nakreslila (obr. 70), ale když obrázek kreslila, postupně se její zpřítomňující vzpomínce vykreslovaly detaily struktury pozemku s chatou, o kterých vyprávěla. Ke konci už mluvila o vratech, za kterými stával strom. A že až vzadu za stromem stávala chata. Svou vzpomínku mi především převyprávěla.

Při našem rozhovoru přišel manžel ženy, se kterým jsem také udělala rozhovor:

Máte nějaký vztah k místu?

„No, jako dítě jsem tam byl, ale to už je takovejch let, že už si to nepamatuju, ani. Babička je tam chodila navštěvovat. To byli pražáci, který byli bezdětný. Měli ještě oktávku. Ale jak to vypadalo vevnitř, to už si nepamatuju. .. Ta chata se zbourala když vraceli pozemky majiteli. Já nevím, kdy oni vlastně umřeli. No a asi se nejspíš nedobodli s majitelem. My nevíme, proč to zbourali.“

Byl jste se někdy podívat na tom místě po zbourání chaty?

„To sme tam byli, akorát ještě když – tam je vlastně – teďkon nevím, tam je pumpa. Když ty stromečky byly malinký, tak ta pumpa byla vidět. Jestli tam ještě je, to nevím. Protože pumpy se vlastně nesměj rušit.“ paní se vkládá do rozhovoru: *„Chatu můžeš zbourat, ale pumpu nesmíš.“*

Muži jsem také dala výtvarný úkol, aby mi nakreslil vzpomínku na pozemek s chatou (obr. 71). Ke kresbě vzpomínky vyprávěl: *„Vím, že ta chata byla tmavá, to vim. ... Jak bych tam udělal tu silnici. Tady takhle bych udělal silnici, zatáčku... Vona měla takovou střechu, takovou jako maj tady ty Vorlovi, tu starou, takovou jenom, takovou... nízký. Tady měli ještě takovej přístřešek u toho. ... Jak tam měli ty vokna, to už si nepamatuju. ... Tady měli někde ten vchod a kolik tam měli oken... Tady vlastně byl plot, takhle. Drátěnej plot. (v rozhovoru reaguje také paní, která si více vzpomíná, když vidí manžela kreslit) ... Tady za nima vlastně byl les. Tak já neumím nakreslit les, no. Tady byl všude les. A tady byla louka a tady začínal šaldůk, tady se cestičkou chodilo do šaldůku. Tady takhle se vcházelo. A tady sme vlastně takhle chodili do lesa tajhle při tom plotu a tady takhle vedla cesta naboru k chatám. Oni tam měli vždycky Dolík a tam byla mokřina. ... Ta pumpa stále před tou chatou.“*

Paní se ptá: *„A kde máš ten modřín? A Kde máš ty vrata?“* „No, tady stál modřín velkej a tady byly vrata. ... A tady šel plot. Oni to neměli moc dožadů. Tady je vlastně to křoví, to tam je pořád, to křoví. ... A ten modřín stál u vrat. ... Jak se kreslí strom? Uá ... Oni tady měli stromy“ „A měla verandu“, ptá se paní. *„Měla takovou verandičku. Jak se to kreslí, já nevím. A tady oni měli ty stromy ještě nějaký ovocný tajhle, pár, jabloně tam měli. Nic jinýho tam, myslím, neměli. Tady měli dlažbu takovou.“* Dále se s manželkou bavili o tom, kam až jejich pozemek zasahoval.

Obr. 70; 71 – kresby vzpomínky na místo s chatou, druhý dotazovaný manželský pár (uhel na papíře)

Dotazovaný muž mi pozemek s chatou popsal do detailů. Důvodem bylo i to, že v kraji muž žije od narození a jako dítě obyvatele chaty navštěvoval se svou babičkou. Proto si na místo dobře pamatuje. V rozpomínání se s manželkou vzájemně doplňovali a muž postupně a pečlivě zakresloval všechny důležité prvky zahrady.

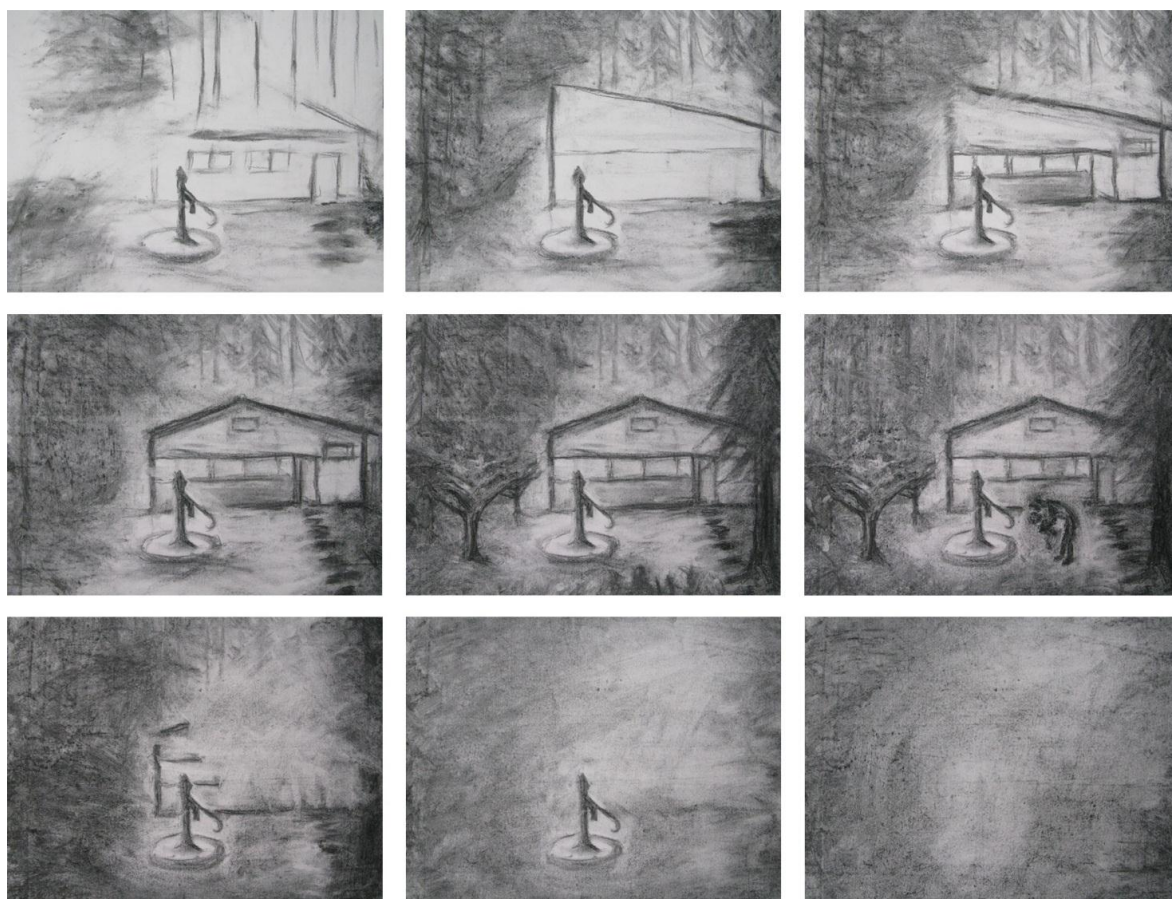
3.2. ZHMOtnění VZPOMÍNKY NA MÍSTO S PUMPOU A CHATOU

Pro proces zhmoťnění mé vzpomínky jsem užila techniku kresby. Svou vzpomínku na místo s chatou si totiž vybavuji černobíle. Obraz v paměti je někdy tmavý, někdy světlý a téměř vždy nejasný. Přišlo mi přirozené vypracovat kresbu uhlem, který nabízí možnosti snadného rozmazávání, vymazávání, zvýrazňování linií.

Kreslit tuto vzpomínku jsem se pokusila několikrát. Nejprve jsem se pokoušela o samostatné kresby, které ovšem nevystihovaly prchavost vzpomínky. Při kresbě jsem jí v mysli opětovně vyvolávala a ona se velice rychle ztrácela. Potřebovala jsem zachytit proces kresby, protože když jsem pouze kreslila a nedokumentovala postupy kresby (neustále se měnící detaily v kresbě atd.), na konci vždy na obrazu zůstala černá, rozmazaná plocha. Vzpomínka se vytratila.

Proto jsem se rozhodla postup své kresby po částech fotit, zaznamenávat pomíjivost obrazů, které se mi ve vzpomínce zjevují a zase odcházejí. Snažila jsem se vzpomenout na to, jak místo s chatou vypadalo. Ovlivňovaly mě zjištěné informace od lidí, se kterými jsem vedla rozhovory. Tyto skutečnosti jsem do kresby zakreslovala. Průběh činnosti byl velmi expresivní v okamžicích, kdy jsem se snažila soustředit na své vzpomínky. Ty se měnily. Kresby, které jsem tvořila, byly v podstatě již sny. Míchala jsem *skutečnost* se *snem*. Obrazy vzpomínek

převedené do obrazů kresby již v okamžiku zaznamenání na papíře neodpovídaly obrazům myslí. Části nakresleného obrazu vzpomínky jsem neustále měnila, vzpomínala na to, co mi popisovali lidé ohledně místa s chatou a tyto jejich vzpomínky jsem převáděla do svých – již smyšlených obrazů jakési skutečnosti. Kresby jsem zase vymazávala jako vzpomínky, které volně odchází. Závěry vzpomínek končí vždy ztrátou vzpomínky v temnotě. Proto i v kresbě obrazy ukončuji temnou začerněnou plochou.

Obr. 72–80; vybrané ukázky vlastní kresby vzpomínky na místo s pumpou a chatou (uhel na papíře)

Výsledná animace zaznamenává proces dvou mých vzpomínek. První je rozpomínání na chatu s místem. Je v ní obsažen celý proces, který jsem uvedla výše. Pokusila jsem se zde využít obrazů vzpomínek lidí, se kterými jsem mluvila. Uskutečňovala sny – vzpomínky prostřednictvím kreseb. Následuje po ní krátká vzpomínka na časy, kdy jsme na místo chodívali s bratrem jíst zmrzlinu. Tato vzpomínka se mi při kresbě vybavovala často. Patří k mým osobním vzpomínkám na místo, proto jsem ji do animace také zařadila. Vidím v ní bratra, jak sedí na pumpě a jí zmrzlinu. Tento pohled je vlastně již také snový, protože jsem na pumpě seděla vždy s ním. Nyní se mi ale obraz vybavuje z odstupů.

Vzniklá animace má se vzpomínkami společné to, že je v podstatě nehmotná. Je jen rozpohybovaným obrazem. Fotografické snímání zachytilo vzpomínku – zachytilo kresby, které ji zhmotňovali, ale animace se stává opět nehmotnou. Skutečná fyzická kresba se v průběhu práce stále měnila, až zanikla v černou plochu a byla zničena.

Obr. 81–89; vybrané ukázky vlastní kresby vzpomínky na místo s pumpou (uhel na papíře)

Zvukovou stopu k animaci jsem nahrála v dubnu letošního roku na kvalitní stereo mikrofón. Zašla jsem na místo s pumpou a nahrávala čistě jen okolní zvuky. Dále jsem pořídila záznam i se zvukem pumpování, který měl být alegorií k odkazu pobytu člověka na tomto místě. Celou animaci jsem podbarvila zvuky přírody. Zvuky umísťují celou vzpomínku do skutečného živého prostředí. Zvuk okolí místa je prvkem skutečnosti, která ale také pomíjí a proměňuje se. Dnes by na místě zpívali jiní ptáci, než před několika měsíci. Projíždělo by více, či méně aut po cestě. Své trávníky by sekalo více nebo méně zahrádkářů.

Z nahraných rozhovorů, které jsem vedla s lidmi, jsem vystříhala některé momenty, které popisují vzpomínky na zahradu s chatou. Ty jsem pak vložila jako doplňující zvukovou stopu do animace. Upřesňuje divákovi příběh.

Ve vzniklém díle jsem si vyzkoušela, jaké to je zaznamenávat zpřítomňující se vzpomínku. Zhmotnit její proměnlivý proces⁷¹. Jelikož vycházím z myšlenek své bakalářské práce, volně jsem využila i podobných technik výtvarného zpracování. Pracuji s technikou videa a s rozhovory s lidmi, kdy užívám nahrávek rozhovorů a vkládám je do zvukové stopy videa.

V této práci s nimi však zacházím v jiných kontextech. Video představuje animaci, která kresbou zachycuje podstatu mé výtvarné práce – proces rozpomínání. Využívám útržků rozhovorů ve zvukové stopě animace, které mají podobný charakter, jako ve videu s obručí. Upřesňují příběh a uvádí vzpomínky dotazovaných. Rozhovory s lidmi mi tentokrát posloužily jako informační zdroj pro mé výtvarné řešení – byla jsem ovlivněna jejich vzpomínkami na místo, které upřesňovaly mou rozostřenou představu. Zvukovou stopu jsem v současné výtvarné práci doplnila o přírodní zvuky místa, které animaci přibližují živému prostředí.

3.3. VAZBY NA VÝTVARNOU KULTURU

3.3.1. Surreálno a nalezený objekt

Jednoho dne jsem se vzbudila, sedla si na posteli a napadlo mě *To*. Řekla jsem si: „*Ano, místo s pumpou u naší chaty. To by mohlo být ono.*“ Místo, kterému bych se mohla věnovat ve své diplomové práci. Od této myšlenky se začaly odvíjet další a další, až jsem vytvořila celý koncept mé práce. Zpracovaly zde vzpomínky/sny, protože se jedná o místo, které dobře znám a zajímám se o něj. Sen, který se mi zdál, si nepamatuji, ale probudila jsem se s nápadem, který mě ponoukal k místu s pumpou. Možná se mi o něm zdálo? Sny/vzpomínky mě k němu navedly? Neváhala jsem. Věděla jsem, že je to ten pravý impuls.

Motiv vidím v surrealistickém směřování. Ve fascinaci místem s pumpou, na které se mi vážou mé vzpomínky z mládí. Mám tendence si s nimi zahrávat a výtvarně je zpracovávat. Místo mě podněcuje k dalším myšlenkám a tvorbě.

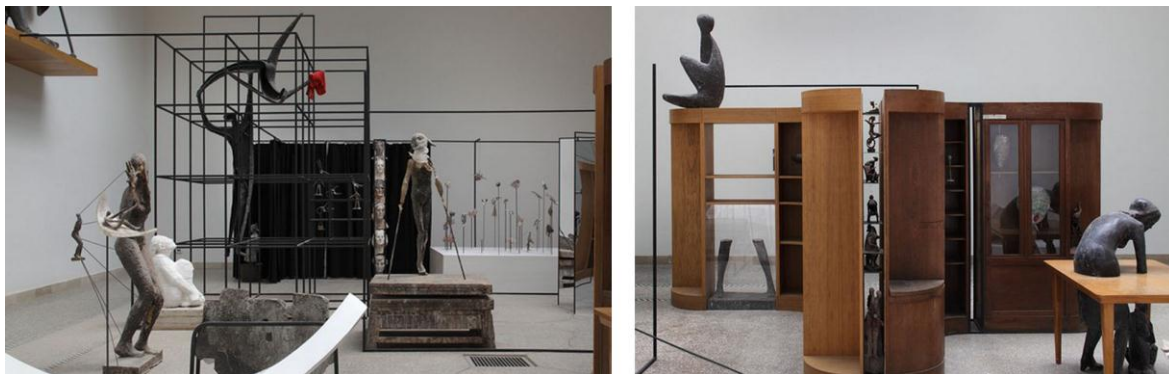
Marie Langerová hovoří o nalezených objektech: „*Surrealistické objekty jsou příkladnými figurami spoju, resp. Uzlů, zauzlení vnějšího a vnitřního: magické předměty – fetiše – surrealistické relikvie, v nichž se setkává dvojí svět (vnější a vnitřní, racionalita a iracionalita, vědomí a nevědomí) a prolamuje své*

---

⁷¹ Výtvarná práce je součástí přílohy diplomové práce na CD, viz seznam s. 79–80

branice.⁷² Surrealisty vede inspirace objektem k propojování zdánlivých protikladů. Rozvíjí imaginaci a vede k realizování představ. Surrealista je promítá do nalezeného objektu, kterým je fascinován. Objekt pro něho může znamenat místo, kde své představy realizuje. Proniká do světa spíše než vědec, jako sběratel či vynálezce a užívá si možností, které mu svět nabízí.⁷³ André Breton řadí nalezené objekty na úroveň snu, protože člověka osvobozují od citových pochyb. Dávají mu možnost, promítnout do objektu své představy a hrát si s možnostmi obrazu, který předmět nabízí.⁷⁴

Východisko v tomto surrealistickém pohledu v rámci mé práce nacházím v tom, že objekty, které nalézáme, nám mohou poskytnout prostor pro naši imaginaci. Jejím popudem může být cokoli. V mém případě se vztahují ke vzpomínce. Uvedu zde příklad instalace Dominika Langa – *Spící město / The Sleeping City*⁷⁵, který pracoval s nalezenými objekty, ke kterým ho poutal osobní vztah – osobní vzpomínka.⁷⁶ Jednalo se o odložené sochy z ateliéru jeho otce, které Lang upravil, nebo nechal tak, jak byly. Lang znovu použil tyto objekty – sochy, jako nově nainstalovaný obraz minulosti. Tento obraz ale ruší jeho původní význam a nabízí nový pohled na jeho čtení. Skrze svou instalaci nahlíží na svou minulost. Tato minulost současně tvoří podobu kolektivní paměti. Zviditelňuje zapomenuté. Sochy se na benátském bienále stávají prostředkem pro nové vyjádření zbytků paměti.⁷⁷

Obr. 90; 91 – Dominik Lang – *Spící město*, 2011 (foto©Polák)

⁷² LANGEROVÁ, M.: *Hnízda snění / Kniha pasáží*. Malvern. Olomouc 2011, s. 70 (Dále: LANGEROVÁ/2011)

⁷³ Surrealismus tímto poukazuje na své antropologické zájmy.

⁷⁴ LANGEROVÁ/2011 s. 72

⁷⁵ Dominik Lang – *Spící město / The Sleeping City*, 2011. Instalováno v pavilonu České a Slovenské Republiky na 54. mezinárodním bienále v Benátkách v roce 2011. Fotografie dostupné na: <http://artlist.cz/?id=6886>

⁷⁶ Nejedná se tedy o surrealistické objekty ve smyslu „náhodně nalezeného“ objektu, který člověku cosi připomíná.

⁷⁷ LANGEROVÁ/2011 s. 14–16

3.3.2. Příběh místa – dokumentovaná vzpomínka

Christian Boltanski zdokumentoval vzpomínku na místo v centru Berlína, kde stával dům, který byl zničen leteckým bombardováním v únoru 1945. Boltanski a jeho studenti v roce 1990 pátrali po příběhu domu a zjistili, že všichni jeho obyvatelé byli Židé. Umělci poskytli divákům informace o příběhu života domu prostřednictvím štítků, které označovaly přibližná místa, kde obyvatelé domu bydleli.⁷⁸

Byl to druh zprostředkování vzpomínky pomocí dokumentu. Petr Rezek popisuje rozdíly mezi vzpomínkou a dokumentem: „*Vzpomínání je umožňováno zapomínáním, vzpomínka se vztahuje k zapomínání, kdežto dokument je umožněn nezapadáním do minulosti, setrváním v přítomnosti. Dokument tedy zůstává, vzpomínky, i ty poslední, i to poslední nezapomenuté odcházejí se smrtí posledních pamětníků.*“⁷⁹ Zpřítomnili vzpomínku na místo s domem tím, že ji uvedli do podoby dokumentace místa. Tím tak vzpomínka zanikla a zbyla jen holá dokumentace. Poskytuje informace divákovi, který je nemůže čerpat z vlastní vzpomínky.

Obr. 92–94 – Christian Boltanski, *Chybějící dům*, Hamburger Straße 15/16, Berlín, 1990⁸⁰

3.3.3. Vymazávání a vrstvení vzpomínek

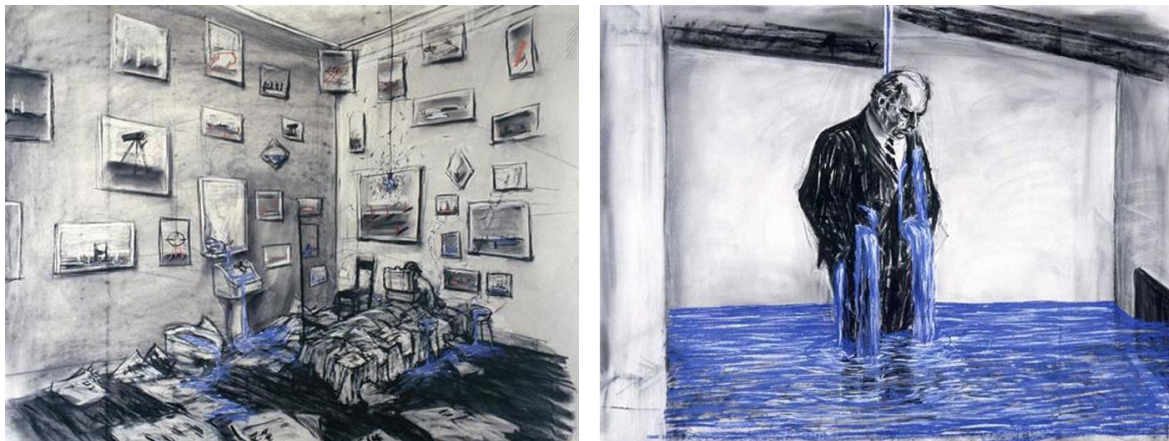
V souvislosti s technikou mé výtvarné práce zde uvádím práci Williama Kentridge, který je mi blízký svým výtvarným zpracováním. Obrazy vytváří uhlem. Mazání a opravy obrazu jednotlivě filmuje technikou zastavovaného snímání. Když se natočený záznam spustí, dokončená kresba se jeví jako animovaná. Kentridge pracuje s možnostmi kresby. Vymazávání kresby po sobě ve výsledné animaci zanechává stopy, které zdůrazňují posloupnost – proces

⁷⁸ Informace dostupné na: <http://www.chgs.umn.edu/museum/memorials/berlin/index.html>

⁷⁹ REZEK, P.: *Tělo, věc a skutečnost – v umění šedesátých a sedmdesátých let*. Jan Placák – Ztichlá klika. Praha 2010

⁸⁰ Fotografie dostupné na: <http://www.chgs.umn.edu/museum/memorials/berlin/index.html>

tvorby. Tento efekt působí na diváka, jako blednoucí vzpomínka, která pomalu ulpívá v minulosti. Tento druh lineárního vrstvení se nazývá *palimpsest*. Vztahuje se k nejranějším formám lidské grafické činnosti.⁸¹ Kentridge vzpomíná na nejranější formy filmu, kdy byly jednotlivé fáze kresby obrazu nalepeny na buben zootropu a jeho roztočením se rozpohybovaly a vytvořily animovaný film.

Obr. 95; 96 – William Kentridge – detaily z filmu *Felix v exilu*, 1994 (uhel na papíře 120x160cm)⁸²

⁸¹ Takové kresby můžeme najít v paleolitických jeskyních, kdy můžeme vidět přes sebe se překrývající zvířata. FOSTER, H.-KRAUSOVÁ, R.-ROIS, Y.-A.-BUCHLOH, B.: *Umění po roce 1900*. Slovart . Praha 2007, str. 652

⁸² Záznam Kentridgova filmu *Felix v exilu* dostupný na: <http://www.youtube.com/watch?v=vF5cngcXqSs>

Závěr

V průběhu diplomové práce jsem se zaměřila na pojetí tématu *Skutečnosti a snu* ve vztahu k osobní vzpomínce. Zabývala jsem se procesem rozpomínání, u kterého v určité fázi nelze rozpoznat, zda jsou vzpomínky skutečné či jsou jen fantazie – sny. Vzpomínka, se kterou jsem pracovala (a s dalšími vzpomínkami, které ji ovlivňují), se týkala konkrétního místa v krajině, které mě přitahuje svou záhadností již od dětství. Tato záhadnost místa tkví v tom, že jsem do nedávné doby neznala jeho celý příběh. Vnímala jsem ho jako místo, kde se schovává pozůstatek lidského pobytu – stará pumpa. Chodívala jsem jí navštěvovat a pozorovala, jak zarůstá lesem. K místu jsem si vytvořila vztah na základě fantazírování, co se asi s místem událo. Proč chata, která zde stávala, zmizela.

Ve svém výtvarném zpracování jsem se proto rozhodla doplnit svou matnou vzpomínku a objasnit si příběh místa s pumpou, kde stávala chata. Rozhovory, které jsem vedla s obyvateli Hradce mě pomohly k vytvoření představy o tom, jaký příběh místo mělo. Pokusili se o zhmotnění své vzpomínky na místo s pumpou, a své obrazy vzpomínek nakreslili.

I já se pak kresbou snažila zachytit fáze vzpomínání. Přes jednu vzpomínku se nesla další, vzápětí zanikala a objevovala se nová. Uskutečňovala jsem snové obrazy. Sen se mýjel se skutečností.

Zhmotnit vzpomínku jsme se pokusili v jednom z výtvarných úkolů didaktického projektu i se studenty gymnázia. Studenti se zabývali svou dětskou vzpomínkou ohledně místa, které dobře znají. Nesnadný úkol se jim podařilo osobitě uchopit a vytvořili kresebnou a grafickou kolekci otisků vzpomínek.

Se studenty i s obyvateli Hradce jsme si ověřili, že zachytit průběh rozpomínání – zhmotnit obraz vzpomínky – je velice nesnadný, ale o to zajímavější proces. Uskutečněná vzpomínka ve výtvarném díle bude ale vždy představovat sen. Jak se nám vzpomínka chvatně zjevuje, tak také rychle zaniká a zachycené obrazy jsou jen shlukem dalších vzpomínek snů, které se s ní střídají.

Seznam literatury

- ČÍLEK, V.: *Krajiny vnitřní a vnější – Texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč ležeme na rozhlednu*. Dokořán. Praha 2005
- ČÍLEK, V.: *Makom – Kniha míst*. Dokořán, Praha. 2004
- BERGSON, H.: *Čas a svoboda. O bezprostředních datech vědomí*. Filosofia. Praha 1994
- BERGSON, H.: *Duchovní energie*. Vyšehrad. Praha 2002
- BERGSON, H.: *Hmota a paměť*. OIKOYMENH. Praha 2003
- FOSTER, H.-KRAUSOVÁ, R.-ROIS, Y.-A.-BUCHLOH, B.: *Umění po roce 1900*. Slovart. Praha 2007
- FULKOVÁ, M.: *Diskurs umění a vzdělávání*. H&H. Praha 2008
- CHALUPECKÝ, J.: *Cestou necestou*. H&H. Praha 1999
- KLÍMA, L.: *Slavná Nemesis*. Volvox Globator. Praha 1991
- KUTHANOVÁ, K.: *Skutečnost a sen*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta
- LANGEROVÁ, M.: *Hnízda snění / Kniha pasáží*. Malvern. Olomouc 2011
- NORBERGER-SCHULZ, CH.: *Genius loci – Krajina, místo, architektura*. Dokořán. Praha 2010
- PETŘÍČEK, M.: *Úvod do (současné) filosofie*. Herrmann & Synové. Praha 1997
- REZEK, P.: *Tělo, věc a skutečnost – v umění šedesátých a sedmdesátých let*. Jan Placák – Ztichlá klika. Praha 2010
- ROESELOVÁ, V.: *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Pedf UK. Praha. 2003
- VOJTĚCHOVSKÝ, M.; VOSTRÝ, J.: *Obraz a příběh – Scéničnost ve výtvarném a dramatickém umění*. AMU. edice DISK. Praha 2008

Elektronické zdroje

- Artlist** – Dominik Lang: Spící město [online]. 2011, dostupné na: <http://artlist.cz/?id=6886>
- Československá filmová databáze** – Requiem za sen [online]. 2012, dostupné na: <http://www.csfd.cz/film/14317-requiem-za-sen/>
- Gymnázium Voděradská** – Výtvarná výchova [online]. 2012, dostupné na: <http://www.gymvod.cz/predmet-vytvarna-vychova/>

Jeremylopez1 – blog [online]. 2012, dostupné na:

<http://jeremylopez1.wordpress.com/2012/02/15/gregory-crewdson-boy-with-hand-in-drain-2001-2002/>

University of Minnesota – Berlin Memorials [online]. 2010, dostupné na:

<http://www.chgs.umn.edu/museum/memorials/berlin/index.html>

YouTube – Alfred Hitchcock: Psycho [online]. 2009, dostupné na:

<http://www.youtube.com/watch?v=bT7a8Gv9qdA>

YouTube – David Lynch: Rabbits [online]. 2011, dostupné na:

<http://www.youtube.com/watch?v=5jSBVo59j9U>

YouTube – Lux Aeterna, Kronos Quartet [online]. 2009, dostupné na:

<http://www.youtube.com/watch?v=mQHYDXpfuHM>

YouTube – William Kentridge: Felix v exilu [online]. 2007, dostupný na:

<http://www.youtube.com/watch?v=vF5cngcXqSs>

Seznam vyobrazení v textu

- Obr. 1; 2 – místo se stromem, ve kterém je skryta obruč (autorská fotografie), s. 10
- Obr. 3; 4; 5 – realizace výtvarné části bakalářské práce (foto©Heřman), s. 11
- Obr. 6; 7 – prostředí okolo místa s pumpou (autorská fotografie), s. 14
- Obr. 8 – místo s pumpou, s. 15
- Obr. 9 – průhledy na silnici skrze stromy (autorská fotografie), s. 15
- Obr. 10–20 – Příběh Sidera, studentská práce (soubor fotografií), s. 36
- Obr. 21–29, Sen, Studentská práce (soubor fotografií), s. 37
- Obr. 30–32, Otisky vzpomínky, Temná lesní cesta: výtvarná řada prací (kresba, grafika, fotografie místa), s. 42
- Obr. 33–35, Otisky vzpomínky, Temná lesní cesta se skálou: výtvarná řada prací (kresba, stylizovaná kresba, tisk), s. 43
- Obr. 36–37, Otisky vzpomínky, Cesta s pískovištěm: výtvarná řada prací (kresba, tisk), s. 43
- Obr. 38 –40, Otisky vzpomínky, Stín na cestě: výtvarná řada prací (kresba, tisková matrice, tisk), s. 44
- Obr. 41–42, Otisky vzpomínky, Chobotnice brankářem: výtvarná řada prací (kresba, tisk), s. 45
- Obr. 43; 44; Otisky vzpomínky, Ordinace dětského lékaře: výtvarná řada prací (kresba, tisk), s. 45
- Obr. 45–47; Otisky vzpomínky, Chodba k výtahu páternoster: výtvarná řada prací (kresba, tisk, fotografie skutečnosti), s. 46
- Obr. 48–50; Otisky vzpomínky, Sklepní chodba: výtvarná řada prací (kresba, tisková matrice, tisk), s. 46
- Obr. 51; 52; Otisky vzpomínky, Pohled do půdního pokoje: výtvarná řada prací (kresba, tisk), s. 47
- Obr. 53 – celý pohled na prázdný prostor stánku (fotografie), s. 48
- Obr. 54 – reprodukce fotografie určená pro práci studentů (kopie fotografie), s. 48
- Obr. 55 – Ubytovna pro nemajetné občany, studentská práce (kresba rudkou), s. 50
- Obr. 56 – Disco club, studentská práce (kresba rudkou), s. 50
- Obr. 57 – Gregory Crewdson, Boy with hand in drain, 2001–2002, s. 53
- Obr. 58 – studentská změna kompozice obrazu, Gregory Crewdson, Boy with hand in drain, 2001–2002(fotografie), s. 53
- Obr. 59–61; Ne/skutečná třída (inscenovaná fotografie inspirovaná díly GregoryhoCrewdsona), s. 54
- Obr. 62 – ukázky automatického textu studentů, s. 56
- Obr. 63; 64 – ukázky automatické kresby studentů (kresba tužkou), s. 56

Obr. 65; 66 – ukázky automatické kresby studentských prací (kresba tužkou, fixou, propiskou, koláž), s. 57

Obr. 67 – označená mapa s místem bývalé chaty a dotazovaných obydlí (upravená fotografie), s. 63

Obr. 68 – já a bratr, inscenace situace na pumpě, (fotografie), s. 64

Obr. 69 – vzpomínka na chatu, kresba první dotazované paní (uhel na papíře), s. 65

Obr. 70; 71 – kresby vzpomínky na místo s chatou, druhý dotazovaný manželský pár (uhel na papíře), s. 68

Obr. 72–80; vybrané ukázky vlastní kresby vzpomínky na místo s pumpou a chatou (uhel na papíře), s. 69

Obr. 81–89; vybrané ukázky vlastní kresby vzpomínky na místo s pumpou (uhel na papíře), s. 70

Obr. 90; 91 – Dominik Lang – Spící město, 2011 (foto©Polák), s. 72

Obr. 92–94 – Christian Boltanski, Chybějící dům, Hamburger Straße 15/16, Berlín, 1990, s. 73

Obr. 95; 96 – William Kentridge – detaily z filmu Felix v exilu, 1994 (uhel na papíře 120x160cm), s. 74

Seznam příloh

CD s přílohami obsahuje:

1. Výtvarná příloha – Kristýna Kuthanová – *Skutečnost a sen*, 2012 (animace)
2. Obrazová dokumentace didaktického projektu na Gymnáziu Voděradská

2.1. Skutečnost a sen

2.1.1. Protipóly? Skutečnost a sen

2.1.1.1.   Prezentace skupiny Skutečnost

2.1.1.2.   Prezentace skupiny Sen

2.1.2. Otisky vzpomínky

2.1.2.1.   Obr. 30–32, Otisky vzpomínky, Temná lesní cesta

2.1.2.2.   Obr. 38 –40, Otisky vzpomínky, Stín na cestě

2.1.2.3.   Obr. 41–42, Otisky vzpomínky, Chobotnice brankářem

2.1.2.4.   Obr. 43; 44; Otisky vzpomínky, Ordinace dětského lékaře

2.1.2.5.   Obr. 45–47; Otisky vzpomínky, Chodba k výtahu páternoster

2.1.2.6.   Obr. 48–50; Otisky vzpomínky, Sklepní chodba

2.1.2.7.   Obr. 51; 52; Otisky vzpomínky, Pohled do půdního pokoje

2.1.3. Ne/skutečné místo

2.1.3.1. Obr. 55 – Ubytovna pro nemajetné občany

2.1.3.2. Obr. 56 – Disco club, studentská práce

2.1.4. Iluzorní Svět

2.1.4.1. Obr. 58 – studentská změna kompozice obrazu

2.1.4.2. Obr. 59–61 – Ne/skutečná třída (inscenovaná fotografie)

2.1.5. Příběh nevědomí

2.1.5.1. Prezentace pro studenty – surrealismus

2.1.5.2. Obr. 62–64 – ukázky studentských prací, automatická kresba a text

2.1.5.3. Obr. 65; 66 – ukázky studentských prací, automatická kresba